

21-11-24

7925

8/5/1973

CONFIDENTIAL

श्रीमान् यशोविन् यथ विरचित

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

[illegible]

147

2014年12月25日

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

અનુક્રમણિકા

વિષય

પૃષ્ઠ

	પ્રસ્તાવના	૨
	પીછા આશ્રિતી પ્રસ્તાવના	૧૧
	ત્રીજી આશ્રિતી પ્રસ્તાવના	૨૦
૧	શ્રી ગુણદેવ સ્વામીનું સ્તવન	
૨	શ્રી અક્ષિતનાથ સ્વામીનું સ્તવન	
૩	શ્રી સંજયનાથ સ્વામીનું સ્તવન	
૪	શ્રી અક્ષિતદત્ત સ્વામીનું સ્તવન	
૫	શ્રી સુખનિનાથ સ્વામીનું સ્તવન	
૬	શ્રી પદ્મપ્રભ સ્વામીનું સ્તવન	૫૪
૭	શ્રી ગુપ્તાચાર્ય સ્વામીનું સ્તવન	૬
૮	શ્રી ચંદ્રપ્રભ સ્વામીનું સ્તવન	૨૧
૯	શ્રી સુવિધનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૭૨
૧૦	શ્રી શીતલનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૫૩
૧૧	શ્રી શ્રેયસનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૫૮
૧૨	શ્રી વામદેવ સ્વામીનું સ્તવન	૬૦
૧૩	શ્રી વિમલનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૭૦
૧૪	શ્રી અર્જુનનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૭૬
૧૫	શ્રી હર્ષનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૮૬
૧૬	શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૯૦
૧૭	શ્રી કૃષ્ણનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૧૦૦
૧૮	શ્રી ભગવાન સ્વામીનું સ્તવન	૧૦૪
૧૯	શ્રી મલિનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૧૧૨
૨૦	શ્રી મુનિશ્રવણ સ્વામીનું સ્તવન	૧૧૬
૨૧	શ્રી નમિવાક સ્વામીનું સ્તવન	૧૨૬
૨૨	શ્રી નેમિનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૧૨૮
૨૩	શ્રી પાર્થનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૧૩૨
૨૪	શ્રી વર્ણનાથ સ્વામીનું સ્તવન	૧૩૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૬૬૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ટોલિયિ

વિષય ૫૩૪.૪૩૪

પરોપકારાય-અર્થ વિભૂતય.

ક્રમાંક-૩૪.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય

શ્રી માન્ય શોધિજ્યજી વિરચિત.

ચોવિંશી.

ભાવાર્થ અને વિવેચન સાથે.

તૃતીયાવ્રત

પ્રત ૩૦૦૦.

પ્રકાશક—

શ્રી જૈન એયરકર મંડળ તરફથી
સેક્રેટરીઓ.

વેણીચંદ સૂરચંદ શાહ—મહેસાણા.

હીરાભાઈ મંછુભાઈ ઝવેરી—સુરત.

રાયચંદ ઉગરચંદ શાહ—ધસઈ.

ધી સૂર્યપ્રકાશ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં, મુળ્યદર્ભારી ત્રીકમલાલે
જાપી. મળુપુર, ટકસાળ—અમદાવાદ.

પ્રીત સંવત્ ૨૪૫૧. સને ૧૯૨૪. વિક્રમ સંવત્ ૧૯૮૧.

મૂલ્ય, ૦-૪-૦.

૫૨૯૪૩૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૧૬૩

પ્રસ્તાવના.

પૂર્વાચાર્યોના રચેલા સંસ્કૃત અને માગધી ગ્રંથોના ભાષાતર અથવા તદ્ અતર્ગત રહસ્યને જમાનાને અનુસરતી ભાષાશૈલીમા બહાર પાડવાથી અનેક ભવ્ય જનો તેનો લાભ લેતા થાય છે અને તેને પરિણામે તેઓનો અજ્ઞાનાધકાર દૂર થતા તેઓ પ્રભુદ્ધ બને છે અને ખરે માગે સહેલાઈથી વળે છે, એ મદદ વગરની હકીકત છે આ હકીકતને ધ્યાનમા રાખી સામાન્ય સ્થિતિવાળા માણસો પણ લાભ લઈ શકે એટલા માટે આવા ઉત્તમ અને ઉપયોગી ન્હાના મ્હોટા ગ્રંથો ઉદાર મહાશયોની આર્થિક સહાયથી છપાવી તેનો વિના મલ્યે કે અલ્પ મૂલ્યે ફેલાવો કરવાનું કાર્ય અમે દીર્ઘ કાળ થયા બળવતા આવ્યા છીએ, એમા આજે આ પુસ્તકના પ્રકાશનથી વધારો-ઉમેરો થતો જોઈ અમોને બહુ હર્ષ થાય છે.

શ્રી જિનરાજની દ્રવ્યપૂજા ડયા બાદ તેમની ભાવપૂજા-ગુણગ્રામ કરવારૂપ-કવચથી તેનું (પૂજનું) અનંતગુણ ફળ પ્રકટે છે. તે વખતે જે સ્તવનો બોલાય તે તેમા ગહેલા ભાવની સમજણપૂર્વક બોલાય તો તેથી પ્રભુસ્વરૂપમા લીન-તન્મય થવાય, ચિત્તની પ્રસન્નતા થાય અને અપૂર્વ આનંદ અનુભવાય આવી સ્થિતિ ન થાય તો ભાવપૂજનનું ખરૂં ફળ મળે નહિ. તેથી પૂજક જનો સમજણપૂર્વક ઉચ્ચ પ્રતિ-ક્રાંતીના સ્તવનોવડે પ્રભુભક્તિ કરે અને ઉપર્યુક્ત ખરો લાભ મેળવે એ હેતુને લક્ષ્યમા રાખી અમે આ વખતે શ્રીમાન યશોવિજયજીકૃત ચૌવિશીનું ભાવાર્થ અને વિવેચનવાળું પુસ્તક બહાર પાડવાનું પર્મદ કર્યું છે.

આ પુસ્તકમા શ્રી જિનેશ્વરોના ગુણગ્રામ સંબંધીજ વિષય છે.

જૈન કામમાં અનેક વિદ્વાન મુનિરાજોની રચેલી અનેક ચોવિશીઓ વિદ્યમાન છે પણ તેમાં શ્રીમાન આનંદધનજીની, શ્રીમાન દેવચંદ્રજીની અને શ્રીમાન યશોવિયજીની રચેલી એ ત્રણ ચોવિશીઓ અત્રપદ ધરાવે છે.

પહેલી ચોવિશીમાં અધ્યાત્મગતિને યોગી સુંદર રીતે પોષણ થયેલું છે કે એ માર્ગમાં જોનો થોડો ધણો પણ મક્કમ રીતે પ્રવેશ થયો હોય તેનાથી એ સ્વરૂપ પ્રયાસે સમજી શકાય તેવી છે સમજણપૂર્વક ગાનારને તે વૈરાગ્યરસમાં નિમગ્ન કરી મૂકે છે આ ચોવિશી ઉપર શ્રી જ્ઞાનમ્ નામના મુનિએ મહોપમા અર્થ લખ્યા છે અને તે છપાયેલા પણ ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે.

બીજી ચોવિશીમાં કર્તાએ દ્રવ્યાનુયોગ બહુ ભર્યો છે પણ તે એટલો બધો અટપટો છે કે સહેજે સમજવાં મુશ્કેલ પડે છે. આ ચોવિશી ઉપર પણ બાલાવમોષ છપાયેલો મળી શકે છે અને તે કર્તાએ પાનેજ લખ્યો છે.

પ્રસ્તુત ચોવિશી ત્રીજી છે. તેની ભાષા સરળ, સુંદર અને મનમોહક-આકર્ષક છે. તેમાં સ્થળે સ્થળે ભક્તિભાવ ભરવામાં આવ્યો છે અને કેટલેક સ્થળે તો પ્રભુને, બાળક પિતાને આપે તેમ ઓલભાઓ-છપાલભો આપવામાં આવ્યા છે કે જે સહૃદય વાચકોને ખરેખર આહ્વાદ આપે તેવા છે. આ ચોવિશીનાં સ્તવનો ન્હાનાં હોવાથી ઘણા ભાવિક જનો કહાંચે કરે છે.

શ્રાવ્યકારોએ દ્રવ્યપૂજથી ભાવપૂજનું રૂળ અર્નતમુષ્ટ બતાવ્યું છે તે, જેવાં તેવા (રસ વગરના) સ્તવનો ન ગાતા આવા સુંદર સ્તવનો, અર્થ સમજીને, મધુર રામથી, સ્થિર ચિત્તે ભાવપૂર્વક ગાવામાં આવે તોજ મળી શકે છે. આ હકીકત ખ્યાનમાં રાખી સહુ કોઈ અધ્યાત્માઓએ આવાં સ્તવનોને જેમ બને તેમ વિશેષ આદર કરવો અને તે સાથે તેમાં રહેલો ઉચ્ચ ભાવ સમજવા ખાસ પ્રયત્ન સેવવો એમ તેઓને સાદર વિનવવામાં આવે છે. સ્તવનોનું રહસ્ય સમજાયું હોય તો ગાતી વખતે તેથી અપૂર્વ ભાવ પ્રકટે એ અનુભવસિદ્ધ છે.

આ ચોવિશીનાં દરેક સ્તવનો ઉપર પ્રથમ ભાવાર્થ લખી પછી તેનું

મૂળ સમજી શકાય તેટલા પૂરતુ વિવેચન લખવામાં આવ્યું છે વિવેચન લખતી વખતે મૂળને વળગી રહેવા બનતુ લક્ષ્ય આપવામાં આવ્યું છે, છતાં કર્તાના પોતાના આશયને કવચિત્ સ્થળે ન પહોંચી શકાય હોય અથવા તેથી વેગળુ જવાયુ હોય તો તે નહિ બનવા યોગ્ય છે એમ અમે માની શકતા નથી, અને અમારી મમજી પ્રમાણે દરેક વિવેચનકાર આ હકીકતને કબૂલ રાખતા હશે ' પાઠકવર્ગને તેથી પ્રાર્થના છે કે અમને હિતબુદ્ધિથી એમાં રહેલી સખલના બાબત સૂચવવું

વિવેચનની આઘમાં દરેક પ્રભુના નામોના સામાન્ય અર્થો લખવામાં આવ્યા છે કે જેવીકાંક પણ પ્રભુના નામનો અર્થ ચોવિશે પ્રભુને લાગુ પડી શકે છે આવું અર્થજ્ઞાન મળવાથી ગમે તે પ્રભુનું સ્તવન બોલતી વખતે આ મૂળનાયક ભગવાન ખીજ છે અને સ્તવન ખીજ ભગવાનનું છે એવી માન્યતા દર થઇ જાય છે અને તેમ થવાથી ભાવમાં અખલના-ક્ષતિ પહોંચતી નથી સામાન્ય અર્થો આ આશયથી દર્શાવવામાં આવ્યા છે તે ઉપયોગી થશે એવી આશા રાખવામાં આવી છે

દરેક સ્તવન જૂદી જૂદી હકીકત દર્શાવે છે તેમાં પણ ત્રીજી, ચોથી, છઠ્ઠી, આઠમી, નવમી, અગ્રારમી, બારમી, તેરમી, પદરમી, સોળમી, અઠારમી, ઓગણીશમી અને વીશમી એ સ્તવનો ખાસ ખ્યાન ખેચે તેવા છે, તેથી એના ઉપર વિવેચન લખતી વખતે તેમાં રહેલા ભાવ-રહસ્યને જેમ બને તેમ વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા લક્ષ્યપૂર્વક શ્રમ લેવામાં આવ્યો છે. તેમાં પણ તેરમી અને વીશમી સ્તવનો ઉપર કાંક વિસ્તારથી વિવેચન લખવામાં આવ્યું છે. આ દરેક સ્તવનોની હકીકત અહીં જણાવવા જતા પ્રસ્તાવનાનો વિસ્તાર જોતાં, હોવાથી માત્ર ઉપર મુજબ સંક્ષેપમાં જ જણાવીને વાચક વર્ગનું ખ્યાન ખેચવું ફરસ્ત થાયું છે કે જેથી તેઓ તે સ્તવનો તથા તે ઉપરનાં વિવેચનો ખાસ કરીને ખ્યાનપૂર્વક વાચવા તથા મનન કરવા પ્રેરાય-લક્ષ્યાય.

કર્તાએ આ ચોવિશી ભાષામાં-શબ્દરચનામાં-અક્ષર સંરંજ કરેલી છે પૂરતુ તે અર્થમાં સ્પષ્ટીકરણ છે. તેમાં પણ દરેક સ્તવનોની પ્રામાણ્ય એક

આથા તો તેઓએ ધણા ઉઠા રહસ્યવાળી--અર્થના ચમત્કારવાળી મનાવેલી છે. બુદ્ધિમાનો સ્વ સ્વ ક્ષયોપશમાનુસાર આ ચોવિશીનો અર્થ જોટલા વિસ્તારથી લખવા ધારે તેટલા વિસ્તારથી લખી શકે તેમ છે. અત્ર બુદ્ધિમાન અને પરાંપકારપરાયણ પુરૂષોને આનો દરેક રીતે વિન્તાર કરવા સૂચવીએ છીએ.

આ પુસ્તક એકદર રીતે કેટલું ઉપયોગી થયું છે, તે અત્ર જણાવવા કરતાં વાચકદંડજ તે આશ્ચર્ય વાળી વિચારી પછી પોતાનો સ્વતંત્ર નિષ્પક્ષ અભિપ્રાય આપે તેજ ચોગ્ય ગણાય, એમ ધારી તે સ્ત્રગ્ધી અહીં કાંઈ પણ લખવું દુરસ્ત ધાર્યું નથી.

આ ચોવિશીના રચયિતા મહા પુરૂષના જીવનચરિત્ર મધ્યધી મક્ષેપમાં એ બોલ લખવા તે ખામ જગ્ગનું હોવાથી તત્ત્વબધી અમને મળેલી હકીકતો અત્ર સ્થળે યત્કિચિત્ આલેખવામા આવે છે.

કર્તાનું જીવન ચરિત્ર.

પ્રાચીનકાળમા આત્મપ્રશસા ન કરવાના અથવા ખીજા કોઈ કારણથી જોન મુનિઓમા પોતાના જીવનચરિત્રો લખવાની પદ્ધતિ અલ્પ હતી તેથી તથા તેમના કોઈ શિષ્ય કે અન્ય કોઈ શ્રાવક તગ્ધથી પણ આ ચોવિશીના કર્તાનું જીવનચરિત્ર લખાયેલું મળી શકતું નથી તેથી, તેમની જન્મતિથિ, જન્મસ્થળ, માતાપિતાના નામ, મસારીપણાનું નામ, દીક્ષાતિથિ તથા ઉપાધ્યાય પદગ્રહણતિથિ વગેરે કાંઈજ ઉપલબ્ધ થઈ શકતું નથી. આ બધી હકીકતો વિનાનું ચરિત્ર નિરસપ્રાય લાગે પણ સાધનોની ઉપલબ્ધિને અભાવે નિરૂપાયતા છે. મળેલી હકીકતો ઉપરથી અનુમાનો બાધી ઉપરોક્ત હકીકતોમાંથી કાંઈતો પણ નિર્ણય કરવો એ કામ વિદ્વાન શોધકોનું હોઈ અને તે પદ્ધતિ અંગીકાર કરી નથી.

શ્રી હીરવિજય ચરિત્રી ચોથી પેઢીએ શ્રી નયવિજય ગણી ચયદ તેમના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી હતા.

શ્રી મહાત્મીર પ્રભુ પછી શ્રી મુખર્મસ્વામીની એકસામી પાટે શ્રી વિજયસિંહ ચરિ ચયા તેમણે સ. ૧૭૦૮મા સ્વચરિત્રલેખ કર્યું. તેમના શિષ્ય શ્રી સત્યવિજય ગણી હતા અને તેમના સમકાલીન શ્રી ઉપા-

ધ્યાયજી મહારાજ હતા તેઓ શ્રી વીરસ્વામી પછી મુખ્ય પાટપરંપરામાં થયા નથી, નહિતર પદ્માવલી ઉપરથી પણ તેમના સંબંધની કેટલીએક હકીકતો મળી શકત તેઓ મોટે ભાગે ગુજરાતમાં વિચરેલા છે.

શ્રી સત્યવિજય ગણી ઉપરાત યોગીરાજ શ્રી આનંદધનજી તથા ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીના પણ તેઓ સમકાલીન હતા. ઉત્તમ પુરુષોની સમકાલીનતા હોય તો એકત્ર બળથી શાસનોદ્ધારના સારા કાર્યો થઈ શકે છે અને તે ઉપરાત અન્યોઅન્ય જ્ઞાનપ્રાપ્તિના પણ સારા લાભો મેળવી શકાય છે શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ-
જીના કાકા ગુરુ હતા.

અન્યદર્શનીઓમાં સ્વદર્શનનું સમય રીતે પ્રતિપાદન કરવું હોય અથવા પ્રસંગવશાત્ સ્વદર્શનની ઉત્પત્તિને અર્થે પરવાદીઓને પરાસ્ત કરવા હોય તો મંસ્કૃત ભાષાના તથા ન્યાયશાસ્ત્રના જ્ઞાનનું બળ ખાસ કરીને હોવું જોઈએ તેથી સ્વદર્શનનું સારી રીતે જ્ઞાન મેળવ્યા પછી ખાસ મંસ્કૃત-ભાષાના અને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસ અર્થે ઉપાધ્યાયજી અને વિનય-વિજયજી મહારાજ કાશી ગયા (મંસ્કૃત અને ન્યાયનું જ્ઞાન સ્વદર્શનનું સગીન જ્ઞાન મેળવવા માટે પણ તેટલુંજ ઉપયોગી છે.) તે વખતે ત્યાં બ્રાહ્મણોનું ઘણું પરિબળ હતું તેથી તેઓને અગ્રતાવસ્થામાં (જૈન સાધુનો વેશ મૂકી દઈ યશોલાલ અને વિનયલાલ નામો ધારણ કરીને) બ્રાહ્મણગુરુ પાસે અભ્યાસ કરવો પડ્યો તેઓએ પોતાની કુશાત્રભુક્તિના યોગે અને વિનયદિ ગુણોથી ગુરુને પ્રસન્ન કરી ઘણું સારું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને અનેક સભાઓમાં જય મેળવ્યો. તે ઉપરથી ઉપાધ્યાયજી મહારાજને પ્રથમ 'ન્યાય વિશારદ' નું અને પાછળથી ન્યાયના સૌ મંથે રચ્યા તે ઉપરથી 'ન્યાયાચાર્ય'નું એમ બે માનભરેલા પદો (બિરો) અન્ય મતના વિદ્વાનો તરફથી આપવામાં આવ્યાં, એટલુંજ નહિ પણ તેમના ગુરુએ તો પોતાની પુત્રી પરણાવવાની પણ માગણી કરી હતી. કાશીમાં તેઓ બાર વર્ષ રહ્યા હતા.

કહેવાય છે કે તેઓના વિદ્વાન અને ધુરંધર બ્રાહ્મણગુરુ એકવાર કુદૃશને

પ્રાપ્ત થયા ત્યારે આ બંને મહારાજોને શોધતા શોધતા તેઓ ખભાતમાં આવ્યા. બંને શિષ્યોને ગુરૂને જોઈ, જેમ સ્વાભાવિક રીતે થવા જોઈએ તેમ, અતીવ આનંદ થયો. કુશળ સમાચાર પૂછતા તેમની દુ સ્થિતિ જાણી, બહુ પ્રશ્ન કરવા સાથે આવકોને સૂચના કરતા રૂ. ૩૬૦૦૦) જેવી નાદર રકમ તેમને ભેટ તરીકે અપાવી. ગુરૂ પ્રત્યે તેમની કેટલી ભક્તિ હતી, એ સમજવા માટે આટલી હકીકત પૂરતી છે

સ્થાનજવાસી મતની ઉત્પત્તિ તેમના વખત અગાઉ થયેલી હતી. તેઓનું તે વખતે ધર્મ પ્રાપ્ત્ય હતું, પણ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે પ્રતિ-ભાષાતક ગ્રંથ સત્રીક બનાવી તેનું સ્વરૂપ સમજાવવા ખાસ પ્રયત્ન સેવ્યો હતો, તેથી ધર્મ ભવ્ય જીવો પ્રતિમાની સ્થાપના તથા પૂજાભક્તિ વગેરેમાં દૃઢતાદરવાળા થયા હતા.

તેમના વખતમાં કેટલાએક સાધુઓ અમુક અંશે પરિગ્રહધારી તથા શિશિલાચારી બની ગયા હતા, તેથી શ્રી વિજયસિંહ સુરિની આગ્રાથી તેઓએ શ્રી સાયવિજયજી ગણીના સહચારી થઈ શુદ્ધ ક્રિયામાર્ગના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કરવામાં પ્રબળ પુરૂષાર્થ ફેરવી ક્રિયાદ્વાર કર્યો હતો. તે વખતથી જેવે વસ્તુ પીત વસ્ત્રમાં પરિવર્તન થયું અને જેવે વસ્ત્રધારી શિશિલાચારી યતિઓ કહેવાયા

તેઓને વ્યાકરણનું અને ન્યાયશાસ્ત્રનું તેમજ માગધી અને ગુજરાતી બાષાનું ધર્મ સાથે જ્ઞાન હતું, એમ તેમના રચેલા અનેક ગ્રંથો ઉપરથી સહજ સમજી શકાય તેમ છે. ન્યાયાભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયજ્ઞાનંદસુરિ (આત્મારામજી) મહારાજે તેમને માટે આ પ્રમાણે લખ્યું છે. “મહા-મહોપાધ્યાય, પદ્મશાસ્ત્રવેત્તા, ન્યાયવિશારદમિરદ્ધારક, મહાવૈયા-કરણી, તાર્કિકશિરોમણિ, યુદ્ધિના સમુદ્ર. ” તેથી તેમનું પાડિલ તથા સામર્થ્ય જણાવવા માટે આથી વિશેષ લખવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

તેઓ સિદ્ધાંતોની અપેક્ષાઓ બહુ સારી રીતે સમજ્યા હતા અને તેથી જ્ઞાન કે ક્રિયા અથવા નિષ્કર્ષ કે વ્યવહારમાર્ગમાંથી કોઈ એકની પ્રુષ્ટિ કરવા જતાં ઇતર માર્ગની નૂનતા, લઘુતા કે અવગણના તેઓનાથી

ક્યારે પણ થઇ નથી આથી જૈનોમા તેમનું વચન સપ્રમાણ—ટકશાળી ગણાય છે અને તે તદ્દન વાસ્તવિક છે

તેઓએ ૧૧૦ ગ્રંથોની રચના કરી છે તે પૈકી કેટલાએકની યાદી આ નીચે આપેલી છે, કારણ કે બધાના નામો પણ મળી શક્યા નથી. મળેલા નામોવાળા ગ્રંથો પણ બધા લભ્ય નથી ખભાતમા રહી ન્યાયના બે લાખ શ્લોકો લખી અનેક વાદીઓને જીતી જયપતાકા મેળવી એ મહાત્મા ડોમોઇ ગામમા મ ૧૭૪૫ ના મહા શુદ્ધિ પાત્રમને રોજ સ્વર્ગવાસી થયા, એટલે તેમને થયાને આજે ૨૨૮ વર્ષો થયેલા ગણાય ડોમોઇમા તેમની ચરણપાદુકા અઘાપિ મોજુદ છે, જે ભાગ્યશાળી ભવ્ય સત્ત્વોએ ખાસ દર્શન કરવા યોગ્ય છે તે સ્થાન અત્યારે પણ પ્રાભાવિક ગણાય છે

તેમણે રચેલા ગ્રંથો પૈકી, લભ્ય, દુર્લભ્ય અને અલભ્ય સસ્મૃત તથા ગુજરાતી ગ્રંથોની યાદી આ પ્રમાણે છે — ૧ અધ્યાત્મમત પરીક્ષા સટીક, ૨ અધ્યાત્મ સાર, ૩ અધ્યાત્મોપનિષદ્, ૪ અધ્યાત્મોપદેશ, ૫ નયપ્રદીપ, ૬ નયોપદેશ (ન્યાયત્ત તગિણી ટીકા મહિત), ૭ નય ગ્રહસ્ય, ૮ ન્યાયલોક, ૯ જૈન તર્ક પરિભાષા, ૧૦ સ્યાદ્વાદ ગ્રહસ્ય, ૧૧ સિદ્ધાંત તર્ક પરિષ્કાર, ૧૨ ન્યાયખડ ખાદ્ય (ખડ ખાદ્ય વીરસ્તુતિ), ૧૩ અનેકાત્મ મત વ્યવસ્થા, ૧૪ માર્ગ પરિશુદ્ધિ, ૧૫ પાતજલ યોગસાસ્ત્ર ચતુષ પાદવૃત્તિ, ૧૬ આત્મખ્યાતિ, ૧૭ ઉપદેશ ગ્રહસ્ય સટીક, ૧૮ વૈગન્ય દ્રવ્યલતા, ૧૯ જ્ઞાનર્થિદુ, ૨૦ જ્ઞાનાર્ણવ, ૨૧ જ્ઞાનસાર (અષ્ટક), ૨૨ વિચારર્થિદુ, ૨૩ દેવધર્મ પરીક્ષા, ૨૪ ગુરૂતત્ત્વ નિર્ણય સટીક, ૨૫ યતિ લક્ષણ સમુચ્ચય, ૨૬ શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચયની ટીકા, ૨૭ સામાચારી પ્રકરણ, ૨૮ ત્રિસૂત્યાલોકવિધિ, ૨૯ કર્મપ્રકૃતિની ટીકા, ૩૦ સમાધિશતક. ૩૧ સમતાશતક ૩૨ દ્રવ્યગુણ પર્યાયનો રાસ, ૩૩ શ્રીપાળરાબ્જના રાસનો પાછલો ભાગ, ૩૪ જીજુસ્વામીનો રાસ, ૩૫ આઠ દષ્ટિની સંજ્ઞાય, ૩૬ વીરસ્તુતિરૂપ ૧૫૦ ગાથાનું કુંડીનું સ્તવન, ૩૭ સીમધરસ્વામીની વિનતિરૂપ ૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન, ૩૮ સવાસો ગાથાનું સ્તવન, ૪૯ પ્રતિક્રમણ મર્મહેતુની

સંજ્ઞાય, ૪૦ મ ગલવાદ, ૪૧ દિક્ષપટ-ચોરાસી બોલ (ગદ્ય), ૪૨ સમ્ય-
ક્રિયાએ વિચારસાર (પત્ર), ૪૩ શક પ્રકરણ ૪૪ આધ્યાત્મિક મતખડન
સટીક ૪૫ બત્રિશ બત્રિશી સટીક, ૪૬ પ્રતિમાશતક મટીક, ૪૭ ભાષા
રહસ્ય, ૪૮ પોડશકવૃત્તિ, ૪૯ અષ્ટસહસી વિવગણ, ૫૦ પ્રમાણ રહસ્ય,
૫૧ જ્ઞાન સારનો ટપો, ૫૨ આનંદધનજીની સ્તુતિરૂપ અષ્ટપદી, ૫૩ સમ-
કિતના સડસઠ બોલની સંજ્ઞાય ઉપગત તત્ત્વાર્થનો ટપો, અઢાગ પાપ-
સ્થાનકાદિ અનેક ન્હાની મ્હોટી સંજ્ઞાયો, જસવિલાસ (૫૬ ૭૫) આદિ
અનેક આધ્યાત્મિક પદો અને વર્તમાન પ્રભુની ત્રણ ચોવિશીઓ તથા
વિહરમાણ પ્રભુની વીશી વગેરે અનેક ન્હાન મ્હોટા મતવનો ઇત્યાદિ.

આ ચરિત્ર લખવામા શ્રી જ્ઞાનસાર (અષ્ટક) ના ભાષાતરકાર રા.
દીપચંદ છગનલાલ બી. એ. એઓએ એ ત્રયમા પ્રસ્તાવના પછી
શ્રીમદ્ભુ જીવનચરિત્ર લખેલુ છે તેનો મુખ્ય આધાર લેવામા આવ્યો છે
પ્રાતે એમના મળધની ત્રણ ચાર દતકથાઓ લખી આ ચરિત્રને
પૂર્ણ કર્યું આ દતકથાઓ સંભવિત હોય તેની હકીકતો જાણવાથી ઉ-
પાધ્યાયજી મહાગજનો ક્ષયોપશમ કેટલો બધો પ્રબળ હતો, તેનો ખ્યાલ
આવી શકે તેમ છે, છતાં તે હકીકતો સર્વાંશે સત્ય છે એમ અમે કહી શકતા
નથી. આ સિવાય બીજી અર્મભવિત દતકથાઓ છે પણ તેને અહીં દાખલ
કરવા ચોગ્ય ગણી નથી.

આત્મવચમા, માતા ઉપાશ્રયે^૨ પ્રતિક્રમણ કરવા જતા ત્યારે તેમની
સાથે પોતે જતા એક દિવસ ઉપાશ્રયે કાષ્ઠ પ્રતિક્રમણ કરાવનાર નહિ હોય
તેથી માતાએ ખેદિત થઇને કહ્યું 'વત્સ! આજે હું પ્રતિક્રમણ કરી સફીશ
નહિ. ઉપાશ્રયે કાષ્ઠ કરાવનાર નથી.' પુત્રે કહ્યું 'માતા! શાં કાંટે ખે-
દિત થાવ્યો છો. 'ચાલો' હું તમને પ્રતિક્રમણ કરાવું.' પછી માતાને
આશ્વર્થ સાથે તેઓએ તેમને પ્રતિક્રમણ કરાવ્યું. કહેવાની જરૂર નથી કે
ઉપાશ્રયે જતાં મામ સાંભળવાથીજ એમને પ્રતિક્રમણ મુખપાડે થઇ ગયું
હતું. આ હકીકત જાણવામાં આવતાં ગુરૂએ માતા પાસે તે પુત્રની મામણી
કરી જે તેમણે સહય સ્વીકારી.

૨

કાશીમાં તેમના વિદ્યાગુરુ એક અથ કોઇને શિખવતા નહોતા તેથી યશોવિજયજી અને વિનયવિજયજીને પણ એ અથ ન શિખવ્યો એકદા ગુરુ બારણા બધ કરી તે અથનુ પડન કગ્તા હતા તે વખતે બારણાની બહાર બેસીને તેઓ બન્નેએ તે અથ ધાગી લીધો અને સ્વસ્થાને જઈ લખી લીધો કોઈ આ બાબત એમ પણ કહે છે કે એક વખત ગુરુ બહારગામ ગયા હતા ત્યારે કોઈ યુક્તિથી ગુરુપત્ની પાસેથી તે અથ તેઓએ એક રાત્રિ માટે મેળવી લીધો અને સ્વસ્થાને જઈ બન્નેએ ધારી લીધો બાદ મ્મરણુ પગથી લખી લીધો

૩

કાશીમાં કોઈ વાદી વિવાદ અર્થે આવ્યો. કોઈ તેને જીતી ન શક્યુ ત્યારે આ બંને મહાનુભાવોએ ગુરુને કહ્યું કે ‘આજા હોય તો અમે તેને જીતવા જઈએ પણ અમે ગમે તે વેશ લઈએ તે બાબત આપે વાધો ન લેવો !’ ગુરુએ અનુસા આપી એટલે તેઓ જૈનમુનિનો વેશ ધારણ કરીને ગયા અને વાદીને પરાસ્ત કર્યા બાદ ગુરુ પાસે આવીને કહ્યું કે ‘અમે જૈન સાધુ ઓજ છીએ, હવે અમે અહીં નહિ રહી શકીએ કૃપા કરી અમને જવાની અનુસા આપશો અને અમારા લાયક કોઈ કાર્ય પડે તો અમને જણાવી ઉપકૃત કરશો અગર અમોને મળશો, ઇત્યાદિ કહી વિદાય થયા. કોઈ એજ પણ કહે છે કે જૈન મુનિનો વેશ લીધા વિના ગયા પણ વાદીને શક ગયો કે જૈનો સિવાય આવું બારીક યાન કોઈ ધરાવી શકે નહિ અને તેથી ભય લાગવાથી વાદી વિદાય થઈ ગયો અને તેઓ પણ ત્યાંથી નિકળી આવ્યા.

૪

એકદા વિહાર કરતાં ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કોઈ ગામમાં આવી ચડ્યા. ત્યાં અન્ય સાધુઓ સાથે તેઓ પ્રતિક્રમણુ કરતા હતા. સભાગ્રામ કહેવાના અવસરે કોઈ આવકે ગુરુને સચના કરી કે ‘આજ તુક મુનિ કાશીમાં બાર વર્ષ બસ્યા છે તેથી તેમને ભગવતીસુત્રની સભાગ્રામ બોલવાનું કહે.’ ગુરુએ સચના કરી. ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું કે ‘મને તે સભાગ્રામ આવડતી નથી.’ તે ઉપરથી આવકે ટકોર કરી કે ‘ત્યારે શું કાશીમાં બાર વર્ષ રહીને

ધાસ કાપ્યું ?' તે સાંભળી ઉપાધ્યાયજી મૌન રહ્યા પણ બીજેન દિવસે તેમણે એજ સૂત્ર ઉપર સંજ્ઞાપ ૨મી અને પ્રતિક્રમણ વખતે આદેશ મેળવી કહેવા માંડી. વખત બહુ થવા લાગ્યો તેથી સર્વ અકળાયા અને અકળામણુ જાહેર કરી. ઉપાધ્યાયજીએ તો તે કહેવાનું સરજ રાખ્યું. અતે પેલા ટોકાર કરનાર આવકે પણ અકળામણુ જાહેર કરી ત્યારે ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યું કે 'કાશીમાં બાર વર્ષ રહીને ધાસ કાપ્યું છે તેના આ પૂળા બંધાય છે !' આથી તે આવક ઝખવાણો પડી ગયો અને તેણે ઉપાધ્યાયજીની ક્ષમા માગી.

આ પ્રમાણે એમના જીવનને લગતી હકીકતો છે, તે અહીં પૂર્ણ કરવામા આવે છે

આ ચોવિંશી ઉપર લખેલું વિવેચન બહુ શ્રમ વેડી ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક શ્રી ભાવનગર નિવાસી સાક્ષર આદ્યવર્ચ શ્રીયુત શેઠ કુંવરજી આણુદ-જીએ સાદ્રત તપાસ્યું છે એટલુંજ નહિ પણ તેને સ્થળે સ્થળે સુધારા તથા વધારા કરીને શોભાવ્યું છે—અક્ષરકૃત કર્યું છે એમનો અમે એ બાબત શુદ્ધ અત કરણ્યી ઉપકાર માનીએ છીએ

આ અર્થ લખવામા કર્તાના આશયથી કાંઈ પણ વિપરીત લખાયું હોય તો તેને માટે મિચ્છામિદુઃખં આપીએ છીએ

મહેસાણા, કાતિકી પૂર્ણિમા } શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ.
મ. ૧૯૭૩.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ થોડાક માસ ઉપર અમે છપાવી હતી. પણ તે ટૂંક મુદતમા ખપી જતા અને અનેક સદ્ગૃહસ્થો તરફથી તેને માટે સામટી માગણીઓ આવતા અમને આ બીજી આવૃત્તિ છપાવવાની તક મળી છે, તેથી તે ઉપયોગી નિવડી છે એમ જણાતાં હર્ષ થાય છે.

(૧૨)

૧. આ આવૃત્તિ છપાવતાં અમને અનેક મુનિરાજ તથા શ્રાવક 'બધુઓ' તરફથી ઘણાં સ્થળે જઈરના સુધારા તથા વધારા સૂચવાયાં છે અને અમે તે ઉપર બની શકતું દરેક ધ્યાન આપી અંમલ કર્યો છે, તેથી આ પુસ્તક વિશેષ આદરણીય તથા લાભદાયક થશે એમ ધારીએ છીએ આ સ્થળે અમે સૂચના કરનારા દરેક મહાશયોનો અત કરણુપૂર્વક ઉપકાર માનીએ છીએ.

વસંત પચમી

સં ૧૯૭૪.

}

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ.

—મહેસાણા.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિની નકલો ઘણા વખત થયા ખલાસ થઈ હતી અને સંજ્ઞાનોની તે માટે બહુ માગણી હતી તેથી અમે તેની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છપાવી છે. આ આવૃત્તિમાં ખાસ સુધારો કે વધારો કરવામાં આવ્યો નથી.

કાર્તિકી પૂર્ણિમા.

સં ૧૯૮૧.

}

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ.

—મહેસાણા.

ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય

શ્રીમાન્ યશોવિજયજી વિરચિત

ચોવિંશી.

૧ શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીનું સ્તવન.

જગજીવન જગત્રાણદો, મરૂદેવીનો નંદ લાલરે;
મુખદીઠેમુખઉપજે, હરિશનઅતિહિ આનંદલાલરે, જગ. ૧

ભાવાર્થ:—જગતના જીવનરૂપ, જગતને બહાલા (એવા શ્રી ઋષભ પ્રભુ) મરૂદેવી (માતા) ના પુત્ર (છે), (તેમનું) મુખ જોવાથી મુખ ઉપજે છે (અને) દર્શનતો અત્યંત આનંદકારક (છે) ૧

વિવેચન:—સામાન્ય કેવળીમાં પ્રધાન તેમને ઋષભ કહીએ કેવળજ્ઞાને કરી સમાન હોવા છતાં તીર્થંકરનામકર્મે કરી વિશેષ એવા પ્રથમ પ્રભુની સ્તવના કરતાં ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્યશોવિજયજી કહે છે—ભવ્ય જીવો સમક્ષ પ્રભુસ્વરૂપનો પ્રકાશ કરતાં અથવા સ્વયમેવ પ્રભુસ્વરૂપની વિચારણા કરતાં સ્વગત કહે છે સંસારમાં આધિ (માનસિક પીડા), વ્યાધિ (શારીરિક પીડા) અને

(૨) શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીનું સ્તવન.

ઉપાધિ (બીજી અનેક પ્રકારની કુટુંબ આદિ સખધી પીડા) થી સમયે સમયે ભાવમરણ (આત્મ ગુણ આચ્છાદનરૂપ) પામતા જીવોને ઉપદેશ દ્વારા સાતા ઉપજીવી એ પીડાઓથી મુક્ત કરી જીવાડનાર—ફરી એવા મરણો પ્રાપ્ત ન થાય એવી અમર સ્થિતિ પમાડનાર અને તેથીજ જગતના જીવોને પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય એવા શ્રી મરૂદેવી માતાના હૃષોત્પાદક શ્રી ઋષભપ્રભુ પુત્ર છે. ‘લાલ’ શબ્દનો અર્થ ગુણે કરી શોભતા એવો થઈ શકે અથવા પદ્મના ગાનની અનુકૂળતા અર્થે પણ એનું યોજન થયેલું ગણી શકાય એ પ્રભુના મુખ ઉપર શાંતિ—નિર્વિકારતાની પ્રભા એવા રૂપમા ફેલાયલી છે કે સસાર તાપથી તમ જનો સ્થિર દૃષ્ટિવડે એ મુખને જોતા પરમ અર્જુનને પામે છે અને પોતાની પીડા માત્ર ભૂલી જાય છે અને તેમને આત્મ દર્શન—સમ્યક્ દર્શન—સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તો અત્યંત, વાસ્તવિક અને અનંત આનંદજનક થાય છે, કારણ કે એથી પરપરાએ અદ્ય કાળમા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે અને ત્યાં ખરૂં મુખ પ્રકટે છે

**આંખડી અંબુજ પાંખડી, અષ્ટમી શશી સમ ભાલ લાલરે;
વહન તે શરદ અંદલો, વાણી અતિહિ રસાલ લાલરે, જમ.૨**

ભાવાર્થ.—(એ પ્રભુની) ચક્ષુઓ કમળની પાંખડી સમાન (છે), કપાળ આઠમના ચંદ્રમા જેવું (છે), મુખ શરદઋતુના ચંદ્ર જેવું (છે) અને વાણી અત્યંત રસિક (છે). ૨

વિવેચન —એ પ્રભુની ચક્ષુઓ કમળના પુષ્પની પાંખડી જેવી વિકસિત—ખીલેલી છે, એમનું કપાળ આઠમના ચંદ્રમા જેવું અર્ધ ચોળ છે, એમનું મુખ આસોમાસની પૂર્ણિમાના પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું

ગોળાકૃતિવાળું, પ્રકાશિત અને અત્યંત શીતલતા ઉત્પન્ન કરનારું છે. જો કે દરમાસે પૂનમની રાત્રિએ ચંદ્ર પૂર્ણજ હોય છે છતાં શરદ પૂનમની રાત્રિએ ચંદ્રમા વિશેષ રળીયામણું તથા વિશેષ શીતલતાકારક હોય છે તેથી અત્રે જો ચંદ્રમાની ઉપમા આપી છે. વળી એમની વાણી ઘણીજ રસ ઉપજાવનારી છે એને સાંભળતા તૃપ્તિજ થતી નથી—ફરી ફરી એના શ્રવણની ઇચ્છા રહ્યાજ કરે છે. ૨

**લક્ષણ અંગે વિરાજતાં, અડહિય સહસ ઉદાર લાલરે;
રેખા કરચરણાદિકે, અભયંતર નહિ પાર લાલરે, જગત ૩**

ભાવાર્થ —(એ પ્રભુના) શરીર ઉપર એક હજારને આઠ મોડાં લક્ષણો શોભે છે, હાથ પગના તળીયા ઉપર અનેક પ્રકારની શુભ રેખાઓ હોય છે, (અને શરીરની) અદરના લક્ષણો તો પારવિનાના—અનંતા છે ૩

વિવેચન —એ પ્રભુના હસ્ત અને પાદને વિષે છત્ર, ચામર, ચપ, પદ્મ, શ્રીવત્સ, સ્વસ્તિક અને ચક્ર આદિ અનેક પ્રકારની રેખાઓ હોય છે શરીર ઉપર એક હજારને આઠ શ્રેષ્ઠ તથા મનોહર લક્ષણો—ચિન્હો હોય છે કે જે એ પ્રભુની ઉત્તમ પુરુષતા સૂચવે છે લોકોનાં પુરુષ વિના એવાં બાહ્ય લક્ષણોનો ભરવાજ હોતોજ નથી. આ તો અગના બાહ્ય લક્ષણોની વાત કરી, બાકી એમનાં અતર્ગત લક્ષણો—આત્મિક ગુણોનો તો પારજ નથી—તે તો અનંત છે. ૩

(૪) શ્રી જ્ઞપભદ્રેવ સ્વામીનું સ્તવન.

ઈદ્ર ચંદ્ર રવિ ગિરિતણા, ગુણ લક્ષી ધડીયું અગ લાલરે;
ભાગ્ય કીહાંથકી આવીયુ, અચરિજ એહ ઉત્તંગ લાલરે; જ.૪

ભાવાર્થ—ઈદ્ર, ચંદ્ર, સૂર્ય (અને) પર્વતના ગુણો લઈને (એ પ્રભુનું) અગ ઘડવામા આવ્યું તે તો બરાબર છે પરંતુ આવું (ઉત્કૃષ્ટ) ભાગ્ય ક્યાથી આવ્યું? એ મ્હોદ્દુ આશ્ચર્ય (છે કારણકે ઈદ્ર ચંદ્રાદિકનું ભાગ્ય તેવું હોતું નથી) ૪

વિવેચન —વિધાતાએ—દૈવે ઈદ્રનો રૂપગુણ લઈ, ચંદ્રનો સૌમ્ય (શીતલતા) ગુણ લઈ, સૂર્યનો પ્રતાપ-ઉગ્રતેજ ગુણ લઈ તથા પર્વતનો ધૈર્ય (અડગ સહનશીલતા) ગુણ લઈ એ પ્રભુના શરીરનું નિર્માણ કર્યું છે તે તો બરાબર છે, ઉત્કૃષ્ટ પુન્ય યોગે એવી શરીર રચના થાય છે કોઈ પણ અન્ય પુરૂષના સબધમાં અગ રચનાની પણ આવી ભવ્ય સ્થિતિ બનતી નથી પરંતુ પ્રભુનું જે અદ્ભુત ભાગ્ય છે તે ક્યાથી આવ્યું? એ મહદ્ આશ્ચર્ય છે એમની એ દિવ્યતા-અસામાન્યતા મ્હોટી અજાયબીમા ગરકાવ કરે છે કે આવું મહાભાગ્ય એ પ્રભુને ક્યાથી પ્રાપ્ત થયું? કેમકે ઈદ્ર, ચંદ્ર, રવિ કે ગિરિનું ભાગ્ય એમના કરતા અનતમે અશે પણ નથી પ્રભુમા, ઈદ્રાદિવડે પૂજનીયતા, કેવળજ્ઞાન, સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં સમજી શકે એવી વાણીની લબ્ધિ અને પોતાની આસપાસ ૫૦૦ ગાઉમા રોગનો અભાવ એ વગેરે અતિશય રૂપ જે મહાભાગ્ય છે તે ઈદ્રાદિમાં નથી એ ભાવ અત્ર સમજવો. ૪

ગુણ સઘળા અંગે કર્યા, દૂર કર્યા સર્વ દોષ લાલરે;
વાચક યશવિજયે શુણ્યો, દેએ સુખનો પોષ લાલરે, જમ. ૫

ભાવાર્થ —(એ પ્રભુએ) સર્વ ગુણો સ્વાધીન કર્યા (છે), દોષ માત્ર દૂર કર્યા (છે), વાચક યશોવિજયજીએ (એ પ્રભુને) સ્તવ્યા (કે હે પ્રભુ ! અમોને) સુખની પુષ્ટિ કરો ! ૫

વિવેચન.—એ પ્રભુએ આત્માના જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રાદિ અનંત ગુણો, સર્વ ઘાતી કર્મોનો નાશ કરી-ખપાવી પ્રકટાવ્યા છે—સ્વાગે પ્રાપ્ત કર્યા છે અને મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અવિરતિ, કામ, રાગ તથા દ્વેષાદિ અનંત દોષો-અવગુણો સર્વથા ટાળી દીધા છે—તેનો આત્મ તિક વિનાશ કર્યો છે—આત્મામાથી કાઢી નાખ્યા છે. એ પ્રભુની ઉપાધ્યાયજી મહારાજે સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરીને ચાચું—માગ્યું કે હે પ્રભુ ! અમારા પ્રચ્છન્ન રહેલા આત્મગત ગુણોનું આપ પોષણ કરો—અમારા ગુણોનું આચ્છાદન કરીને રહેલા કર્મોનો આત્મ તિક નાશ કરવા જેટલું સામર્થ્ય—ખજા અમારામા પ્રકટાવો અને એ રીતે અમારા આત્મિક ગુણોની પુષ્ટિ કરો ! અથવા આત્મિક સુખની પુષ્ટિ કરો ૫

૨ શ્રી અનિતનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

અનિત નિણુંદશું પ્રીતડી, મુજ ન ગમે હો બીજનો સંગકે;
માલતી પુલે મોહિયો કિમએસેહો બાવળતરૂ ભૃંગ કે, અ૦ ૧

ભાવાર્થ—(મને) અનિત જિનેદ્ર સાથેજ પ્રીતિ (કરવી ગમે છે), બીજની સોબત મને ગમતી નથી, શું માલતીના પુષ્પમાં મોહ પામેલો જમર બાવળના ઝાડપર બેસે ? (ન બેસે.) ૧

વિવેચન:—ઉપસર્ગ પરિષદ્દાદિ વડે નહિ જીતાયેલા એવા શ્રી

અજિતનાથ પ્રભુની સ્તુતિ કરતા ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ભવ્યજનો સમક્ષ અથવા સ્વગત કહેછે કે મને સાચી પ્રીતિ—પરો પ્રેમ શ્રી અજિતનાથ પરમેશ્વર સાથે જાગ્યો છે તેથી એ પ્રભુ વિના અન્ય હરિહરાદિ દેવોની સગતિ મને ગમતીજ નથી કારણકે પ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાના જે નિમિત્ત કારણો શ્રી અજિતનાથ પ્રભુમા છે તેવાં ઉપરોક્ત અન્ય દેવોમા નથી ગુણ હોય ત્યા સ્વાભાવિક પ્રીતિ થાય છે ગુણની હીનતા હોય અને દોષો વર્તતા હોય ત્યા પ્રીતિ ક્યાંથી થાય ? આ બાબતના સમર્થનમા અત્ર દૃષ્ટાતો આપે છે કે—જે ભ્રમર માલતીના પુષ્પની સુગંધથી આકૃષ્ટ થઈ તેમા લુપ્ત થયેલો હોય તે બાવળના ઝાડ ઉપર બેસે ? બાવળના ઝાડમા માલતીના પુષ્પની જેમ ભ્રમરને આકર્ષવા જેવો સુગંધ ગુણજ કયા છે ? કે જેથી ભ્રમર તેના ઉપર વિશ્રાંતિ લેવા—સ્થિતિ કરવા લલચાય ! ૧

ગંગાજળમાં જે રમ્યા, કિમ છીછર હો રતિ પામે મરાળ કેઃ
સરોવર જળધર જળ વિના, નવિ ચાહે હો જગ આતક
બાળકે, અજિત ૨

ભાવાર્થ—શુ ગંગાના જળમા રમેલો રાજહસ બાબોચી-યાના જળમા આનંદ પામે ? વળી મેઘના જળ વિના આતકનું બાળક સરોવરનું જળ (ચાહે ?) ન ચાહે. ૨

વિવેચન—ખીજી દૃષ્ટાત કહે છે. ગંગાનદીના ખડોળા અને નિર્મળ પાણીમા વિહરેલો—ક્રીડા કરેલો રાજહસ બાબોચીયાના ગદા અને છીછરા પાણીમા ક્યાથી આનંદ પામે ? વળી બાળ એવું આતક પક્ષી પણ વર્ષાદની ધારાન જળવિના સરોવર (પછી

બલેને તે જલપ્રપૂર્ણ હોય) ના પાણીથી શુ તૃપ્તિ પામે? ક્યાંથી તૃપ્તિ પામે! ચાતકબાળના ગળામા એક છિદ્ર હોય છે તેથી તેગમે તે જળાશયનું પાણી પીએ તોપણ તે (પાણી) તે છિદ્રદ્વારા બહાર નીકળી જાય છે—તેના પેટમા ઉતરતું નથી, તેથી તે બીચારાને તૃપ્તિ થતીજ નથી—તૃષા સહાને માટે રહે છે વર્ષાઋતુ વખતે તે એવી રીતે તીર્થ—આડુ શયન કરીને પડી રહેછે કે જળધારા તેના છિદ્રદ્વારા તેના ઉદરમા પહોચે છે અને ત્યારેજ તે પૂર્ણ રીતે પોતાની તૃષા છીપાવી શકે છે સ્થિતિ આમ હોવાથી તેને બીજા જળાશયના જગથી તૃપ્તિ ન થાય એ દેખીતું છે ૨

કેકિલ કલકૂજિત કરે, પામી મંજરી હો પંજરી સહકારકે;
ઓછાં તરવર નવિ ગમે, ગિર્યાશુ હો હોયે ગુણને

ધ્યાર કે, અનિત ૩

ભાવાર્થ.—કેાચલ મનોહર આબાનો મોર ખાઇને મધુર શબ્દ કરેછે, તેને ઇતર વૃક્ષો ગમતાજ નથી, મ્હોટાઓની સાથેજ શુભાનુરાગ થાય છે ૩

વિવેચન—કેાચલ પક્ષી જ્યારે શ્રેષ્ઠતરૂ—આમ વૃક્ષનો મોર ખાય છે ત્યારે તેનો પચમ સ્વર અતિ સ્વચ્છ રૂપમા ખીલી નીકળે છે તે વખતનું તેનું ગાન—નાદ શ્રોતાઓના કાનને બહુ પ્રિય લાગે છે, જે અનુભવસિદ્ધ છે આવી ગાનને ખીલવનારી સ્થિતિ સ્વરને પૂર્ણ રીતે સુધારનારૂ સાધન જે વૃક્ષોમા ન હોય તે વૃક્ષો પક્ષી બલેને શ્રેષ્ઠ વૃક્ષોની ગણનામા ગણાતાં હોય તોપણ તે કેાચલને ક્યાં કામના—ઉપયોગનાં નથી. શું કેાચલને તેના ઉપર પ્રીતિ

થાય ? નજ થાય ! કેમકે ગુણોવડે જેઓ મ્હોટા હોય તેવાઓની સાથેજ ગુણોની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રીતિ થાય છે ગુણ વગરના જે હોય તે મ્હોટા ગણાય નહિ અને તેઓની સાથે પ્રીતિ પણ થાય નહિ એમ અત્ર કહેવાનો આશય છે ૩

કમલિની દિનકર કર ગ્રહે,
વળી કુમુદિની હો ધરે ચંદ્રશું પ્રીત કે;
ગૌરી ગિરીશ ગિરિધર વિના,
નવિ ચાહે હો કમલા નિજ ચિત્તકે, અજિત૦ ૪

ભાવાર્થ—કમલિની (સૂર્યવિકાસી કમળ) સૂર્યના કીરણો-નેજ ગ્રહણ કરે છે અને કુમુદિની (ચંદ્રવિકાસી કમળ) ચંદ્ર સાથેજ પ્રીતિ ધરાવે છે પાર્વતી શ કર વિના (તથા લક્ષ્મી વિષ્ણુ વિના પોતાના ચિત્તથી બીજાને) ચાહતી નથી ૪

વિવેચન —ચોથુ દૃષ્ટાંત કહેછે—સૂર્યના ઉદયથી જેની વિકસ્વ-રતા થાય છે એવી કમલિનીને સૂર્ય વિના બીજું કોણ બીલવવા સમર્થ છે? સ્થિતિ એવી હોવાથી તે તેનેજ આદર આપે તો તે તદ્દન બનવા યોગ્ય છે તેમજ ચંદ્રના ઉદયથી જેની વિકસ્વરતા થાય છે એવી કુમુદિની ચંદ્ર ઉપરજ પ્રેમ ધરાવે—અન્યની સામે દૃષ્ટિપાત પણ ન કરે તો તે પણ તેટલુંજ બનવા યોગ્ય છે વળી પાર્વતી શ કર અને લક્ષ્મી વિષ્ણુનેજ ચાહે છે તે પણ વાસ્તવિક છે જેના મનોવાંછિત જેનાથી ફળે તે તેને ચાહે, બીજાને ન ચાહે એમા નવાઈ નથી કદાપી ચાહે એમ ઘડીભર માનીએ તોપણ તેથી તેના (ચાહનારના) ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ લેશ પણ થઇ શકતી

નથી તો પછી પ્રીતિનું કળ થું ? માટે ન ચાહે તેજ ખરું છે. પ્રીતિ થવામા અમુક વિશિષ્ટ હેતુ રહેલો હોય છે હેતુ વિના કોઈ તરફ પક્ષપાત થવો સભવતો નથી. આજ પ્રમાણે સ્ત્રીતાના રામચંદ્રજી ઉપરના પ્રેમનું તથા રાજીમતિના નેમિપ્રભુ ઉપરના પ્રેમનું દૃષ્ટાત પણ અહીં ઘટી શકે તેમ છે ૪

તિમ પ્રભુશું મુજ મન રમ્યું,
બીજશું હો નહિ આવે હાય કે;
શ્રી નયવિજય વિષ્ણુ તણો,
વાચક યશ હો નિત નિત ગુણ ગાય કે, અન્નિત૦ ૫

ભાવાર્થ:—તે પ્રમાણે માફ મન પ્રભુ સાથે મળ્યું છે, (તેને) બીજની સાથે મેળ આવતોજ નથી (તેથી) શ્રી નયવિજય પડિતના શિષ્ય વાચક્યશ નિરતર (તેજ પ્રભુના) ગુણ ગાય છે ૫

વિવેચન.—કર્તા મહાશયે ચાર ગાથામા જણાવેલા સર્વ દૃષ્ટા-
તો ગણીએ તો તે આઠ થાય છે, તે આ પ્રમાણે—ભૃગુનું, મરા-
ણું, ચાતકનું, કેલિકાનું, કમલિનીનું, કુમુદિનીનું, ગૌરીનું અને
કમલાનું એ દૃષ્ટાંતો આપી એઓ એમ જણાવવા માગે છે કે
આ આઠ (વ્યક્તિઓ, પદાર્થો)નાં પ્રીતિના ભાજનો—પાત્રો પણ
આઠ છે (જે ગાથાઓ તપાસતા સહજ જાણી શકાય તેવા છે),
તે આઠનેજ પોતપોતાના હૃદયમાં તેઓ સ્થાન આપે છે અને એ
આઠ વિના અન્ય કોઈની પણ દરકાર કરતા નથી, તેમ મારા
મનમદિરમાં પણ શ્રી અન્નિતનાથ પ્રભુ વિના અન્ય કોઈને સ્થાન
મળે તેમ છેજ નહિ—એ પ્રભુ વિના અન્ય કોઈ સ્થાને માફ મન

રીઝ પામતુંજ નથી હું બ્યારે અને ત્યારે એજ પ્રભુના ગુણગામ કરી મારો અમૂલ્ય સમય સફળપણે વ્યતીત કરૂ છું—લક્ષ મૂલ્યવાળો ક્ષણ સાર્થકતા પૂર્વક નિર્ગમુ છું મારું સર્વસ્વ એજ છે અને મારું જન્મસાક્ષ્ય પણ એથીજ છે પ્રીતિની આ સ્થિતિ અને એ પ્રસંગના આ ઉદ્ગારો ખાસ ધ્યાન દેવા લાયક તથા સદા સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય—હૃદયમાં કેતરી રાખવા યોગ્ય છે ખરી પ્રીતિ આવીજ હોઇ શકે—આવીજ હોવી ઘટે, એથી અન્ય પ્રકારની પ્રીતિ એ સ્વાર્થમય પ્રીતિ છે અને તે સસારવર્ધક હોવાથી ત્યાજ્ય છે કર્તાએ આ ગાથામાં પ્રાતે પોતાના ગુરૂનું નામ સૂચવ્યું છે જે સ્પષ્ટ હોઈ સમજવું સુગમ છે ૫

૩ શ્રી સંભવનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

સંભવ જિનવર વિનતિ, અવધારો ગુણજ્ઞાતારે;

ખામી નહિ મુજ ખીજમતે, કદીય હોશો કૃપાદાતારે. સં૦ ૧

ભાવાર્થ —હે સંભવ જિનેશ્વર ! હે ગુણજ્ઞ પ્રભુ ! (મારી) વિનતિ સ્વીકારો ! મારી સેવા ચાકરીમાં ખામી નથી (તો આપ) હવે કૃપાના આપનારા ક્યારે થશો ? ૧

વિવેચન —ચોત્રિશ અતિશયોનો સંભવ (હોવાપણ)જેમને વિષે છે એવા સંભવનાથ પ્રભુની સ્તુતિ કરતાં સ્તુતિકાર કહે છે. હે સંભવ પ્રભુ ! ભક્તિ કરનાર તરફથી થતી સેવા—ઉપાસના—આરાધનાના બાણનારે—સમજનારે તેવા ભક્તજનની કઠર કરવી એઈએ એમ જગતમાં પ્રવૃત્તિ છે તેથી હે ગુણજ્ઞ પ્રભુ ! મુજ સે-

વકનનની એક નમ્ર ભાવે વિજ્ઞાપિ-અરજ છે તે ઉપર લક્ષ્ય આપી-
તે ધ્યાન ઉપર લઈ તેની કૃતિભૂતતા થાય તેમ કરો ! હું આપની
અનન્ય ભાવે, પૂર્ણ શ્રદ્ધાપૂર્વક ભક્તિ કરું છું અ તે આશામા ને આ-
શામા સમય વ્યતીત કરું છું એવી આશાથી કે પ્રભુ આજે પ્રસન્ન
થશે-આજે મુજ રડ ઉપર કરેલા ભરેલો દૃષ્ટિપાત કરશે ! પણ
મારી એ આશા હજી કૃતિભૂત થઈ નથી તેથી હવે અર્થ થ-
વાથી દીન ભાવથી આપને પૂછવા જેટલી અનુજ્ઞા લઉં છું કે હું
આપની ખીજમત ઉઠાવું છું તેનું કળ આપ ક્યારે આપશો ?
મારી ખીજમતમા કાંઈપણ ખામી છે એમ હું હવે માનતો નથી
પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ હોક હોય તોજ આવા પ્રકારની માગણી
કરી શકાય છે નહિતર એ પ્રશ્નને અવકાશ મળતો નથી એટલું
અત્ર સમજવા યોગ્ય છે ૧

કરનેડી ઉભો રહું, રાત દિવસ તુમ ધ્યાનોરે;
એ મનમાં આણો નહિ, તો શું કહીએ છાનોરે, સંભવ ૨

ભાવાર્થ.—દિવસ અને રાત હાથ જોડીને આપના ધ્યાનમાં-
(આપનું ધ્યાન ધરી) ઉભો છું (તે હકીકત) ધ્યાન ઉપર ન લ્યો
(તો એકાતમાં) છાની રીતે શું કહું ?—(એવી રીતે કહેવાનું
શું કળ ?) ૨

વિવેચન.—વળી હે પ્રભુ ! હું ખીજી સર્વ કાર્ય છોડી દઈ બા-
હેર રીતે માત્ર આપના ધ્યાનમાંજ મારો કાળ નિર્ગમન કરું છું.
ખીજી સર્વ કાર્યોની ઉપેક્ષા કરી મારા મુખ્ય કાર્ય રૂપે આપના
ધ્યાનનેજ મક્કું છું. આપ મારી આ સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જુઓ છો આમ

છતા પણ મારી આ અરજ આપ મન ઉપર ન હ્યો—એ માટે બે-
 ઠરકાર થાઓ—એ બાબત કાંઈ વિચારજ ન કરો તો પછી આપનું
 સ્વરૂપ વિચારી શકવાની પૂર્ણ સ્થિતિએ પહોંચ્યા પછી અને લોક-
 લબ્ધ તથા લોકવ્યવહારનો ત્યાગ કર્યા પછી હવે આપને મારા
 મનોવાછિતની સિદ્ધિને માટે ખાનગીમા શુ કહેવું? એ બાબત
 મને કાંઈ સૂઝતું નથી. કોઈ માણસને કાંઈ અરજ કરવી હોય
 તો તેને પ્રથમ ખાનગીમા કહેવાય અને પછીથી લોકોની હાજરી
 વચ્ચે કહેવાય અને તેમ છતાં અરજનો સ્વીકાર ન થાય તો પછી
 ફરી ખાનગીમા કહેવાથી કાંઈજ ફળ નથી, એવી લૌકિક પદ્ધતિ
 છે અને કર્તાએ પણ એજ પદ્ધતિને અનુસરીને પોતાનું વક્તવ્ય
 અત્ર જણાવ્યું છે ૨

ખોટ ખળને કો નહિ, દીજીએ વંછિત દાનોરે;

કરૂણાનજર પ્રભુજી તણી, વાધે સેવક વાનોરે, સંભવ ૩

ભાવાથ—આપના ખળનામાં ખોટ નથી તો ઇચ્છિત (વસ્તુ)
 નું દાન આપો ! (જો) પ્રભુની દયા દૃષ્ટિ (હોય તોજ) સેવકનો
 ઘાન (આત્મિક રગ) વધે ૩

વિવેચન—વળી હે કરૂણાનિધિ ! હું જે વસ્તુની માગણી કરું
 છું તેની આપના ભંડારમા જરાપણુ ઓછાશ—ઉણપ—ન્યૂનતા
 નથી ! તેમ તે આપવાથી ખુટી જવાનો આપને ભય નથી કે
 આપને એ બાબત વિચાર કરવો પડે ! માટે આ સેવકજન ઉપર
 કૃપા લાવી તેની જે ઇચ્છા—માગણી આત્મિક શુભો પ્રકટ કરાવી આ-
 પવાની છે તે પૂરી કરો—તેના મનોરથ પૂરે—આપની કૃપા દૃષ્ટિ—મીઠી
 નજર વિના એનું કાર્ય સિદ્ધ થવાનું નથી. એવી મહેરબાની હશે

તોજ મારી આત્મિક નિર્મળતા થશે અને પશ્ચાત્ ઉત્તરોત્તર-ક્રમે ક્રમે વધશે એમ આ સેવક પોતાના હૃદયમા ખરાખર-નિ શંકપણે સમજે છે અને તેથીજ આટલી વિનવણી કરે છે તો એ ઉપર આપ જેવા મહાપુરુષે અવશ્ય ધ્યાન આપવું જોઈએ. ૩

કાળલઙ્ગિ નહિ મતિ ગણે, ભાવલઙ્ગધિ તુમ હાથેરે;
લઙ્ગધતું પયુ ગજ ખચું, ગાજે ગયવર સાથેરે, સંભવ. ૪

ભાવાર્થ—‘કાળલઙ્ગિ’ નથી(એમ) તમે ન ગણશો કેમકે આપના હાથમા ભાવલઙ્ગિ છે લઙ્ગધતું એવું પણ હાથીનું ખચ્યું મ્હોટા હાથીની સાથે ગાજે છે. ૪

વિવેચન—હે ભગવન્ ! આપ કદાચ એમ ગણશો કે ‘અત્યારે મોક્ષગમનને યોગ્ય કાળ નથી’ એટલે કાળલઙ્ગિ નથી તો હું આપને નમ્રતાથી જણાવીશ કે કાળલઙ્ગિની જરૂર નથી કેમકે આપની પાસે ભાવલઙ્ગિ છે—મોક્ષગમન યોગ્ય આત્મ-શક્તિ આપને તો વ્યક્ત-પ્રકટ થયેલી છે તો એમાંથી જરૂર જેટલી શક્તિ મને આપો? એથી મારૂં કાર્ય પણ સિદ્ધ થશે ? વળી આપ વિચાર કરીને જુઓ કે જે હાથીના ખચ્યામા ચાલવા જેટલી શક્તિ હોતી નથી-જેની સ્થિતિ ડગમગ હોય છે-જેના પગ જમીન ઉપર ટકતા નથી તેજ ખચ્યું જ્યારે મ્હોટા હાથીની સમીપમાં હોય છે ત્યારે કેવું ગાજે છે ? તેના અગમાં કેટલો ઉત્સાહ તથા તેના પગમાં કેટલું જોર-સામર્થ્ય આવે છે ? તેજ મુજબ આપ મારામાં શક્તિ પ્રેરો !—પ્રોત્સાહન મૂકો ? એટલે હું પણ સ્કેન્ડે ઇષ્ટ સ્થાનપ્રતિ ગમન કરી ત્યાં પહોંચી શકીશ ? ૪

(૧૪) શ્રી સંલવનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

દેશો તો તુમહિ લલું, બીજ તો નવિ (બીજ આર ન) ભચુરે;
વાચક યશ કહે સાંઈશું, ફળશે એ મુજ સાચુરે, સંલવ. ૫.

ભાવાર્થ — (ભે) દેશો તો, આપજ લલુ (દેશો), બીજને
હું યાચવાનો નથીજ, વાચક યશ સ્વામીને કહે છે કે મારો એ
(નિશ્ચય) ખરેખર ફળશે ૫

વિવેચન:—હે કૃપાનિધાન ! મને એક બાબતની ચોક્કસ ખાત્રી
છે કે હું જે માગુ છું તે ભલી વસ્તુ જો દેશો તો આપજ
દેશો ! આપ વિના અન્ય કોઈ પણ તે આપવા સમર્થ નથી !
આપ વિના અન્ય કોઈની પાસે તે વસ્તુજ નથી તો પછી તે આપે
ક્યાથી ? અને તેઓની પાસે તે બાબત યાચના કરવાથી ફળ પણ
શું ? મને એવો નિશ્ચય હોવાથી હું બીજ કોઈની પાસે યા-
ચના કરવા જવાનો પણ નથી આપની સમક્ષજ દૃઢતાથી ઉભો
છું એવા વિશ્વાસથી કે બહેલા મોડા પણ આપજ ફળદાયી થશે.
વાચક મહારાજ અ તે સાંઈને-પ્રભુને-શાત યોગીશ્વરને કહે છે કે
મારો ઉપર કહેલો નિશ્ચય-ઉપર જણાવેલી ટેક-પ્રતિજ્ઞા અ તે-ગમે
ત્યારે પણ ફળશે ! ફળશે ! ! ને ફળશેજ ! ! ! એમા લેશ પણ અ-
સત્ય-ખોટું કે શકા રાખવા જેવું નથી ૫.

૪ શ્રી અભિનંદન સ્વામીનું સ્તવન.

દીઠી હો પ્રભુ દીઠી જમણુર તુજ,
મરતિ હો પ્રભુ ! મરતિ મોહન વેલડીજ;

મીઠી હો પ્રભુ ! મીઠી તાહરી વાણ,
લાગે હો પ્રભુ ! લાગે જેમી સેલડીજ. ૧

ભાવાર્થ —હે પ્રભુ ! હે જગદ્ગુરુ ! મે મોહનવેલ સમાન તમારી મૂર્તિ જોઈ, અને હે પ્રભુ ! તમારી વાણી મને શેરડીના રસ જેવી મીઠી લાગે છે. ૧

વિવેચન.—દેવે દ્રો વડે જેમનું અભિનદન—હર્ષથી વધાવી લેવું થાય છે એવા અભિનદન પ્રભુની સ્તુતિ કરતા રચયિતા મહાશય કહે છે હે પ્રભુ ! હે ત્રણ જગત્ના તારક ! આ પચમ કાળમાં જિનમૂર્તિ અને જિનવાણી એ બેનોજ આધાર છે તે બંને વાનાં મે પ્રાપ્ત કર્યાં. તમારી મોહનવેલ સામાન મનોવાછિતને આપનારી, મોહક અને આકર્ષક પ્રતિકૃતિ (પ્રતિમા) મે જોઈ. તેથી મને ઘણો હર્ષ થયો (એક શબ્દના બે વાર ઉચ્ચારણો ભાવની વૃદ્ધિ કરવા અર્થે સમજવા) વળી હે પ્રભુ ! તમારી શાંત રસોત્પાદક, વૈરાગ્યજનક, મોહોચ્છેદક અને સ સારતારક વાણી—વચનામૃત—વાગુધારા મને શેરડીના રસ જેવી અતિ મિષ્ટ લાગે છે—ફરી ફરી તેનો આસ્વાદ લેવાનું મન થાય છે, અને ફરી ફરી તેનું શ્રવણ કરતા છતાં તૃપ્તિ થતી નથી—શ્રવણેચ્છા અતૃપ્તજ રહ્યા કરે છે. ૧

જાણું હો પ્રભુ ! જાણું જન્મ કયત્ય,

જો હું હો પ્રભુ ! જો હું તુમ સાથે નિભ્યોજ,

સુરમણિ હો પ્રભુ ! સુરમણિ પામ્યો હત્ય,

આંગણે હો પ્રભુ ! આંગણે મુજ સુરતરૂ રખ્યોજ ૨

(૧૬) શ્રી સંભવનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

ભાવાર્થ —હે પ્રભુ ! હું તમારી સાથે મળી ગયો તેથી હું મારો જન્મ કૃતાર્થ જાણુ છું અને મને હાથમા ચિંતા-મણિ રત્ન મળ્યું તથા મારા આગણામાં કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો (એમ હું સમજુ છું).

વિવેચન.—હે હીનાનાથ ! તમને મળવાથી હું તમારા સ્વરૂપને પામી ગયો—કોઈ અશે તન્મય થઈ ગયો, તેથી માફ ઉઘ જાગ્ય જાગ્યું એમ હું સમજુ છું અને મહા પુન્ય યોગે મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કર્યો તેની સાચી સફળતા થઈ એમ માનુ છું. વળી ચિંતા-મણિ રત્ન (જે ચિંતિત વસ્તુ પૂરી પાડે છે તે) વગર પ્રયાસે હાથમા આવી ચડ્યું એમ માનું છું અને ઈચ્છાનુસાર લોગસામગ્રી પૂરી પાડનાર કલ્પવૃક્ષ સ્હેજે મારા ઘરના ફળીયામાં ઉગ્યું એમ હું સાચી રીતે માની શકુ છું. ૨.

જાગ્યા હો પ્રભુ ! જાગ્યા પુણ્ય અંકુર,
માગ્યા હો પ્રભુ ! મુહ માગ્યા પાસા ઢળ્યાજી;
વૂઠ્યા હો પ્રભુ ! વૂઠ્યા અમીરસ મેહ,
નાઠા હો પ્રભુ ! નાઠા અશુભ, શુભ દિન વળ્યાજી. ૩

ભાવાર્થ —હે પ્રભુ ! મારા પુણ્યના અંકુર પ્રકટ્યા, મોઢે માગ્યા પાસા પડ્યા, અમૃત રસના મેઘ વર્ષ્યા, નખળા દિવસ દૂર થયા અને સારા દિવસો આવ્યા (એમ હું માનું છું).

વિવેચન.—ખીજી ગાથા સાથે આ ગાથાનો સંબંધ છે. ખીજી ગાથામા કહ્યા પ્રમાણે કર્તા પ્રભુસ્વરૂપને પ્રાપ્ત થવાથી ખીજી

શું શું થયેલું માને છે ? તે કહે છે માત્ર સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતાં જોટલે અશે પ્રભુના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય તેટલા પૂરતીજ તે સખધી હકીકત અહીં જણાવી છે, પૂર્ણરૂપે નહિ ‘પુન્યના અંકુર જાગ્યા’ એ કથનથી આ બાબતને પુષ્ટિ મળે છે, એ વિચારને વાથી સમજી શકાય તેવું છે એમ ન હોત તો ‘પુન્ય સંખૂર્ણ રીતે જાગ્યું’ એમ લખત, ‘અંકુર જાગ્યા’ એમ ન લખત. ‘પુન્ય’ નો અર્થ ‘શુભ કર્મ’ થાય છે શુભકર્મ પુષ્ટ થાય તો તે મુક્તિ મેળવવામા સહાયકારક થઈ પડે છે—સામગ્રી મેળવી આપે છે હે પ્રભુ ! મારા પુન્યના અંકુર પકડ્યા (અંકુર પ્રગટે જોટલે પછી બહેલું કે મોડું ફળ જોસેજ એમ ચોક્કસ વિશ્વાસ રાખી શકાય છે, મોઢે માગ્યા પાસા પડ્યા (‘આટલા દાણા પડજો’ એમ કહેવાની સાથે તેટલાજ પડે તે), અમૃત રસના વષાહની વૃષ્ટિ થઈ (અમૃતરૂપ જળ વરસે તેથી વિપુલ ધાન્યાદિની નિષ્પત્તિ થાય તથા અમૃતના લેશ માત્ર પાનથી અમરતા પ્રાપ્ત થાય એમ અન્ય મતમા મનાય છે), નખળા દિવસો—દુખના દહાડા પસાર થઈ ગયા—ચાટ્યા ગયા અને સારા—સુખના દિવસો આવ્યા પ્રાપ્ત થયા એમ હું માનું છું. અજ્ઞાનાવસ્થા દૂર થઈ અને સ્વરૂપને ઓળખવાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ, એવો અર્થ પણ અત્ર લઈ શકાય છે. ૩

બૂખ્યા હો પ્રભુ બૂખ્યા મળ્યા ધૃતપૂર,
તરશ્યા હો પ્રભુ તરશ્યા દિવ્ય ઉઠક મિલ્યા.
થાક્યા હો પ્રભુ થાક્યા મળ્યા સુખપાલ,

આહત. હો પ્રભુ આહતાં સજ્જન હેજે હજ્યાણ. ૪

ભાવાર્થ—હે પ્રભુ ! (એમ) ભૂખ્યાને ઘેખર મળ્યા, તરશ્યાને અમૃત મળ્યું, થાકેલાને પાલખી મળી અને જે સ્વજનોને મળવાની ઇચ્છા હતી તે સ્વજનો હેતુપૂર્વક મળી ગયા (એમ હું માનું છું) ૪

વિવેચન —આનો સ બ ધ પલ્લખીજી ગાથા સાથે છે હે પ્રભુ વળી હું એમ માનું છું કે ભૂખ્યા મનુષ્યને ઘેખરનું લોજન મળ્યું. (ભૂખ્યાને સૂકો રોટલો પણ સાકર જેવો લાગે તો ઘેવર જેવી ઉત્તમ ગણાતી ચીજ મળે તો તેથી થતા આનંદની તો વાતજ શી કરવી !), તૃષાતુરને દેવતાઈ જળ (અમૃત) મળ્યું (સામાન્ય પાણી કરતા અમૃતના પાનથી અતિ-ઘણી તૃપ્તિ થાય એ કહેવાની જરૂર નથી), થાકેલા માણસને પાલખી મળી (ખાડાખડીયા તથા પત્થર અને ટેકરાવાળા ભૂમિ ઉપર રગશીયુ ગાડું મળે તો તે પણ થાકેલા માણસને એક આશીર્વાદ રૂપ થઈ પડે તો પછી પાલખી—મુખાસન મળે તેથી તેને જે વિશ્રાંતિ પ્રાપ્ત થાય તેનું તો વર્ણુ નજ શું કરવું !) અને ઇચ્છા કરવાની સાથેજ સ્વજનો મળી ગયા એટલુજ નહિ પણ તેઓ ખરા હેતુપૂર્વક મળ્યા એમ હું માનું છું. કૃપાળુ અને પરોપકાર કરવાના સ્વભાવવાળા—એ અથેજ પોતાનો જગતને વિષે જન્મ છે એમ માની વર્તનારા સ્વજનો એટલે સંત પુરૂષો નાસીપાસ થઈ ગયેલા—હિંમત હારી એઠેલા હુ ખી મનુષ્યો—ને આશ્વાસન—ઘૈર્ય આપી તેની મૂઝવણ—આપત્તિ માત્ર દૂર કરે છે. એમનો મેળાપ થાય અને એઓ આપણી સાથે હળીમળી જાય તો એમની સોખતથી આપણું ખરેખરું કલ્યાણ થાય છે દરેકે પોતાના હિતાર્થે આવા સતજનને શોધી કાઢી તેની ત્રિકરણ યોગે ભક્તિ કર-

વામાં સદા તત્પર રહેવું એ ખાસ જરૂરનું છે. એ પ્રમાણે થાય તો પછી આપણને સ સારમા ડુબવાનો ભય બહુ ઓછો રહે છે. ૪

દીવો હો પ્રભુ ! દીવો નિશા વન ગેહ,
સાખી હો પ્રભુ ! સાખી થજે જળ નૌ મળીજી;
કલિયુગે હો પ્રભુ ! કલિયુગે દુઃખહો તુજ,
હારશન હો પ્રભુ ! હરિશન લહું આશા ફળીજી. ૫

ભાવાર્થ—વળી હે પ્રભુ ! જેમ રાત્રિમા દીવો મળ્યો, જંગલમા ઘર મળ્યું, મરૂસ્થળમા આશ્રવૃક્ષ મળ્યું અને જળમાં નૌકા મળી તેમ આ યુગમા દુર્લભ એવું તમારૂં દર્શન અથવા સમ્યક્ત્વ મળ્યું એટલે મારી સર્વ આશા ફળી (એમ હું માનું છું). ૫

વિવેચન —આનો સ બધ પણુ પૂર્વની પેઠે સમજવો. ઘોર અધકારમય રાત્રિ સમયે દીપક મળ્યો—ઘન મેઘઘટા છવાઈ—વ્યાપી રહી હોય, માર્ગ સૂઝતો ન હોય, ઠોકરો ખવાતી હોય તેવા અધકારમય રાત્રિના વખતે ગળાડળતો દીપક મળ્યો, નિર્જન વનમાં આસાચેશ—વિશ્રાંતિ લેવા અર્થે ઘર મળ્યું—ભય કર અટવીને વિષે ચર્ખાઈ પુષ્કળ પડતો હોય અને પાસે છત્રી ન હોય અથવા સૂર્ય પૂર્ણ તપતો હોય, ભૂમિ રેતાળ હોય અને પગમાં ઉપાનહ (પાદરક્ષક) ન હોય તેવી આકુલ વ્યાકુલ સ્થિતિમાં શીતળ જળ અને સુંદર ફળફૂલવાળા બગીચા સહિત ઘર મળ્યું, મારવાડ દેશમાં જેની ઉત્પત્તિજ નથી એવા આબાના ઝાડની પ્રાપ્તિ થઈ (જે ઓળ જ્યાં કદાપિ નજ મળતી હોય તે મળે તેથી અત્યંત

આહ્વાહ થાય એ સ્વાભાવિક છે) અને સમુદ્રના જગમા પડેલા અને ઉપરતરી આવી બચવા માટે વલ્લખાં મારતા-તરફડીયાખાતા માણસને વહાણ મળ્યું, એમ હું માનું છું. આ દુષ્કર્મ પચમકાળમાં દુષ્પ્રાપ્ત્ય-બહુ મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું તમારું દર્શન હું ખામ્યો તેથી મારી દીર્ઘ કાળની સર્વે આશા ફળવતી થઈ એમ હું નિશંકપણે માની શકું છું ૫

વાચક હો પ્રભુ ! વાચક યશ તુમ દાસ,
વિનવે હો પ્રભુ ! વિનવે અલિનંદન મુણેાજી;
કહી (દી)એ હો પ્રભુ ! કહીએ મ દેશો છેહ,
દેએ હો પ્રભુ ! દેએ મુખ દરિશન તણેાજી. ૬

ભાવાર્થ—હે અલિનંદન પ્રભુ ! તમે સાલજો ! વાચક યશ તમારો દાસ એ પ્રમાણે વિનવે છે કે હે પ્રભુ ! હવે મને ક્યારે પણ છેહ ન દેશો અને દરિશનનું મુખ આપજો ૬

વિવેચન—હે સ્વામી ! તમારો અનન્ય સેવક-જેણે આપ એકનેજ નાથ તરીકે સ્વીકાર્યા છે માટે આપનો ખાસ કૃપાપાત્ર સેવક વાચક યશ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જણાવીને છેવટે વિનંતિ કરે છે કે હે પ્રભુ ! તમે એક વાર મને દર્શન આપ્યું છે તો હવે કહી પણ મને છેહ ન દેશો અથવા સમક્ષિતને આવરનારાં કર્મરૂપ આવરણોને દૂર કરીને મહા પ્રયાસે મેં તમારું દર્શન એટલે સમક્ષિત મેળવ્યું છે તો તેથી હું ક્યારે પણ પતિત ન થાઉં-એ દર્શન ગુમાવી ન બેસું, એટલી કૃપા આપ અવશ્ય કરજો-વાંરવાર ભવો-

ભવમા મને દર્શન આપજો અને તેનીજ સાથે મને ઉચ્ચતમ કોટિનું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવી તેથી પરપરાએ મળતું જે દર્શનનું ખરૂં સુખ (મોક્ષ ફળ) તે મને આપજો (પ્રાપ્ત થયેલું ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ વ્યાધ્યુ ન જતાં તે ક્ષાયિકના રૂપમા ફેરવાઈ જાય એવી માગણી અત્ર કર્તાએ કરેલી સમજાય છે). તે સાથે પ્રભુના દર્શન સખધી-જિનર્જિનના દર્શનસખધી સુખ પણ નિરતરને માટે ઇચ્છ્યુ છે ૬

૫ શ્રી સુમતિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

સુમતિનાથ ગુણશું મિલીજી, વાધે મુજ મન પ્રીતિ;
તેલખિંદુ જેમ વિસ્તરેજી, જળમાંહે ભલી રીતિ;
સૌભાગી જિનશું લાગ્યો અવિહડ રંગ. ૧

ભાવાર્થ — સુમતિનાથ પ્રભુના ગુણ સાથે મળીને જેમ જળમાં તેલનુ ટીપુ સારી રીતે વિસ્તારને પામે છે, તેમ (એ પ્રભુ ઉપર) મારા મનમાં પ્રીતિ વધે છે સૌભાગ્યવાન પ્રભુ સાથે મને (પ્રીતિનો) ખસી ન શકે તેવો રંગ લાગ્યો છે ૧

વિવેચન — શોભન (રૂડી, સારી) છે મતિ (બુદ્ધિવિલાસ) જેની એવા સુમતિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ-ગુણગાન કરતાં કર્તા મહાપુરૂષ કહે છે—વિચારે છે કે, સુમતિનાથ પ્રભુના સફૂલત ગુણો સખધી વિચારણા કરતા, તેમાંજ તહીન-એકાગ્ર થતા મારા મનનો આતરિક રાગ એ પ્રભુ પ્રત્યે પ્રતિસમય વધતોજ જાય

(૨૨)

શ્રી સુભતિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

છે આ ગાથામા તથા અન્ય ગાથાઓમા આના સમર્થનમા કવિ દષ્ટાતો આપે છે જેમ પાણીમા તેલનુ એક ટીપુ પડ્યુ હોય તે તત્કાળ તેમા સર્વત્ર ફેલાઈ જાય તેમ માગ મનમા પ્રભુ પરની પ્રીતિ પણ વૃદ્ધિને પામે છે સૌભાગ્ય નામકર્મના ઉદયવાળા અને તેથીજ સર્વજનને ઇષ્ટ એવા પ્રભુની સાથે મને કોઈ પણ પ્રત્યવાય-વિધ્નથી રોકાઈ ન શકે-હર પણ ન થઈ શકે એવો પ્રીતિનો રગ લાગ્યો છે એ રગ ઉતારી નાખવા કોઈ માગ ઉપર યુક્તિ, પ્રયુક્તિ કે ઇન્દ્રજાળ આદિના પ્રયોગો કરે તોપણ તે રગમા ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી એવો તે સચોટ રગ છે ૧

સજ્જનશું જે પ્રીતડીછ, છાની તે ન રખાય;

પરિમલ કસ્તૂરી તણોછ, મહીમાંહે મહકાય. સૌભાગી. ૨

ભાવાર્થ —સજ્જન સાથે થયેલી પ્રીતિ છાની ગખી શકાતી નથી (જેમ) કસ્તૂરીનો સુગંધ પૃથ્વી ઉપર મહકે છે-ઢાકયો રહેતો નથી (તેમ) ૨

વિવેચન —ઉત્તમ પુરૂષ સાથે થયેલી પ્રીતિ સ્વાભાવિક રીતેજ જાહેરમા જણાઈ આવે છે-જાહેર પડે છે ગુણોની પ્રાપ્તિને અર્થેજ એ પ્રીતિ થયેલી હોય છે તેથી ગુણાનુરાગી જનોને એ અગે કશોજ ભય કે સંકેત હોતો નથી તેવી પ્રીતિને શુભ રાખવાનુ તેમને કશું કારણ-પ્રયોજન પણ હોતુ નથી, અત એવ તે પ્રીતિ પોતાના થયા સ્વરૂપમા સર્વજ્ઞાતજ હોય છે જેમ કસ્તૂરી (ઉપલક્ષણથી કેવડા આદિ) નો સુગંધ સ્વયમેવ પૃથ્વી ઉપર

મહકી-ખેકી રહેછે-છાનો રહી શકતો નથી તેમ આ પ્રીતિને અંગે પણ સમજવા યોગ્ય છે-તે પણ છાની રહી શકતી નથી ૨

આંગળીએ નવિ મેરૂ ઢંકાએ, છાખડિએ રવિતેજ;
અંજળિમાં જીમ ગંગ ન માએ, મુજ મન તીમ પ્રભુહેજ.
સોભાગી૦ ૩

ભાવાર્થ —જેમ આગળી વડે મેરૂ પર્વત (અને) છાખડી વડે સૂર્યનો પ્રકાશ ઢંકાઈ શકતો નથી (વળી) જેમ ખોખામાં ગગાનદી સમાઈ શકતી નથી તેમ મારા મનમા પણ પ્રભુ પ્રત્યેનો સ્નેહ (સમાઈ શકતો નથી) ૩

વિવેચન —વળી દૃષ્ટાંતો આપે છે મેરૂ પર્વત આડી આગળી રાખવાથી તે કાંઈ ઢંકાઈ જતો નથી અને સૂર્ય સામી ન્હાની ટોપલી ધરી રાખવાથી તેનો પ્રકાશ અવરાઈ જતો નથી, વળી જેમ ગગા નદીનું જળ એ હસ્તમા ધારણ કરી શકાતું નથી-સમાઈ શકતું નથી તેમ પ્રભુ ઉપર મને જે પ્રેમ જાગ્યો છે તે મારા હૃદયમા સમાઈ શકતો નથી-ઉછળી ઉછળીને બહાર આવે છે તાત્પર્ય એ છે કે પ્રભુ પ્રત્યે મારા અતઃકરણમા જે પ્રેમ પ્રકટ્યો છે તે આટલે દરજ્જે અમાપ-હૃદ વગરનો-અત્યંત છે. ૩

હુઓ છીપે નહિ અધર અરૂણ જીમ ખાતાં પાન સુરંગ;
પીવત ભરભર પ્રભુ ગુણ પ્યાલા, તીમ મુજ પ્રેમ અભંગ,
સોભાગી૦ ૪

(૨૪) શ્રી સુમતિનાથસ્વામીનું સ્તવન.

ભાષાર્થ.—સુરગી (નાગરવેલનું) પાન ખાતા જેમ હો-
ઠની રક્તના છાની રહી શકતી નથી (તેમ મારા પ્રેમની સ્થિતિ
છે), (મમ હૃદયગત) પ્રભુગુણ (રૂપ રસમાથી) ખ્યાલાઓ
ભરી ભરીને પીવામા આવે તેમ તેમ મારો પ્રેમ અલગ (ન ખૂટે
એવો થાય છે) ૪

વિવેચન.—જેમ કાથો ચૂનો ચોપડેલું નાગરવલ્લિનું પાન
ખાતા માણસના હોઠ લાલ થઈ જાય અને તે કોઈ પણ જોના-
રની દૃષ્ટિથી છાના ગ્રહી શકતા નથી તેમજ પ્રભુ ઉપરનો પ્રેમ
પણ તેના જેવી સ્થિતિવાળો છે—કોઈની જાણ બહાર રહે તેવો
નથી મારી હૃદયગૂહામા પ્રભુ-ગુણ રૂપ રસ એટલો બધો ભરેલો
છે કે તેમાંથી ખ્યાલાઓ ભરી ભરીને પીવામા આવે—તેનો વારં-
વાર આસ્વાદ લેવામા આવે તોપણ તે (પ્રેમરસ) ક્યારે પણ
ખૂટતોજ નથી અને આગળ વધીને કહું તો તે તેમ કરવાથી
ઉલટો વધતોજ જાય છે એવો આ અમ્ભગ પ્રેમ છે ૪

ઢાંકી ઇક્ષુ પરાળશું જી, ન રહે લહી વિસ્તાર;
વાચક યશ કહે પ્રભુ તણેજી, તીમ મુજ પ્રેમપ્રકાર. સો. ૫

ભાષાર્થ.—વિસ્તારને પ્રાપ્ત થયેલી શેરડી (પોતાની ઉપર
ઉગેલા) પાદડાને લીધે ગુપ્ત રહેતી નથી તેમ વાચક યશ કહે છે
કે પ્રભુ ઉપરના મારા પ્રેમનો પ્રકાર તેવો છે ૫

વિવેચન — જુવાર, બાજરી કે ઘઉંનાં છોડ ઉઘ્યા હોય તો
ફરથી ‘ આ જુઆર, બાજરી કે ઘઉં છે ? ’ એ બાબત નિર્ણય થઈ
શકતો નથી પણ શેરડી ઉગી હોય—વૃદ્ધિ પામેલી હોય અને તેનાં

ખાંદડાંથી-પડછાથી આત્મહતિ હોય તોપણ તે છાની રહી શકતી નથી અર્થાત્ આ શેરડીજ છે એમ દૂરથી પણ જણાઈ આવે છે, તેજ પ્રકારે ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કહે છે કે પ્રભુ ઉપરનો મારો પ્રેમ પણ કોઈથી રોક્યો રોકાય તેવો નથી-અટકાવ્યો અટકે તેમ નથી-કોઈ પણ પ્રકારનો અવરોધ તેના ઉપર પોતાની સત્તા બે-સાડી શકે તેમ નથી આ રતનનમા જૂદા જૂદાં સમીચીન દૃષ્ટાંતો આપી કર્તા પુરૂષ પોતાનો પ્રભુ ઉપર કેવો અને કેટલો અતુલ પ્રેમ છે? તે વિસ્તારથી દર્શાવ્યું છે. ભવ્ય જીવોને તે વિચારણીય અને મનનીય છે અને પ્રભુ ઉપર પ્રેમ રાખવો હોય તો આવોજ રાખવો જોઈએ તેનું એ સૂચક છે સ્તવનનો ભાવ બહુ સરળ અને આહ્વાદજનક છે ૫

૬ શ્રી પદ્મપ્રભુ સ્વામીનું સ્તવન.

પદ્મપ્રભુ જન જઈ અજગા રહ્યા, જહાંથી નાવે લેખોજ;
કાગળ ને મસી તીહાં નવિ સંપજો, ન ચક્ષે વાટ વિશેષોજ;
મુગુણ સનેહારે કદીય ન વિસરે. ૧

ભાવાર્થ —પદ્મપ્રભુ પ્રભુ (અહીંથી) દૂર જઈને રહ્યા છે, ત્યાંથી પત્ર આવતો નથી, કાગળ અને શાહી ત્યાં મળતી નથી (તેમ કોઈ) માર્ગ વિશેષ ચાલતો નથી (તોપણ) સારા ગુણ-વાળા સ્નેહી (પ્રભુ) ક્યારે પણ ભૂલાય તેમ નથી.

વિવેચન:—પદ્મના સમૂહ સરખી છે રક્ત શરીરની કાંતિ જે મની એવા પદ્મપ્રભુ પ્રભુની સ્થિતિ તથા સ્વરૂપ કર્તા સ્વમત

(૨૬)

શ્રી પદ્મપ્રભુ સ્વામીનું સ્તવન.

વિચારે છે આ છઠ્ઠા પ્રભુ, કર્મસમૂહથી મુક્ત થઈ—કર્મનો આ-
ત્મતિક વિનાશ કરી, કર્મભારથી તદ્દન હલકા થઈ, સસાર તથા
દેહ છોડી, સાસારિક જનોથી જૂદા પડી, મોક્ષપુરીમા જઈને વિ-
રાજ્યા છે તે સ્થળથી તેઓની સ્થિતિ બાણી શકવાના સાધન
રૂપ પત્ર આવતો નથી, તેમ પત્ર લખવાના સાધનો કાગળ અને
શાહી ત્યા મળતા નથી વળી ત્યા પહોચવા માટે વર્તમાન સમયે
આ ક્ષેત્રે રસ્તો પણ વહેતો નથી છતાં સમસ્ત ગુણના નિધિ અને
એમના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરનારા યોગીજનો ઉપર સ્નેહ રાખનારા
એ પ્રભુ મારા હૃદયમાથી ક્યારે પણ વિસ્મૃત થતા નથી એમના
ગુણની છાપ મારા હૃદયમા એવી સચોટ પડેલી છે કે ભવસાગ-
રથી તગવા માટે એ પ્રભુ વિના જગત્મા અન્ય પુષ્ટ આલબન
કોઈ પણ નથી એવો મને દૃઢ નિશ્ચય થયેલો છે ૧

ઘડાંથી તોડાં જઈ કોઈ આવે નહિ, જેહ કહે સદેશોજ;
જેહનું મિત્રવું દોહીવું તેહશું, નેહ તે આપ કિન્નેયોજ, સુ૦૨

ભાવાર્થ —અહીંથી ત્યા જઈ કોઈ આવતું નથી કે જે સ-
દેશો કહે (એ રીતે) જેમનો મેઘાપ થવો દોહીલો હોય તેમની
સાથે સ્નેહ (રાખવો) તે પોતાને દુ ખરૂં છે (આ એલ ભારૂં છે.)૨

વિવેચન —કદાચ મારી એવી ઇચ્છા થાય કે ત્યા કોઈ મા-
ણસ મોકલી સદેશો કહેવરાવી એમના સમાચાર મગાવું ! પણ
વસ્તુ સ્થિતિ એવી છે કે અહીંથી ઘણા મનુષ્યો ત્યા બાય છે ખરા
પણ ત્યાથી પાછો સદેશો આપવા કોઈ આવતું નથી—ત્યાં જના-

રને પુનરાવર્તનજ નથી, એ મ્હોટી મૂઝવણ છે (આ કથનમા ક્ષેત્ર અને કાળની વિવક્ષા લીધી નથી) આ પ્રમાણે જેમનો મેળાપ થવો અતિ દુર્લભ હોય તેમની સાથે સ્નેહ શુ રાખવો ? રાખવાથી કળ પણ શું ? હું એમના તરફથી એમની સ્થિતિના સમાચાર મેળવવા ઇચ્છુ—તેમને મળવા ઇચ્છુ, પણ એ ઇચ્છા કોઈ રીતે કળીભૂત તો થાય નહિ એટલે પરિણામે મને પોતાનેજ દુઃખ થાય. એજ એમના ઉપર સ્નેહ રાખવાનું કળ મને તો મળે છે, બીજું કળ મને તો કાઈ સૂઝતું નથી, છતાં હું એમને ભૂલી તો શકતો નથી (આ અને આ પછીની બે ગાથાઓના વિચારો કર્તાએ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ દર્શાવ્યા છે, એ વિચારતા સમજી શકાય તેવું કે) ૨

વીતરાગશું રે રાગ તે એક પખો, કીજે કવણ પ્રકારોજ;
ઘોડો દોડારે સાહેબ #ગાજમાં, મન નાણે અસવારોજ.સુ૦૩

ભાવાર્થ —વીતરાગ પ્રભુથી એક પક્ષી રાગ કેવી રીતે કરવો ? માલીકની લગામ અનુસાર ઘોડો વેગમા દોડ્યા કરે(પણ) તેના ઉપર સ્વારી કરનાર તે વાત મનમાએ ન લાવે ! ૩

વિવેચન —રાગ રહિત પ્રભુ સાથે એક તરફી રાગ(સ્નેહ) કેવી રીતે કરવો ? શામાટે કરવો ? તેથી લાભ શું ? હું એમને માટે બહુ તલસુ ! કાગળ લખી સમાચાર મગાવું ! કે માણસ મોકલી સંદેશો પહોંચાડી એ દ્વારા એમના સુખ દુઃખની સ્થિતિ બાણ ! કે શું કરું . આ અને એવા બીજા અનેક વિચારો—ફિકર—ચિંતા

* ' ગાજમા-કાર્જમા ' એવો પણ પાઠ છે.

કરું ! અને એમના ધ્યાનમાં એ હકીકત આવેજ નહિ ! એમને એ બાબતની દરકારજ નહિ ! તો હવે એમની સાથે સ્નેહ કરવાની બીજી કઈ રીતિ છે? બીજો કયો ઉપાય છે? એ મને દેખાતો-જણાતો નથી. આ તો એવું થાય છે કે સ્વાર ઘોડાને મદ રીતેકે ત્વરિત ચીતે ચલાવવા લગામ દ્વારા જે રીતે સૂચવે તે રીતે ઘોડા બીચારો પોતાને માટે કાઈ પણ વિચાર કર્યા વિના, માત્ર માલીકની ઇચ્છાનેજ અમલમાં મૂકી ચાલે, દોડે પણ માલીકને તેની કાઈ કદરજ નહિ ! તે બાબત કાઈ ગણતરીમાં-લેખામાં કે હિસાબમાંજ ન આવે ! પ્રભુ અને મારી વચ્ચે આવીજ સ્થિતિ વર્તે છે—આવા પ્રકારનોજ સંબંધ ચાલુ રહેજે અને તેથી અઘૈર્ય થવાથી કોઈ વખત મને એવા એકપક્ષી સ્નેહથી કટાણો પણ આવી જાય છે, પણ કોણ જાણે શું છે? ડ્યુ એવું વિશિષ્ટ કારણ છે? કે હું એમને સ્વપ્ને પણ ભૂલી શકતો નથી. ૩

સાચી લક્ષ્મિરે ભાવન રસ કહ્યો, રસ હોય તીહાંદોય રીઝેજ;
હોડા હોડેરે બીહુ રસ રીઝથી, મનના મનોરથ સીઝેજ. સુ.૪

ભાવાર્થ.—(પ્રભુ સ્વરૂપની વિચારણા રૂપ) ભાવના રસને જ સાચી લક્ષ્મિ કહેલી છે (પણ) જ્યાં રસ હોય ત્યાં બન્ને રીઝે છે (અને) એવી સ્પર્દાથી—અન્યોઅન્ય રસની રીઝથીજ મનના મનોરથ સિદ્ધ થાય છે. ૪

વિવેચન:—હું પ્રથમ વિચારો કરી ગયો એ જાણી કોઈ મને ઉપાલભ આપે કે “તારે તો પ્રભુ ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા પૂર્વક સાચી લક્ષ્મિ રાખી એમના સ્વરૂપની વિચારણામાંજ તત્પર રહેવું! (બીજા

રીત વિચારજ ન કરવા !) અને એમની ભાવના ભાવવી ! એ-
મના ગુણગ્રામ કરવા ! એથીજ તને ખરો રસ (આનંદ) ઉત્પન્ન
થશે ! એજ ખરો રસ છે !” તો તે મારે કબુલ છે ! મારે એ
બાબત કાંઈજ વાંધો નથી ! પ્રભુ મારી સાથે ગમે તેમ વર્તે છે !
છતાં મેં એમનું આજ પર્યંત વિસ્મરણ કર્યુંજ નથી ! પણ હું
હજી એક બાબત સમજી શકતો નથી, તે સમજાવો ! તે એ છે કે
જ્યાં એવો પ્રેમરસ વર્તતો હોય ત્યાં બન્ને વ્યક્તિઓ રીઝે એમ
હોવુંજ જોઈએ ! હું રીઝું અને પ્રભુ ન રીઝે ! ઉત્તર ન આપે !
સામું પણ ન જૂએ ! એમ ન જ હોવું ઘટે ! બન્નેએ રીઝવું
જ જોઈએ ! પછી બન્ને વચ્ચે આનંદિત થવામા હરીફાઈ થાય !
એક ચાહે તેથી અન્ય અધિક ચાહવાનું કરે, તે ઉપરથી પ્રથમ
વ્યક્તિ વળી ચાહનામા આગળ વધે, એમ ઉત્તરોત્તર રાગ વધતો
જાય અને ત્યારેજ મનના મનોરથ ઇચ્છા પ્રમાણે ફળીભૂત થાય—પૂર્ણ
રીતે સિદ્ધ થાય ! બાકી એકતરફી રાગથી તો કાંઈજ ન વળે !
તેમ છતાં પણ એ ઉપકારી પ્રભુ મને ક્યારે પણ વિસ્મરતા તો
નથીજ ! એ કોઈ એમનો અપૂર્વ પ્રભાવ હશે ! એમ હું માનુ છું ૪

પણ ગુણવંતારે ગોઠે ગાજીએ. મહોટા તે વિશ્રામજ,
વાચક યશ કહે એહજ આશરે, સુખ લહું ઠામોઠામજ. સુખ

ભાવાર્થ —પણ ગુણવાનની સોબતથી હું ગાજુ છું (કારણ
કે) મહાપુરૂષો વિશ્રાંતિના સ્થાનરૂપ હોય છે વાચક યશ કહેછે
કે એજ આશ્રયથી હું સ્થળે સ્થળે સુખ લઉં છું. ૫

વિવેચન:—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે મેં જે વિચારો કર્યા તેને
પરિણામે મને હવે જણાય છે કે ગુણવાન પુરૂષની સોબત હોય તો

તેથી નિર્ભયતા પૂર્વક ઉત્સાહ સાથે જગત્મા વિહરવાનું બને છે, કોઈ આપણને છેડી શકતું નથી, છેડવા આવનાર આપણી, ગુણવાન શિરછત્ર નીચેની સ્થિતિ-તેમની સગતિ વિચારી ડરે છે, દૂર ખસી જાય છે, નામ લેવાની પણ હિંમત ધરતો નથી, વાળ પણ વાકો કરવા સમર્થ થતો નથી એમના પ્રભાવથી-એમની ગોષ્ઠિથી જ જગત્મા ગાજી શકાય છે એ સર્વ પ્રભાવ-માહાત્મ્ય એવા અપૂર્વ ગુણવાનનો જ છે, એવા મહાપુરૂષ તો આપણને વિસામારૂપ છે. જેમનું ચિત્ત પ્રભુભક્તિમા લાગેલું છે, પ્રભુના ધ્યાનમા ચોટેલું છે તેમને કર્મરાજ કાઈજ કરી શકતો નથી-કર્મરાજનું તેના ઉપર કાઈજ જોર ચાલતું નથી એ ભાવ અત્ર સમજવા યોગ્ય છે. કર્તાને એ હકીકત ધ્યાનમા હોવાથી કહે છે કે એ પ્રભુના જ આધારથી-અવલબનથી હું આ ભવમા સ્થળે સ્થળે સુખ પામું છું, એમના સ્વરૂપની વિચારણાથી આનંદમગ્ન થાઉં છું અને નવા નવા આત્મિક ગુણો પ્રાપ્ત થતા-પ્રકટ થતા તેથી ઉદ્ભવતા આનંદનો ભોક્તા થાઉં છું પરભવમા પણ એથી જ, ઉચ્ચતર સુખવાળી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીશ અને પરપરાએ એથી જ ઇષ્ટ ફળમેળવીશ એમ મને ચોક્કસ ખાત્રી-સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, માટેજ હું પ્રથમથી કહેતો આવ્યો છું કે ગમે તે કારણ હોય પણ એ પ્રભુનું મને ક્યારે પણ વિસ્મરણ થતું જ નથી જો કે પ્રથમ મને આનું કારણ સમજાયું નહોતું પણ અનેક વિકલ્પોને પરિણામે ખરૂં કારણ હવે સમજાયું, તેથી મારી મૂઝવણ દૂર થઈ અને પ્રભુનું વિસ્મરણ ન થાય એવી મારી આત્મિક સ્થિતિને ટેકો મળવાથી મને હવે પારાવાર-અનવધિ આનંદોદ્દાસ-હર્ષોત્કર્ષ થાય છે ૬

૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

શ્રી સુપાસ જિનરાજ, તું ત્રિભુવન શિરતાજ;
આજ હો છાજેરે ઠકુરાઈ, પ્રભુ તુજ પદતણીજ.

૧

ભાવાર્થ.—હે શ્રી સુપાર્શ્વ જિનરાજ ! તું ત્રણ ભુવનના મસ્તકના મુકુટ રૂપ છે, હે પ્રભુ ! તારા (તીર્થંકર) પદનું ઐશ્વર્ય શોભી રહ્યું છે ૧

વિવેચન —રૂડા છે બે બાજુના પડખાં જેનાં એવા સુપાર્શ્વ પ્રભુની સ્તુતિ કરતા પ્રભુને ઉદ્દેશીને—સ બોધીને કર્તા કહે છે. હે શરણાગતવત્સલ શ્રી સુપાર્શ્વ પ્રભુ ! તું ત્રણ ભુવનના મસ્તકે મુકુટાલકારરૂપ છે. જેમ મસ્તકે મુકુટ વિના મનુષ્ય કે રાજા શોભતો નથી તેમ તારા વિના આ સ્વર્ગ મૃત્યુ અને પાતાળ લોક શોભતા નથી નાયક વિનાના સૈન્યની જેવા નિસ્તેજ લાગે છે. તારા આધિપત્ય વિના ત્રણ ભુવનની નીતિ રીતિ અસ્તવ્યસ્ત—અવ્યવસ્થિત વર્તે છે. વળી હે પ્રભુ ! આજે તીર્થંકર પદવીની વિભૂતિ—શોભા, પૂર્ણ યોગ્ય સ્થાનરૂપ એવા તમને પામીને મોહક અને આકર્ષક રૂપે પ્રકાશી નીકળી છે તેવી શોભા તમનેજ ઘટે છે—શોભે છે અન્ય સ્થળે એવી શોભા હોતીજ નથી. અત્ર ‘આજ’ એ શબ્દ છદ્મસ્થાવસ્થાની પૂર્ણતા અને કૈવલ્યાવસ્થાની પ્રાપ્તિ સૂચવે છે આ સ્તવનમાં પ્રભુના અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્યના સ્વરૂપનું વર્ણન આપવામાં આવ્યું છે કે જે પ્રભુની ઠકુરાઈ—બાહ્ય લક્ષ્મીરૂપ છે. ૧

(૩૨) શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

દિવ્યધ્વનિ સુરકલ, આમર છત્ર અમૂલ્ય;

આજ હો રાજેરે ભામંડલ, ગાજે દુંદુભિજી.

૨

ભાવાર્થ — દિવ્યધ્વનિ, સુરવર્ષિત પુષ્પ, આમર, અમૂલ્ય છત્ર (અને) ભામંડલ (એ પાત્ર પ્રાતિહાર્યો) શોભી (અને) દુંદુભિ ગાજી રહી છે ૨

વિવેચન — પ્રભુ માલકોશ રાગમા ધર્મ દેશના—ઉપદેશઆપે છે તે વખતે પ્રભુની બન્ને બાજુએ રહી દેવતાઓ વાંસળીમાથી નીકળે તેવા સ્વરથી તેમા પૂરવણી—વૃદ્ધિ કરે છે, તેથી પ્રભુનો દિવ્ય અને અદૌકિક ધ્વનિ સમવસરણના પ્રાત ભાગ સુધી વિસ્તરે છે. સમવસરણનું પ્રમાણ ચાર ગાઉનું હોય છે છતાં તેમા કોડોગમે દેવતાઓ અને મનુષ્યો સમાઈ શકે છે, એ પ્રભુના અતિશયનું માહાત્મ્ય છે ચાર નિકાયના દેવોએ વર્ષાવેલા જળસ્થળના ઉપજેલાં ફૂલો આ સમવસરણમા ઠીંચણ પર્યંત સવળા પથરાઈ રહે છે તથાપિ પ્રભુ પસાએ કિલામણા નહિ પામતા પુષ્પના જીવો ભવ્ય રીતે શોભે છે દેવતાઓ પ્રભુની બન્ને બાજુ આમર વીંજે છે પ્રભુ પૂર્વાભિમુખે દેશના આપે છે પરંતુ બીજી ત્રણ દિશાએ વ્યતરે તાદૃશ પ્રતિબિંબો કરેછે કે જેથી તેઓ ચાર મુખે દેશના આપતા હોય તેમ જણાય છે ચારે તરફ બંને આમર વીંજાય છે. વળી દેવતાઓ પ્રભુની ઉપર ત્રણ છત્ર ઉપરાઉપર (પહેલું મહોદું પછી ન્હાનું પછી ન્હાનું એ રીતે) ધરે છે તે છત્રો મૂલ્ય ન થઈ શકે તેવાં અમૂલ્ય હોય છે પ્રભુના મુખની કાન્તિ અતિશય હોવાથી તેમની સાચું જોતાં જોનારની દૃષ્ટિ અબાધ બાય છે તેથી તેમના મસ્તકની પાછળ દેવો ભામંડળ (તેજપુજ) ની રચના

કરે છે. તેની ગોળ આકૃતિ હોય છે અને તેના સદ્ભાવથી પ્રભુના સુખ ઉપરનું તેજ તેમા સક્રમિત થાય છે એટલે પ્રભુની સાચું બોધ શકાય કે, તે ભામડળ પ્રભુની પાછળ ચોલી રહ્યું છે આ-કાશમા દેવતાઓ દુહુલિનો નાદ કરે છે—દેવતાઇ વાજીત વગાડે છે. (આ ગાથામાં છ પ્રાતિહાર્ય કથાં છે બાકીનાં બે પાચમી ગાથામા કહેલાં છે.) ૨

અતિશય સહજના ચાર, કર્મ ખયાથી અચ્ચાર;
આજ હો કીધારે ઓગણીશે, સુર ગુણભાસુરેજ. ૩

ભાવાર્થ —(આપને) જન્મથી—સ્વાભાવિક રીતે ચાર અતિ-શય હોય છે, કર્મના નાશથી (ખીજ) અચ્ચાર (અતિશય) થાય છે અને (વિનય, વિવેકાદિ ગુણોવડે) દીપતા—શોભતા દેવો વડે ઓગણીશે અતિશય કરાય છે (કુલ ચોત્રિશ અતિશય પ્રભુને હોય છે) ૩

વિવેચન —આ ગાથામા સર્વ મળીને ચોત્રિશ અતિશય પ્રભુને કેવી રીતે હોય છે તે દુકમા બતાવ્યું છે, તેનો વિસ્તાર અથાતરથી બહુ લેવો અહીં અતિશય શબ્દવડે, લૌકિક કોઈપણ પુરૂષ કરતા પ્રભુમા જે બાહ્ય અપ્રતિમ શક્તિ વર્તે છે તે સમજવી. ૩

વાણી ગુણ પાંત્રિશ, પ્રાતિહારજ જગદીશ;
આજ હો રાજેરે દીવાજે, છાજે આઠશુંજ. ૪

ભાવાર્થ:—(આપની) વાણી પાંત્રિશ ગુણવાળી છે. જગ-ત્રભુ આઠ પ્રાતિહાર્યવડે વિરાજી રહ્યા છે, શોભી રહ્યા છે, (એ

(૩૪)

શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

પ્રાતિહાર્યો એમનેજ ઘટે છે) ૪. (આજ શબ્દ માત્ર આવૃત્તિ-રૂપ છે.)

વિવેચન:—પ્રભુની વાણીમાં પાત્રિશ ગુણ હોય છે. અત્ર તેનો વિસ્તાર કર્યો નથી પણ દુકામા કહીએ તો એમની વાણીનો આશય સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં સમજી શકે છે એ ૩૫ ગુણ જ્ઞાસુએ અન્યત્ર જોઈ લેવા અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની શોભા એ પ્રભુનેજ ઘટે છે—એ પ્રભુજ આ ઠકુરાઇને યોગ્ય છે અન્ય કોઈ દેવને એવી પ્રભુતા હોતીજ નથી, હોવી સંભવતીજ નથી, તો પછી તેની વિભૂષા તેનામા હોયજ ક્યાથી ? ત્રીજી ગાથામાં ૭ પ્રાતિહાર્ય વર્ણવ્યાં છે બાકી રહેલા બે હવેની ગાથામા કહે છે ૪

ઋસિંહાસન અશોક, બેઠા મોહે લોક;

આજ હો સ્વામીરે શિવગામી, વાચક્યશ થુણ્યોજી.

ભાવાર્થ —સિંહાસન કે જેની ઉપર અશોક વૃક્ષ રહેલ છે તેની ઉપર વિરાજેલા (પ્રભુ) લોકોને મોહ પમાડે છે, એવ

આ સ્તવનની છેલ્લી ત્રણ ગાથાઓ નીચે મુજબ હોવી મહત્ત્વિ છે કેમકે તેથી પ્રાતિહાર્યોનો ક્રમ બરાબર મચવાય છે

સિંહાસન અશોક, બેઠા મોહે લોક,

આજ હો ગજેરે દીવાજે, જાજે આઠશુજી

૩

અતિશય સહજના ચાર, કર્મ ખોયાથી અચાર,

આજ હો કીધારે ઝોગણીસે, મુગ ગુણ ભાસુરેજી.

૪

વાણી ગુણ પાત્રિશ, પ્રાતિહારજ જગદીશ,

આજ હો સ્વામીરે શિવગામી, વાચક્યશ થુણ્યોજી

૫

શિવગામી પ્રભુની વાચક યશો સ્તુતિ કરી છે. સિંહાસન અને અશોક વૃક્ષ એ બે પ્રાતિહાર્ય મળી કુલ આઠ થયાં) ૫

વિવેચન.—દેવો ચાર દિશાએ ચાર સિંહાસન રચે છે. તેની વચ્ચે પ્રભુથી બાર ગુણો ઉઘો અશોક વૃક્ષ હોય છે. તેની છાયામાં સિંહાસન ઉપર બેસીને પ્રભુ દેશના આપે છે—લોકોને પ્રતિબોધે છે અને સાભળવા આવેલી (ચાર પ્રકારના દેવ, ચાર પ્રકારની જે-વીઓ, સાધુ, સાધ્વી. શ્રાવક અને શ્રાવિકા ૩૫) બારે પર્વદાને મોહ પમાડે છે—પ્રેમ ઉત્પન્ન કરે છે. એ સમગ્ર પર્વદા પ્રભુ તરફ જ આકર્ષાય છે—નીમેલે વળતે સમસ્ત ગૃહકાર્ય છાડી—અપૂર્ણ રહેવા દઈ પ્રભુની વાણી સાભળવા દોડી આવે છે અને એ કંમે ચાલત પ્રભુદેશિત મોક્ષમાર્ગ, પોતપોતાની યોગ્યતા અનુસાર, શક્તિને નહિ છૂપાવતા, સમજીને બહુ માનપૂર્વક સ્વીકારી—અહણુ કરી, પાળી, પ્રભુ સ્વરૂપ બની જાય છે—એમાજ લીન થઈ જાય છે. એવા તદ્દલવમુક્તિગામી—મોક્ષે જનારા (મોક્ષે ગયેલા) પ્રભુની વાચક મહારાજાએ વાણીવડે સ્તુતિ કરી છે ૫

૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભ સ્વામીનું સ્તવન.

ચંદ્રપ્રભજનિન સાહેબારે.તુમ છો ચતુરસુબાણ,મનના માન્યા;
સેવા જાણો દાસનીરે, દશેા પદ નિર્વાણ, મનના માન્યા.
આવોઆવો રે ચતુર સુખભોગી, ક્રીજે વાત એકાંત અભોગી;
બુણુગોઠે પ્રકટે પ્રેમ, મનના માન્યા. ૧

ભાવાર્થ:—હે ચંદ્રપ્રભજિન ! હે સાહેબ ! તમે ચતુર. સુ-
બાણ (અને) મનને પ્રિયછો, દાસની (કરેલી) સેવા બાણો છો
(તેથી) મોક્ષપદ આપશો. હે ચતુર ! (અને) સુખલોગી !
(પ્રભુ !) આવો ! આવો !! હે અલોગી ! આપણે) એકાંતે
વાત કરીએ (કારણ કે એ પ્રકારે) શુભની ગોષ્ઠિથી પ્રેમ પ્રકટે છે ૧

વિવેચન — ચંદ્રની કાંતિ સમાન છે ઉજ્જ્વલ કાંતિ જેની
એવા આકાશ પ્રભુની કર્તા સ્તુતિ કરે છે. હે ચંદ્રપ્રભ પ્રભો !
હે મહારાજ ! સાસારિક સર્વ મનુષ્યોના વિચાર ઉચ્ચાર અને આ-
ચાર આપજોઈ, બાણી રહ્યાછો અને જીવ તથા પુણ્યલના સમસ્ત
ધર્મો પણ આપને પ્રત્યક્ષ છે, એ દરેક ભાવોનું આપને જ્ઞાન હો-
વાથી આપ ચતુર—વિચક્ષણ છો વળી આપ સુઝ છો તેથી જે સેવક
જનો આપની સાચી સેવા કરે છે તે આપના લક્ષ્ય બહાર નથી.
આપ એ સેવાનો બદલો યોગ્ય રીતે આપનારા છો તેથી આપ
મને નિર્વાણપદ આપશો એવી મને ખાત્રી—વિશ્વાસ છે હે ચતુર !
અને ખરા (શાશ્વત) આત્મિક સુખના લોકતા અને પૌદ્ગલિક
સુખના અલોકતા પ્રભુ ! આપ જરા એકાત્મા મારા અતરૂમા
પધારો એટલે આપણે એકાત્મે વાત કરીએ. મારા હૃદયગત ઉલ-
સાઓ હૃદય ખોલીને—લેદલાવ ટાળીને કાઢુ એ રીતે શુભો મેળ-
વવા માટે કરેલા પવિત્ર પ્રયાસથી સાચો પ્રેમ પ્રકટે છે અહીં
સેવકનેજ પ્રભુ સમક્ષ અતર્જત શુભ (ખાનગી વાત) કહેવાનું છે,
અને એમ કરી પ્રભુ ઉપર પ્રેમ પણ પોતાનેજ પ્રકટાવવાનો છે,
છતાં ભક્તિભાવથી પ્રભુને પણ પોતાની સાથે મેળવી લેવા માટે
છેવટનાં વચનો કહ્યા છે. અહીં જે એકાત્મા વાત કરવાનું કહ્યું
છે તે એટલા માટે કે જે કાંઈ કરવું તે આત્મસાક્ષીએજ કરવું

યોગ્ય છે, “આતમસાએ ધર્મ ત્યા, લોકેતણું શું કામ ?; જન મન રંજન ધર્મનું, મૂલ ન એક બદામ ” આ પ્રમાણેનું ઉત્તમ પુર-
ણનું કથન પણ છે. પોતે થોડું ફરેલું હોય તે કઈ રીતે પ્રકટ થાય—બહાર આવે—લોકો બાણે, એ અર્થે દરેક પ્રયત્ન કરનારા અને એ ઇચ્છા સફળ થાય ત્યારેજ શાન્ત શનારાઓએ આ હકીકત ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે અહીં એવક જને પ્રભુનેજ કહેવા યોગ્ય કહીને પ્રસન્ન કરવાના છે, તેથી લોકોને તે જણાવવાનો વિ-
ચાર પણ રાખવામાં આવ્યો નથી, એ સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેવું છે. હૃદયગત ઉલ્લાસો હૃદય ખોલીને કહાય એ પ્રભુ પ્રત્યે પૂર્ણ જાકિત હોય ત્યારેજ બને અને એમ કરવાથી જે ગુણની ગોષ્ઠિ થાય તે અવશ્ય સાચો પ્રેમ પ્રકટાવે એમાં સંદેહ નથી ૧

ઓછું અધિકું પણ કહેરે, આસંગાયત જેહ, મનં
આપે ફળ જે અણુ કહેરે, ગિરૂઓ સાહેબ તેહ. મનં
આવોં કીજેજ ગુણં ૨

ભાવાર્થ.—જે બહુ હળી ગયેલો હોય (તે) ઓછુ વત્તં પણ કહે (એ બનવા યોગ્ય છે). મોટા પુરૂષ તેજ કહેવાય કે જે કદા વિના ફળ આપે ! ૨

વિવેચન:—જે પ્રભુ સાથેના વારવારના સબધથી બહુ હળી ગયેલ હોય તે હળી ગયેલા માણકની જેમ, માખાપ ગમે તેટલું આપે તોપણ ઓછું વત્ત કહે પણ તેથી જેમ માખાપ કાંઈપણ મન-માં લાવતા નથી તેમ આપે પણ અમારે માટે મનમાં લાવવું નહિ.

વળી એવો હુળી બચેલો પ્રાર્થક પોતાને જેમ આવડે તેમ કહી નાખે પ્રભુ આગળ શું કહેવું ? કેટલું કહેવું ? કેવી રીતે કહેવું ? એનું જ્ઞાન ન હોવાથી કવચિત્ કહેવા યોગ્યથી ઓછું કહે અને કવચિત્ વ્યર્થ વિસ્તાર કરી વિશેષ પડતું પણ કહી નાખે પ્રશસ્ત રાગ-ભક્તિભાવ વડે પ્રાર્થના કરવા માંડે ત્યારે પોતે શું જાહે છે તેનું તેને જ્ઞાન ન રહે એ સંભવિત છે પરંતુ સામાન્યનાર ગુરૂજન ભક્તજનની આ સ્થિતિ જાણતા હોવાથી તેઓને એ જાણત લેશ પણ જોડું લાગતું નથી. પણ કર્તા કહે છે કે હું તો એમ કહું છું કે એમાં કહેવાની-માગવાની જરૂર શો છે ? કેમકે જેઓ વગર માગ્યે પ્રાર્થકની ઇચ્છા જાણીને તે પ્રમાણે આપે તેજ મહાપુરૂષો કહેવાય. લૌકિક જનોની પાસે આપણે બહુ વિશ્વાસિ પૂર્વક માગણી કરીએ ત્યારેજ તેઓ આપણી માગણી સ્વીકારે પણ લૌકિકોત્તર પુરૂષો તો તેમ નજ કરે તેઓ તો વગર માગ્યેજ આપી દે માત્ર એટલુંજ જૂએ છે કે માગનારામાં તથાપ્રકારની યોગ્યતા છે કે નહિ ! જો યોગ્યતા હોય તો પછી તેઓ માગણીની રાહ ન જૂએ ‘ માગ્યાવિના મા પણ ન પીરસે ’ એ લૌકિકોક્તિ એમને લાગુ પડે તેમ નથી તે જો કદાચ લાગુ પડે તો લૌકિક અને લૌકિકોત્તર પુરૂષોમા ભેદજ પડે નહિ ! પણ વાસ્તવમાં એમ બનતુંજ નથી ! એ બન્ને વચ્ચે ભેદ છે તે કાયમજ છે ! ૨

દીન કહ્યા વિષુ દાનથીરે. દાનાની વાધે મામ, મન
જળ દીએ ચાતક ખીજવીરે, મધ હુઓ તીણે શ્યામ.

આવોં કીજોં ગુણું ૩

ભાવાર્થ:—(અમે) દીન (છીએ એમ) કહ્યા વિના દાન (આપવામા આવે તો તે)થી દાન આપનારનો મહિમા વધે છે (બાકી) ચાતકને ખીજવીને મેઘ જળ તો આપે છે પણ તેથી તે સ્યામ થઈ ગયો છે । ૩

વિવેચન — ‘ હે શેઠ ! હે પુન્યશાળી ! ’ અમે ગરીબ—રાક—નિરાધાર છીએ । અમને કાંઈ આપો । ’ એમ સેકડોગમે શબ્દ ઉચ્ચારી અરજ ગુબારવાથી જેઓ દાન આપે છે, પછી તે ભાવપૂર્વક હોય કે ભિક્ષુકથી થતો—મળતો ક ટાળો દૂર કરવા માટે ગુસ્સે થઈને હોય કે ગમે તેમ હોય પણ તેથી દાતાનો મહિમા વધતો નથી પણ એવા અરજ ગુબાર્યા વિના અથવા તદ્દન સામાન્ય અરજ સાલગીને પોતાની ફરજ વિચારી, હયા લાવી, જે દાન આપે છે તેનો મહિમા ધણો વધે છે પ્રથમ પકિતવાળા પુરૂષો જ્યારે ચાચકોના બહુ ટળવળ્યા પછી પ્રાય ગુસ્સે થઈબાય છે અને મા ગણીના પ્રમાણમાં બહુ અદ્વૈકે કી દીએ છે, પોતે કલુષિત મનવાળા થાય છે અને નહિવત્ લાલ મેળવે છે, ત્યારે દ્વિતીય પકિતવાળા મહાપુરૂષો ચાચકોને ટળવળાવ્યા સિવાય પ્રસન્ન વદને દાન હઈ યથાર્થ લાલ મેળવે છે. તેઓ એમ સમજે છે કે જેટલું ધન આદિ અનુકપા અથવા પરમાર્થ બુદ્ધિથી ખીબને અપાશે તેટલું જ આપણું છે અને ખીબુ બધું અન્યનું છે કે જેની આપણું ચોકીજ કરીએ છીએ ।* અહીં દૃષ્ટાત તરીકે કહેવાયુ છે કે ચાતકની જળ માટેની અતિશય માગણીથી—ચાતક માગણી કરી કરીને

✽ યદ્દાસિ વિશિષ્ટેભ્યો, યચ્ચાશ્રાસિ દિને દિને,
તત્તે વિત્તમહમન્યે, શેષં કસ્યાપિ રક્ષસિ.

(૪૦)

શ્રી ચદ્રપ્રભ સ્વામીનું સ્તવન.

કાંઈ-અકળાઈ ગયું તેટલી હુદપારની માગણીથી મેઘ જળ તો આવે છે પણ તેના પરિણામે ગુસ્સે થઈ તે શ્યામ થઈ ગયો છે.* મેઘ અત્યારે શ્યામ જોવામા આવે છે તેના કારણની કવિએ આ પ્રમાણે ઘટના (કદ્દપના) કરી છે. એ દૃષ્ટાંતથી આડકતરી રીતે લક્ષ્મીજન પ્રભુને એમ સૂચવવા માગે છે કે હે પ્રભુ ! જો આપ પણ અમારી માગણી સ્વીકારવામા વિલબ કરશો તો તેથી આપનો મહિમા કાંઈ વધશે નહીં. પછી આપ મોટા છો ! યોગ્ય લાગે તેમ કરો ! ૩

પીઉ પીઉ કરી તુમને જપુંરે. હું ચાતક તુમે મેહ, મનં
એક લહેરમાં દુઃખ હારોરે, વાધે બમણો નેહ. મનં
આવોં કીજેં ગુણં ૪

ભાવાર્થ — પીઉ ! પીઉ ! ! (એ શબ્દો) વડે તમારો બપ કર છુ, હું ચાતક (છુ) તમે મેઘ (છો) તો એક ક્ષણમાત્રમા (મારાં) દુઃખ દૂર કરો ! (જેથી) સ્નેહ વધીને બમણો થાય. ૪

વિવેચન — હે કૃપાળુ પ્રભુ ! ચાતક જેમ મેઘને અઘેર્યપૂર્વક અવિશ્રાતપણે વિનવે છે કે ' હે મેઘરાજ ! જળ વર્ષાવો તો હું તેનું પાન કરૂં ! પાન કરૂં ! ! અને મારી દીર્ઘકાળની તૃષ્ણા મટાડુ ! ' તેમ મેઘરૂપ આપ પ્રત્યે હું ચાતકરૂપ બની વિનવુ છુ કે ' હે નાથ ! હે સ્વામી ! મને તારો ! ઉગારો ! ! ભવસમુદ્રથી નિસ્તારો ! ! ! એ રીતે મને ચાતકરૂપ ગણી આપ મેઘ-વર્ષાદરૂપ બનો ! પણ મેઘ-

* અથવા ચાતકને બહુ ટળવળાવવાથી તેણે શાપ દીધો તેથી મેઘ શ્યામ થઈ ગયો.

તો ખડું વિલખ કરી ચાતકની વિનતિથી ગુસ્સે થઈ, ચાવત
સ્થામ ખની જઈ ચાતકને ખીજવીને જળ આપે છે તેમ હે પ્રભુ !
આપ ન કરશો ! આપ તો મારી વિનતિનો સત્વર સ્વીકાર કરી
મારાં દુષ્કર્મજન્ય સમસ્ત દુ.ખોનો આત્મતિક નાશ કરો ! જેથી
મારો આપના ઉપર ખમણો અરે ! અનંતગુણો સ્નેહ વૃદ્ધિને
પામે ! અને તેથી હું કૃતકૃત્ય થાઉં ! મારા સર્વ મનોરથો ફળે ! ૪

મોડું વહેલું આપણરે, તો શી ઢીલ કરાય ! મનં
વાચક યશ કહે જગમણરે, તુમ તૂડે સુખ થાય. મનં
આવોં કીજેં ગુણં ૫

ભાવાર્થ — મોડુ (કે) વહેલુ (મોક્ષફળ) આપવાનું તો
છેજ ત્યારે વિલખ શામાટે કરો છો ? વાચક યશ કહે છે કે હે
જગમણી ! તમારા તુષ્ટમાન થવાથીજ મને સુખ થાય તેમ છે ! ૫

વિવેચન — હે જગન્નાથ ! કેઈ અશે મારા આત્મિક ગુણોનો
આવિર્ભાવ મને પ્રતીત થતો હોવાથી મોક્ષપદ પામવાની યોગ્યતા
મને ઉપલબ્ધ થયેલી છે—મારામા ઉત્પન્ન થયેલી છે એમ હું મા-
નું છું એટલે તદનુસાર આપ મને વહેલા કે મોડા મોક્ષપદ તો
આપવાનાજ છો ! તેમા તો છૂટકો થવાનોજ નથી ! પણ એમ
આપવાથી આપની કૃપા ગણાવાની નથી ! તેથી જો આપ મારી
વિનતિનો તત્કાળ સ્વીકાર કરી મારા ઉપર ઉપકાર કરવા માગતા
હો તો મારા ઉપરોક્ત આવિર્ભાવમાં વૃદ્ધિ કરાવી મને ત્રણ ચાર
ભવમાંજ મુક્ત કરો ! એ બાબતમાં ઢીલ ન કરો ! વાચકયશ કહે
છે કે—આટઆટલી દીર્ઘકાળ થયા આપને અરજ ગુબારવાવડે હું

(૪૨) શ્રી સુવિધિનાથસ્વામીનું સ્તવન.

એમ સુદૃઢપણે માનુંછુ કે આપજ મને ઇષ્ટ ફળદાતા (પત્રી બહે-
લા કે મોડા) થશો ! આપની તુષ્ટિ-પ્રસન્નતામાજ મારા વાસ્તવ
સુખની પ્રાપ્તિ રહેલી છે ! અન્ય કોઈની પાસેથી મને એ સુખ મળ-
વાનુંજ નથી અને તેથીજ અન્ય કોઈની પાસે હું તદર્થે પ્રાર્થના
પણ કરતો નથી, એ હકીકત ઉપર પણ આપ લક્ષ્ય આપજો !
આ ગાથાથી પણ કર્તામા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થયેલુ છે અને
પોતે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની માગણી કરે છે એમ સમજાય છે. ૫

૯ શ્રી સુવિધિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

લધુપણુહું તુમમન નવિ માણુરે, જગગુરુતુમનેદીત્તમાં લાણુરે
કુણુને એ દીજે સાળાશીરે, કહો શ્રીસુવિધિજણુહંવિમાસીરે. ૧

ભાવાર્થ — હે શ્રી સુવિધિ જિનેદ્ર ! તમે વિચારીને કહો કે
હું ન્હાનો છતાં તમારા મનમા સમાઈ શકતો નથી (પણ) હે
જગદ્ગુરુ ! તમને હું (મારા) મનમા ધારણુ કરી શકુછુ (તો)
એ (જાખત) સાળાશી કોને દેવી ? (મને કે તમને ?) ૧

વિવેચન — મોક્ષગમન યોગ્ય શોભન-સુદર છે વિધિમાર્ગ
જેમનો એવા નવમા પ્રભુને ઉદ્દેશીને કર્તા સ્તુતિ કરે છે હે પ્રભુ!
જગત્તમા એવું જોવામા આવે છે કે જે વસ્તુ મ્હોટી હોય તેમાં
ખીજ ન્હાની વસ્તુ સમાઈ શકે, પણ ન્હાનીમા મ્હોટીનો સમાવેશ
ન થાય સ્થૂઢ દૃષ્ટિએ આ પ્રકારે વિચારી શકાય, પણ મારા અને
આપના સબધમા તો આ હકીકત ઉઘટી પુરવાર થયેલી છે, એ-
ટલે હું ન્હાનો છતાં તમારા મનમા સમાઈ શકતો નથી અને તમે

મોટા છતાં મારા મનમાં સમાઈ શક્યા છે તાત્પર્ય એ છે કે હું તમારું ધ્યાન ધરું છું તેથી મારા મનમંદિરમાં મેં તમને દાખલ કર્યા છે પણ તે પ્રમાણે મને તમારા હૃદયમાં સ્થાન મળ્યું નથી. એટલી કૃપા હજી આપની મારા પર થઈ નથી આ ઘટના આશ્ચર્યકારક બની છે તો આ સ્થિતિ જોઈ આપ વિચારીને કહો કે આ બાબતમાં સાબાશી કેને ઘટે ? મને ઘટે કે તમને ? કેમકે નાનો છતાં મોટાને સમાવે તે પણ સાબાશીને યોગ્ય કહેવાય અને તમે તો સાબાશીને પાત્ર છોજ તેથી હું પ્રશ્ન કરું છું ૧

મુજમનઅણુમાંહેલકિત છેઝાઝારે,તેહદરીનો^૧તું છે માણરે;^૨
યોગીપણ જેવાતન જણેરે,તેહઅચરિજકુણથીહુઓ ટાણેરે; ૨

ભાવાર્થ:—મારા મનના (દરેક) અણુમાં (તમારા પ્રત્યે) ઘણી ભક્તિ (ભરેલી) છે (અને) તે (મનરૂપી) ન્હાના વહાણના તમે ટડેલ (કપ્તાન) છો (તો પછી) યોગી પણ જે બાબત ન સમજી શકે તેવું (ઉપર લખેલું) આશ્ચર્ય આ વખતે કેનાથી થયું ? (મારાથી કે તમારાથી ?) ૨

વિવેચન.—હે પ્રભુ ! મારા મનનું નિર્માણ જેટલા અણુઓથી થયેલું છે તે દરેક અણુઓમાં તમારા પ્રત્યેનો ભક્તિરાગ અતિશય પ્રકટેલો—સ્ફુરેલો છે અને તે મનરૂપી હોડીના તમે સ્વામી થયા છો—આપને સદા ધ્યાનાવસરે હું મારા મનમાં ધારણ કરી શકું છું એ રીતે તમે મોટા છતાં મારા મનમાં સમાઈ

૧ ન્હાનું વહાણ ૨ ટડેલ (કપ્તાન) આ બાબતો ભાષાના શબ્દો છે. સંસ્કૃત ભાષામાં તો 'દરી' નો અર્થ ગુફા થાય છે

ગયા છે અને હું ન્હાનો છતાં તમારા મનમાં સમાઈ શક્યો નથી તો યોગી પણ જેનો હેતુ-કારણ ન સમજી શકે એવું આ પ્રકારનું આશ્ચર્ય કેનાથી થયું ? મારાથી કે તમારાથી એ પણ વિચારીને કહો ! મનનો જે ધણી-માલીક થયો હોય-જેણે મન ઉપર આધિપત્ય મેળવ્યું હોય, તે મન કરતાં મોટો હોય અને તે મનનાં સમાઈ શકે નહિ પણ અહીંતો તેથી ઉલટું બન્યું છે એટલે પ્રભુ મારા મનના માલીક થયા છતાં ઉલટા તે મનમા સમાઈ ગયા સેવકે પ્રભુને હૃદયમાં ધ્યાન ધરી સ્થાપિત કર્યા તેથી આ બીનાબાબત આશ્ચર્યકારી ગણાય ‘યોગી પણ જે વાત ન જાણે’ એમ જે અત્ર લખ્યું છે તે તેટલે અંશે અપૂર્ણ-તે હકીકતનું રહસ્ય જાણવા જેટલા જ્ઞાનના અભાવવાળા સામાન્ય યોગીને માટે સમજવું પૂર્ણ યોગી તો સર્વજ્ઞ કહેવાય અને તે તો આ વાત ન જાણે એમ બનેજ નહિ ! આ ગાથાથી કર્તાએ ‘આશ્ચર્ય કેનાથી થયું ? એ અને પહેલી ગાથાથી ‘સાળાશી કેને ઘટે ?’ એ એમ બે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કર્યા છે. એ બન્ને પ્રશ્નો એકજ બાબતને અંગે છે જે પહેલી ગાથામા કરેલા છે હવેની ગાથાઓથી અનુક્રમે તે બન્ને પ્રશ્નોના ખુલાસા કર્તા પોતેજ વિચારીને કરે છે જે ખુલાસા પ્રભુએ કરવાના હતા તે પોતેજ કરે છે, પછી પ્રભુએ એ બાબત કદાચ વિચાર કરવાની તસ્દી ન લીધી હોય કે એમ કરવાની એમને આવશ્યકતા ન લાગી હોય તે તો કોણ જાણે ! પણ ખુલાસા તો કર્તાએ પોતેજ કર્યા છે ! આ હકીકત કાઈક નવીનતા-કોઈ વિલક્ષણ આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે ૨

અથવા 'થિરમાંહીઅથિરનમાવેરે, મ્હોટાગજદર્પણમાં આવેરે;
જેહને તેજે બુદ્ધિ પ્રકાશીરે; તેહને દીજે એ સાબાશીરે.* ૩

ભાવાર્થ:—અથવા સ્થિર વસ્તુમાં અસ્થિર વસ્તુ ન માઈ-
શકે (અને) મ્હોટો હાથી દર્પણમાં આવી શકે, (એટલે) જેના
તેજથી (મને આવા પ્રકારની) સમજણ પ્રકટ થઈ તેનેજ (ઉપ-
ર્યુક્ત) સાબાશી આપવી જોઈએ ! ૩

વિવેચન.—પ્રથમની જે ગાથાઓમા ઉપજેલા પ્રશ્નોનું નિ-
રાકરણ સમજવા પ્રયત્ન કરતાં પરિણામે કર્તા પોતેજ નિર્ણય ઉપર
આવી જઈ તે (પ્રશ્નો) ના ખુલાસા રૂપે જણાવે છે—જાણે કે
પ્રભુ તરફથી પોતાને શુભ ઉત્તર મળ્યો હોય તેમ વિકલ્પરહિત
થઈને જણાવે છે કે આ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ સુગમ છે હું અત્યાર
સુધી આવી સહેલી બાબત કોણ જાણે કેમ ન સમજી શક્યો !
'લઘુ છતા ગુરૂમા ન સમાયો' એનો હેતુ એટલોજ છે કે સ્થિર
વસ્તુમા અસ્થિર વસ્તુ નજ માઈ શકે પ્રભુ સ્થિર છે તેમા પ્રભુ
જેવી સ્થિરતાવાળી વ્યક્તિ સમાઈ શકે પણ હું તો એવી સ્થિરતાથી

૧ શ કા સમાધાનાર્થે

* આ ગાથાનો અર્થ કોઈ આ પ્રમાણે પણ કરે છે. 'અથવા'
શબ્દથી પ્રભુ કહે છે કે 'તું લઘુ છતા મારામા સમાઈ શકતો નથી એનું
કારણ એ છે કે ગ્થિરમાં અસ્થિર ન માય.' ત્યારે સેવક પ્રભુને એમ કહી
ખોટા પાડે છે કે 'મ્હોટો હાથી (અસ્થિર છતા સ્થિર) દર્પણમા સમાય
છે.' આવી બુદ્ધિ-દલીલ મારા આત્મતેજથી પ્રકાશી માટે સાબાશી મનેજ
આપવી જોઈએ અને તેમ થતા આશ્ચર્ય પણ મારાથી થયું એમ ગણાય.
આના કારણ રૂપે પહેલી ગાથાનું પૂર્વાર્ક લેવું.

બહુ છેટે છું—અસ્થિર છું તો હું પ્રભુના સ્વરૂપમાં—સ્વભાવમાં કેમ સ્થિતિ કરી શકું ? કહાચ બહાતકારે ત્યાં ક્ષણભર સ્થિતિ કરું પણ એમના જેવી સ્થિરતાને અભાવે અને મારામાં રહેલી અસ્થિરતાને સદ્ભાવે હું તેમાં ટકી તો નજ શકું ! હવે ગુરૂ લઘુમાં સમાય એ હકીકતને દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે કે હાથી જેવું મ્હોટું પ્રાણી પણ દર્પણમાં—અરીસામાં સકાંત થઈ જાય છે—સમાઈ જાય છે એટલે પ્રભુ મહાન્ છતાં સેવકના હૃદયમાં ધ્યાનાવસરે ધારણ કરાય અને એ રીતે સમાઈ જાય એમાં કાઈ વિરોધ જેવું નથી ધ્યાનાવરે સેવકની સ્થિતિ સ્થિરતામય હોય છે એટલે સ્થિર સેવકમાં સ્થિર પ્રભુ સમાય એમાં વાંધો નથી આ હકીકત ઉપરથી સાર એ નીકળે છે કે જે સેવકને પ્રભુમાં સ્થિર થવું હોય—પ્રભુમય થવું હોય તો પ્રભુ જેવી અને પ્રભુ જેટલી સ્થિરતા તેણે મેળવવી જોઈએ સ્થિર દર્પણમાં અસ્થિર હાથી કેમ સમાય ? એ વિરોધ અહીં વિચારવાનો નથી, કારણ કે દૃષ્ટાંત એક દેશી હોય છે સર્વ દેશી હોતું નથી મ્હોટું ન્હાનામાં કેમ સમાય ? એ હકીકત સમજાવવા પૂરતુંજ આ દૃષ્ટાંત અત્રે યોજેલું છે ‘લઘુ ગુરૂમાં ન સમાયો અને ગુરૂ લઘુમાં સમાયા’ એ બે હકીકત સ્પષ્ટ થતા હવે એ બાબતનું માન (સાબાશી) કેને ઘટે ? એનો નિર્ણય પણ કર્તા પોતેજ કરે છે કે જે પ્રભુના તેજ—પ્રભાવથી મને ઉપર લેજેલી બે હકીકત સમજવા જેટલી બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ—ક્ષયોપશમ પ્રકટ થયો તેમનેજ (તે પ્રભુનેજ) એ સાબાશી ઘટે એ નિર્વિવાદ છે. મારા જેવા પામર જીવને માન ઘટેજ નહિ ! શોભેજ નહિ ! યોગ્યતા વિના બહાતકારે માનને આકર્ષી તેનો સ્વયમેવ પોતાનામાં આરોપ કરવાથી જગત્માં હાસ્યપાત્ર થવાય છે, એ આ નિષ્કર્ષ

ઉપરથી સદા સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે. એ બાબત અત્ર વિ-
સ્તાર અપ્રસ્તુત હોઈ સંક્ષેપમાં સૂત્રરૂપેજ સૂચવ્યું છે. ૩

ઊર્ધ્વ મૂળતરૂંચર અધ શાખારે, છંદપુરાણે 'એહવીલાખારે;
અચરિજવાળે અચરિજ કીધુ રે, ભકતે સેવક કારજ શીધુ રે.^૨

ભાવાર્થ — છંદપુરાણમાં વૃક્ષનું મૂળ ઉચુ અને શાખાઓ
નીચી ' એમ કહેલું છે આશ્ચર્યવાળા (પ્રભુ) એ આશ્ચર્ય કર્યું
અને (તેમની) ભક્તિથી સેવકનું કાર્ય સિદ્ધ થયું ૪

વિવેચન.—હવે બીજી ગાથાવાળા પ્રશ્ન (આશ્ચર્ય કેનાથી
થયું ?) નો ખુલાસો કરતા* કર્તા કહે છે કે છંદપુરાણ આદિ

૧ ' છંદ પુરાણ' નામે કોઈ પુરાણ હોય એવું જાણવામા નથી તેથી
તેને બદલે ' છંદો પર્ણો' એવો પાઠ વધારે મંજીવીન લાગે છે તેમ કર-
વાથી છંદ (વેદ) જેના પાઠડા છે, એવો અથ આવી શકે છે કે જે
અર્થ મળ ગાથા ઉપરથી નીકળી શકતો નથી.

૨ આ ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો અર્થ કોઈ આમ પણ કરે છે આ-
શ્ચર્યકારકોએ આ પ્રમાણે (પૂર્વાર્ધમાં કહ્યા પ્રમાણે) આશ્ચર્યવાળી હકી-
કતો લખી પણ તેના સાર રૂપે ઇદ્રિયો વગેરેને છોડી બ્રહ્મને વળગવું-પ્રાપ્ત
કરવું અર્થાત્ વિષય કબાયતો ત્યાગ કરી પ્રભુ સ્વરૂપી થવું, એ તેઓ ન
કરી શક્યા પણ સેવકે તો પ્રભુની ભક્તિથી પોતાનું આત્મહિત માધી લીધું.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના પદરમાં અધ્યાયમાં આને મળતી હકીકત
આવે છે ત્યા સસારને એક પીંપળાના વૃક્ષની ઉપમા આપી છે તેનું
મૂળ માયા છે અને માયાનું મળ બ્રહ્મ છે બ્રહ્મનો વાસ ઉચે છે તેથી
વૃક્ષનું મૂળ ઉચુ છે, એમ કહ્યું તે સસારરૂપ વૃક્ષની ચાર ગતિરૂપ ચાર
શાખાઓ નીચે છે. ઇદ્રિયો તેની ડાળીઓ છે, તેના વિષયો એ તેના પ્ર-
વાહ (નવા ઉગેલા પાદડા) છે અને વેદ (લૌકિક) તેના પાદડા છે.

અન્ય મતનાં શાસ્ત્રોમા 'વૃક્ષનું મૂળ ઉચુ અને શાખાઓ નીચી' એવી હકીકત વર્ણવેલી છે એ હકીકત આશ્ચર્યકારક ગણાય પણ તે અસંભવિત છે વાસ્તવિક રીતે વિચારતા એમ હોઈજ ન શકે ! આ હકીકત કહીને કર્તા એમ જણાવવા માગે છે કે બીજી માથામાં જે આશ્ચર્યમે જણાવેલું છે તે આવું આશ્ચર્ય નથી તે આશ્ચર્ય તો પરમ સત્યરૂપ છે ! પ્રભુ મ્હોટા છતાં ન્હાના સેવકમા સમાઈ ગયા એ બાબતનું સ્પષ્ટીકરણ ત્રીજી ગાથાના વિવેચનમાં કર્યું છે આવું આશ્ચર્યકારક વર્તન કરવાથી પ્રભુ આશ્ચર્યવાળા કહેવાય અને તેથી એ આશ્ચર્ય પણ તેવા પ્રભુથીજ થયું—પ્રભુ-એજ કર્યું એમ નિશંકપણે સ્વીકારવું જોઈએ, આવા અતિ અદ્ભુત ચારિત્રવાળા પ્રમુખી સમ્રાટ પ્રકારે લક્ષિત-ઉપાસના કરવાથી સેવક (કર્તા) નું કાર્ય યથેચ્છ સિદ્ધ-પૂર્ણતાને પામ્યું આશ્ચર્ય કર્યું માટે આશ્ચર્યવાળા અને આશ્ચર્ય વાળા માટે આશ્ચર્ય કર્યું, એ પ્રકારે પ્રભુને અને આશ્ચર્યને અન્યોઅન્ય કારણ કાર્ય રૂપ સબધ ઘટી શકે છે ૪

લાડ કરી જે બાળક બોલેરે, માતપિતા મન અમીયને તોલેરે;
શ્રીનયવિજય વિપુલનો શિષોરે, યશ કહે ઇમ જાણે જમદીશેરે

ભાવાર્થ—શ્રી નયવિજય પડિતના શિષ્ય યશ (વિજય) કહે છે કે બાળક લાડ કરીને માત પિતા સમક્ષ જે બોલે છે તે તેઓને મન અમૃતતુલ્ય લાગે છે એમ હે જમદીશ ! (તમે) જાણો પ

વિવેચન—આ સ્તવનમા કર્તાએ જે પ્રશ્નો ઉપજાવી, તેના ખુલાસા પ્રભુ પાસે માગ્યા અને એમ કરીને પોતાની એ પ્રશ્નો-

નું નિરાકરણ કરવાની અજ્ઞાનતા વ્યક્ત કરી બાદ પાછળથી એ ગહન પ્રાનોનું ચેલ્ય દલીલ અને દૃષ્ટાંતપૂર્વક પોતેજ સમાધાન કર્યું. પ્રભુ પ્રત્યેના પોતાના આવા વર્તનથી સ્થૂલ લોકદૃષ્ટિએ વિચારતા કદાચ પ્રભુ નાશજ તો નહિ થયા હોય ! એવી આશંકા કરતીને થકાથી પોતે પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા માટે કહે છે (આ કથન ભક્તિભાવનું છે, બાકી પ્રભુ નારાજ થાયજ નહિ એ હકીકતથી કર્તા પોતે અજ્ઞાત નથી) કે હે જગદીશ ! નિર્દોષતા અને સરળતા પૂર્વક બાળક પોતાના માતા પિતા આગળ જે વચનો બોલે તેથી માતા પિતાને ક્રોધ તો વહુડતોજ નથી પણ ઉલટા તેઓને તે વચને અમૃત સમાન મીઠાં લાગે છે, તેમ મારે મન માતા પિતા સમાન તમેજ છો તેથી મને એવો બાળક ગણી, મારાં બાળાલોખાં-કાલાલેલા વચનોને પણ અમૃત સમાન ગણુજો અને મારા ઉપર પ્રસન્ન થજો ! એવી મારી તમારા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે બાળકના બોલવા ઉપર માતા પિતાને પ્રેમ થવાનું મુખ્ય કારણ તે બાળકમા રહેલી નિર્દોષતા અને સરળતા છે સાથે તેના ઉપરનો મોહ પણ ગણી શકાય મોટાટી ઉન્નમરના છોકરાઓ કે પુરૂષોમાં એ ગુણોના ઓછે કે વધતે અશે અભાવ હોય છે તેથી તેઓના વચનો જૂદીજ અસર ઉપજાવે છે. આથી જે લઘુ હોય તેને કેટલું સુખ ? કેટલું ઓછું જોખમ ? કેટલું નિરૂપાધિપણું ? તે વિચારવું અને મોટોટો હોય તેને કેટલું જોખમ ? અને કેટલી ઉપાધિ ? તેની પુરૂષિપૂર્વક લુલના કરી પરિણામે લઘુતાજ ધારણ કરવા ચોગ્ય છે, એવું સુંદર શિક્ષણ લેવું અને તેનો સદા સ્વીકાર કરવો. ૫

૧૦ શ્રી શીતલનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

શ્રી શીતલ જિન ભેટીએ, કરી ભકતે ચોખું ચિત્તહો;
તેહથી કહો છાનું કીશ્યું, જેહને સોંપ્યાં તન મન વિત્તહો.

શ્રી શીતલ૦ ૧

ભાવાર્થ — ચિત્તને નિર્મળ કરી ભક્તિવડે આપણે શ્રી શીતલ જિનને ભેટીએ કહે! કે જેને તન, મન અને ધન (એ સર્વ) સોંપું તેનાથી ગુપ્ત શું હોઈ શકે? શુ રહી શકે? ૧

વિવેચન:—જીવમાત્રને શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક એમ દરેક પ્રકારની શીતલતા અર્પનાર એવા શ્રી દશમા પ્રભુની સ્તુતિ કરતાં સતા સ્તુતિકાર આ પહેલી કડીના પ્રારભમા બંધ્ય જીવોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે, હે બંધ્ય જીવો! આપણે સર્વ એકાગ્રતા પૂર્વક પ્રભુની સેવા-ઉપાસનાવડે આપણા ચિત્ત-ને-મનને નિર્મળ-સરળ-નિષ્કપટ કરી ભક્તિવડે શ્રી શીતલ પ્રભુને ભેટીએ-સર્વાત્મ પ્રદેશે આલિંગીએ-તેમના સ્વરૂપચિંતનમા તન્મય થઈ રહીએ આ પ્રમાણે પ્રભુના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવામા લીન થવાથી મન ઉપરનું અશુભ-મલિન આવરણ તદ્દન દૂર થઈ જાય છે અને તેથી તે નિર્મળ બને છે. કર્તા આગળ જતાં કહે છે કે જે વ્યક્તિને આપણે આપણું શરીર, મન તથા ધન એ સર્વ અર્પણ કર્યું હોય તેનાથી આપણે કશું પણ છાનું રાખવાનું હોયજ નહીં-રાખવા માગીએ તો રહી શકે પણ નહિ-રાખવાથી ઉલટી પોતાને હાનિજ થાય! તેમ પ્રભુના સબધમાં પણ સમજવું. આ ઉપરથી કહેવાનો આશય એ છે કે પ્રભુને સંપૂર્ણ-પણે પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા મુમુક્ષુએ, પ્રભુને સરળપણે-નિષ્ક-

પટલાવે પોતામાં રહેલી દરેક ખામીઓ—અપૂર્ણતાઓ—અવશુભો,
સ પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને બહાર કરી દેવા, એટલે યોગીરાજ આનંદ-
ચનજીના શબ્દોમાં કહીએ તો ‘કપટરહિત થઈને આત્માર્પણ કરવું.’
એમ કસ્વાથીજ પ્રભુના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી પરિણામી તેમને લેટી
અકાય છે પણ પોતામાં રહેલી ખામીઓ કોઈ વિરલ જીવજ બ-
ણી શકે છે અને બહુયા પછી પણ સુભાગ્યનો ઉદય હોય તોજ
પ્રભુ આગળ તે બહાર થઈ શકે છે । ૧

હાયક નામે છે ધણા, પણ તું સાચર તે કૂપ હો;
તે બહુ ખજવા તમતમે, તું દિનકર તેજસ્વરૂપ હો.

શ્રી શીતલ ૦ ૨.

સાવાર્થ.—હાતારનું નામ ધરાવનારા (દેવો તો જગતમાં)
ઘણા છે પણ (તેઓ સર્વમાં) તું સમુદ્ર (રૂપ) છો અને તેઓ
કૂવા (રૂપ) છે. તેઓ બધા ખજવા—આગીયા જીવડાની પેઠે અદ્ય
પ્રકાશક છે (પણ) તું તો સૂર્યની જેમ તેજસ્વરૂપી છો. ૧

વિવેચન:—હે પ્રભુ ! આ જગત્મા હાતાર તરીકે પોતાને ગ-
ણતા અને કહેવરાવતા ઘણા દેવો છે છતાં હું આપની પાસેજ
ચાચના કરવા આવ્યો છું તેનું કારણ એ છે કે કૂવો જેમ ક્યારેક
સૂકાઈ બાપ અને ક્યારેક વિપુલ જનસમૂહને યજ્ઞજન પૂરું પાડે
તેમ તે સર્વ દેવો તો રાગી દ્રેષી હોઈ કોઈના આ ભવ સબંધી
મનોબાંછિત બરાબર પૂરે, કોઈનાં ન પણ પૂરે અને કોઈનાં અદ્ય
પૂરે લેવા છે. બ્યારે આપ તો સમુદ્ર જેવા છો એટલે સમુદ્રની કોઈ
અવશા—આશતના કરે અથવા કોઈ તેની શ્રીદ્વજ અદિથી પૂબ
કરી છતાં તેની દરકાર ન કરતાં—તે ઉપર ધ્યાન ન આપતાં તે તો

દરેકની ઉપર સંમલાવવાળો રહે છે, અને પોતાની પારાવાર જળ-
ઋદ્ધિથી ક્યારે પણ અભિમાની થતો નથી, તે મુજબ આપ પણ
પૂજકને અને નિંદકને સમ ગણીને દરેક જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય?
સર્વ જીવ શાસનરસિક કેમ બને ? એવી ચિંતા-ભાવદયા રાખી
દરેક અર્થી જીવના મનશ્ચિંતિત અર્થો-મન કામનાઓ (આ ભવ
ને પરભવ સંબંધી) કોઈપણ જાતના પક્ષપાત વગર પૂરી પાડો છો
અને એવી મને આપનામાં શ્રદ્ધા હોવાથી સેવ્યરૂપે મેં આપનેજ
સ્વીકાર્યા છે વળી એનું બીજું કારણ એ પણ છે કે ખદોત-આગી-
આ કીડાઓ જેમ માત્ર જરા જરા પ્રકાશ આપે છે અને વિરમે છે
તેની પેઠે તે સર્વ દેવો કવચિત્ કોઈના કોઈ પ્રકારના સામાનિક
મનોરથો પૂરે છે અને કવચિત્ પૂરતા અટકી પણ જાય છે અરે
કવચિત્ તો કોખ્યા હોય તો ઉલટા કોઈનું અમ ગળ પણ કરવા તૈ-
યાર થઈ જાય છે એટલે તેઓ ખદોત જેવા છે, પણ સૂર્ય જેમ
સદા સર્વ (ઉચ્ચ નીચ) મનુ'યને સરખોજ પ્રકાશ આપે છે, તેમ
આપ દરેક શરણાગત જીવના અત કચ્છમાથી, કોઈપણ જાતના ત-
દ્વાવત-સેદ્ધભાવ વિના અજ્ઞાનાધિકારને દૂર કરી તેઓને નિરંતર જ્ઞાન-
પ્રકાશ કોઈપણ સંકોચ વિના આપો છો ! આ સર્વ હકીકતો મને
સારી રીતે વિદિત હોવાથીજ હું આપની હજુરમા સેવકરૂપે ઉપ-

સ્થિત થયોછું । ૨

મહોટો જાણી આદ્યો, દાગિદ્ર ભાંજે જગતાત હો;
તું કર્ણાવંત શિરોમણિ, હું કર્ણપાત્ર વિખ્યાત હો.

શ્રી શીતલ ૦ ૩

ભાવાર્થ —હે જગત્પિતા ! મેં આપને મ્હોટા બાણીને અગીકાર કર્યા છે, તો તમે (મારી) દરિદ્રતા કાપી નાંખો, દયા-ગુણોમાં આપ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છો અને હું પ્રસિદ્ધ એવો કૃપાને યોગ્ય છું. ૩

વિવેચન.—હે જગત્પતિસહ મહાપ્રભુ ! જગતને વિષે વર્તતા સર્વ દેવોને મેં જોયા અને તેમના ચરિત્રો પણ જાણ્યા, તથા તેમના સ્વરૂપ, સ્થિતિ અને સામર્થ્ય આદિ સર્વનું મેં સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કર્યું અને તે પછી આપની સાથે એઓની તુલના કરી. એને પરિણામે આપ એ સરખામણીમાં સર્વોત્તમ—સર્વોચ્ચ ભાસ્વા એટલા ઉપરથી મેં આપને પૂજ્ય, ધ્યેય, ઉપાસ્ય અને આરાધ્ય બાણી અગીકાર કર્યા છે તો હવે મારી અનાદિ કાળની સ્વ સ્વરૂપ ગુમાવી બેસવા જેવી નિકૃષ્ઠ સ્થિતિ દૂર કરી મને આત્મસમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવી આપો ! કારણકે હવે મેં આપનું જ શરણ લીધું છે ! આપ એટલું ઔદાર્ય, એટલી અમૃતદ્રષ્ટિ નહિ દેખાડો તો અન્ય કોણ દેખાડવા સમર્થ છે ? વળી આપ દયાળુપણાની સ્થિતિમાં પણ સર્વથી ઉચ્ચપદ ધરાવો છો. અન્ય દેવો, જો ભૂલથી પણ કોઈથી તેમની ઉપાસનામાં ખામી રહેવા પામે તો તેના ઉપર દ્વેષ રાખી તેને અનેક પ્રકારની યાતના—પીડા ઉપજાવે છે ! બ્યારે આપ એટલાબધા શરણાગતવત્સલ અને ભાવદયાધારક છો કે આપનો કોઈ ઈરાદાપૂર્વક પ્રાણાત કષ્ટ આપે તોપણ તેનું એકાત હિતક્રમ થાય ? તે તરફ જ માત્ર આંતરિક વળણ ધરાવો છો, પણ તેના કાર્ય તરફ તો જોતા જ નથી ! આપ એવા મહા કર્ણાળુ છો ત્યારે એવી મહા કર્ણાળને યોગ્ય—પાત્ર હું છું અને આપની

(૫૪)

શ્રી શીતલનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

સેવામાં હાજર થયો છું. તેથી સર્વ રીતે આપની કૃપાને યોગ્ય છું.
દીન જનનો ઉદ્ધાર કરવામાં સમર્થ એવા આપ એકજ છો એમ
હું માનું છું, તો પછી આપનાથી ઉદ્ધાર થવાને યોગ્ય પાત્ર પણ
હુંજ છું એમ આપે પણ માનવું જોઈએ એ નીતિ છે ! ૩
અંતરજામી સવિ લહો, અમ મનની જે છે વાત હો;
મા આગળ મોસાળના, શા વરણવવા અવદાત હો ?.

શ્રી શીતલ ૦ ૪

ભાવાર્થ.—હે અત્યામી ! મારા મનની દરેક વાત આપ
જાણો છો, (તો હવે) મા આગળ મોસાળપક્ષ (નાં માણસો) ની
હકીકત શું વર્ણવવી ? ૪

વિવેચન.—હે પ્રભુ ! આપને વિરોધ શું કહું ? આપ જાણું
જાણો છો—અપ્રતિમ જ્ઞાની હોવાથી સર્વમા રહેનાર છો એટલે હું
આપની પાસે શા માટે આવ્યો છું ? અને મારા મનમા શી આ-
કાંક્ષા છે ? એ સર્વ આપનાથી લેશ પણ અજ્ઞાત નથી. પોતાની
મા આગળ માતૃપક્ષના કુટુંબીજનોના વૃત્તાંતો—સ્થિતિઓ વર્ણવ-
વાની જરૂર હોયજ નહિ, તે તો તે સર્વ જાણતીજ હોય તેમ આપ
સુજ્ઞ છો, વળી સર્વવિત્ છે તેથી આપની પાસે વધારે કહેવાની
જરૂરજ નથી ! કહું પણ છે કે—સુજ્ઞેષુ કિંવદુના ?

જાણો તો તાણો કીશ્યું, સેવાકુળ દીજે દેવ હે,
વાચકયશ કહે ઢીલની. એ ન મમે મુજ મન દેવ હો.

શ્રી શીતલ ૦ ૫

ભાવાર્થ —(આપ સર્વ) જાણો છો તો (પછી તાણી)

કેમ રાખો છો ? હે દેવ ! (આપની) સેવા (કરવા) નું જે કાંઈ કૃણ હોય તે (મને) શીઘ્ર આપો. વાચક યશ કહે છે કે (આપની) દીક્ષ કરવાની (જે) ટેવ છે તે મારા મનને (જરા પણ) રૂચતી નથી ! ૫

વિવેચન:—હે દયાળુ દેવ ! જ્યારે આપ મારી બધી સ્થિતિ જાણો છો તો પછી મારી માગણીનો તરતજ સ્વીકાર કેમ કરતા નથી ? વિલંબ શા માટે કરો છો ? આથી વિશેષ પ્રાર્થના કરવાની જરૂર હોય એમ હું મુદલજ માની શકતો નથી, છતાં આપ કૃણ આપવામા વિલંબ કરો છો એથી મને આશ્ચર્ય થાય છે ! હવે તો આપની સેવાનું જે કાંઈ અતિમ કૃણ હોય તે મને વગર વિલંબે આપો ! હવે હું ધૈર્ય ધારણ કરી શકતો નથી—આકુળવ્યાકુળ થઈ જાઉં છું ! વાચક મહાશય કહે છે કે આપની જે આ વિલંબ કરવાની ટેવ છે એ મને જરા પણ ગમતી નથી ! મોટા પુરૂષો તો યાચનાની અપેક્ષાજ રાખતા નથી ! તેઓ તો અર્થીની ઇચ્છા સ્વયમેવ જાણી લે છે અને તત્કાળ ઉચિતતા અનુસાર તે પૂરી કરે છે, અર્થી ટળવળે એ તેઓનું દયાળુ હૃદય જોઈ શકતું જ નથી—સહન કરી શકતું નથી ! અર્થી બહુ ટળવળે ત્યારે કટાણે બતાવી થોડુંક આપવું એ તેઓની મહત્તા-શોભાને હાનિરૂપ છે એમ તેઓ ગણે છે ! એવી પ્રાકૃતજનોની રીતિ પ્રાકૃતજનોનેજ ઘટે ! આપ મારી આટલી બધી પ્રાર્થના છતાં અતિ દીક્ષ કરો છો એ મારાથી કેમ ખમાય ? બહીઆપ જેવા મહા પુરૂષને એમ કરવું તે પણ કેમ શોભે ? એ બાબત હું આપને શુ કહું ? આપજ એનો વિચાર કરો ! અને માફ કથન વ્યાજબી જણાતું હોય તો સત્વર મારા ઇષ્ટની સિદ્ધિ કરી આપો !! હવે તો દીક્ષ કરવાની વાત છોડી દો ! ૫

(૫૬) શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

આ સ્તવનમા કર્તાએ પહેલી ગાથા લખ્ય છે એને ઉદેશીને અને પછીની ચાર ગાથાઓ પ્રભુને ઉદેશીને કહેલી છે તેની વચનરચનામાં ક્યાંક પ્રભુને બહુવચનથી અને ક્યાંક એકવચનથી સંબોધ્યા છે તેમજ પોતાને માટે પણ ક્યાંક એકવચનનો અને ક્યાંક બહુવચનનો પ્રયોગ કર્યો છે એટલે આ સર્વ બાબતોને અગે તેઓએ એકજ પ્રકારનો ક્રમ જાળવવાની જરૂર જોઈ નથી એમ જણાય છે પરંતુ ભક્તિ ને સ્તુતિમા એક વચન વાપરી શકાય છે, અને પોતાને માટે બહુવચન વાપર્યું હોય તો તે પોતાના જેવા ઘણાને ઉદેશીને છે એમ સમજવું ઠીકનું નિમિત્ત પણ પોતાની કર્તવ્યપરાયણતામા ખામીરૂપ સમજવું.

૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

તુમે બહુ મિત્રીરે સાહેબા, મારે તો મન એક;
તુમ વિના બીજેરે નવિ ગમે, એ મુજ મ્હોટીરે ટેક.

શ્રી શ્રેયાંસ કૃપા કરો. ૧

ભાવાર્થ — હે પ્રભુ ! તમે બહુ મિત્રવાળા છો (પણ) મારું મન તો આપ એકજ (મિત્ર) છે, તમારા વિના અન્ય (દેવ) અને ગમતા નથી, એ મારી મ્હોટી ટેક છે (માટે) હે શ્રેયાંસ જિન ! (માગ ઉપર) કૃપા કરો ? ૧

વિવેચન — જીવ માત્રનું શ્રેય-કલ્યાણ કરનાર અગ્યારમા પ્રભુ શ્રેયાંસનાથની સ્તુતી કરતા કર્તા કહે છે હે નાથ ! આપ બહુ મિત્રના પરિવારથી પરિવૃત્ત છો—આપને ઘણા મિત્રો છે—આપ ઘણા જીવોને મિત્રભાવે જૂઓ છો ! અનેક લગ્નજનો આપની સ્વ-

કલ્યાણાર્થે અનેક પ્રકારે મનસા, વાચા, કર્મણા સેવા, પૂજા, આરાધના, ભક્તિ, ધ્યાન અને સ્તુતિ કરતા સેવકરૂપે આપની હબ્બુરમાં સદા હાજર રહેલા જોવામા આવે છે, પણ મારે મન તો આપ એકજ મારા સાચા મિત્ર-હિતચિંતક છે ! જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીને આખા જગતમાં ગતિરૂપ, વિશ્વાતિરૂપ અને આધારરૂપ તેનો પ્રતિ એકજ હોય છે, તેનેજ તે પ્રાણથી અધિક અરે ! દેવતુલ્ય ચ્હાય છે-માને છે, તેમ હે પ્રભુ ! આપ વિના અન્ય દેવ મને જરા પણ ઈષ્ટ-પ્રિય લાગતા નથી-ગમતાજ નથી ! અન્ય દેવ તો ઉલટા મારી શેવાભક્તિની આશા રાખે છે એમ જણાય છે, એટલે તેઓ મારી મન કામના તો શી રીતે પૂરી શકે ? એવું તેમનામા સામર્થ્યજ ક્યાં છે ? તેથી મેં તો તારક તરીકે આપ સમર્થનેજ સ્વીકાર્યા છે ! આપને મૂકીને અન્ય દેવને હું ક્યારે પણ આરાધવાનો નથી ! આ મારી ખાસ હાર્દિક અને અચળ ટે-પ્રતિજ્ઞા છે ! જે પામર જનો અનેક પ્રકારની સાસારિક આશાઓની પૂર્તિને માટે અનેક દેવોને સેવે છે, તેઓના ઈષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ પ્રતીજ નથી ! માટે મોક્ષાર્થી જીવે પૂર્ણ પરીક્ષા કરીને જે સર્વ દોષ રહિત હોય તેવા એકજ સત્ય દેવને ત્રિકરણે પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીને સેવવા જોઈએ. અન્ય દેવોમા કદાચ કોઈ પ્રકારનો ચમત્કાર જોવામા આવે તોપણ તેથી મોહ પામવો ન જોઈએ આવી ઉત્તમ દૃઢતાના ધારક કર્તા પુરૂષ હોવાથી તેઓ જેમ હુક પ્રાપ્ત થયો હોય તેમ વિનતિ કરે છે કે હે શ્રેયસ પ્રભુ ! હવે તો આપે મારા ઉપર કૃપા કરવી જોઈએ ! હવે આપ મારી ઉપેક્ષા કરો તે આપને ન ઘટે ! મારે શરણ કરવા યોગ્ય હવે આપજ છો ! તેથી આપજ મારા પર કૃપાહાસિ કરીને મને નિસ્તારો ! ૧

મન રાખો તુમે સવિ તણાં, પણ કીહાંએક મળી જાઓ !
લલચાવો લખ લોકને, સાથી સહજ ન થાઓ.

શ્રી શ્રેયાંસ ૨

ભાવાર્થ:—સર્વ (જનો) ના મન આપ સાચવો છો પણ કોઈકની સાથેજ એકરૂપ થઈ જાઓછો, લાખો લોકોને આપ લલચાવો છો (પણ) અદ્ય પ્રયાસથી સાથે રહેનારા થતા નથી. ૨

વિવેચન:—હે પ્રભુ ! આપના વિચિત્ર વર્તનનું હું શુ વર્ણન કરું ! જેમ કોઈ ગૃહસ્થને ત્યાં ઘણા અતિથિ આવ્યા હોય તો તે દરેકને માન આપે—આદરસત્કાર કરે પણ તેમા કોઈ પોતાનો ખાસ ઇષ્ટ જન હોય તો તેનુંજ ખૂબ સ્વાગત કરી, તેને મોકળા મનથી—ખુલ્લા હૃદયથી શુભમા શુભ વાત હોય તે પણ જણાવી, તેની સાથે અભિન્નભાવે વર્તે, તેમ હે પ્રભુ ! ઉપર ઉપરથી આપ દરેકના મન સાચવો છો દરેકની સેવા સ્વીકારો છો, કોઈને આપ ખોટું લગાડતા નથી પણ જે કોઈ આપનો સાચો ભક્ત હોય તેની સાથેજ આપ અલેહભાવથી મળી જાઓ છો ! આવી રીતે પક્ષપાત કરવો એ આપ જેવા નિરાગીને ન ઘટે ! આપને તો બધા સરખાજ હોવા જોઈએ ! આની ભક્તિ સાચા અત કરણની છે અને આની ઉપરની છે તે આપે જોવુંજ ન જોઈએ ! આપે તો મોટું દિલ રાખવું જોઈએ ! વળી આપ લાખો લોકોને લલચાવો છો—આપની તરફ આકર્ષો છો—મ્હોટી મ્હોટી આશાઓ અને લાલચો આપો છો તેથી બિચારા અનેક જનો આપને રાત દિવસ સેવે છે, છતાં તે સર્વથી આપ તો સદા બિજાજ રહો છો પણ અદ્ય પ્રયાસથી તેના સાથી—સાથે રહેનારા થઈ જતા નથી. બહુ

બહુ પ્રયાસ કરવામા આવે ત્યારે કોઈકને-લાખમાં એકનેજ લોટ-રીની ટીકીટ લાગી જાય તેમ, આપ પ્રાપ્ત થઈ શકો છો ! આવી સ્થિતિ હોવાથી મંદ વીર્યવાળા ઘણા આપને છોડી દે છે ! છેવટ સુધી તો કોઈક અપૂર્વ વીર્યવાન ભાગ્યશાળીજ ટકીરહે છે-આપને વળગી રહે છે ! આવા પ્રકારની સખત કસોટી કરવામાં આપનો શો વિશિષ્ટ હેતુ રહેલો છે ? તે બાળ જીવો સમજી શકના નથી. અમે તો બાહ્ય દ્રષ્ટિવાળા છીએ તેથી ઉપરથીજ જોનારા છીએ અને આપ તો અતઃકરણના જોનારા છો, તેથીજ અમારી ને આપની ધારણામાં અણધાર્યો ફેર પડે છે ! આ ગાથાથી ખાતાં પીતાં પ્રભુ મળી શકતા નથી—અદ્ય પ્રયાસે પ્રભુ સાધ્ય નથી પણ અપૂર્વ વીર્ય સ્કુરાવવાથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે એટલે એઓ દુરાધ્ય છે-એમને પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય લોઢાના ચણા ચાવવા જેવું અતિ વિકટ અને દુષ્કર છે, એમ કર્તાએ સૂચવ્યું છે. સુખશીળ મનુષ્યોએ આથી બહુ પ્રકારે ચેતવાનું છે એમ અત્ર ધ્વનિત થાય છે. ૨

રાગ ભરે જન મન રહો, પણ તિહું કાલ વૈરાગ;
ચિત્ત તુમારા રે સમુદ્રનો, કોઈ ન પામે રે તાગ.

શ્રી શ્રેયાંસ ૩

ભાવાર્થ.—રાગથી ભરેલા લોકના મનને વિષે આપ વસો-છો, છતાં પણ ત્રણે કાળ આપ વિરાગી રહો છો (આવા) આપના ચિત્તરૂપ સમુદ્રનો કોઈ પાર પામી શકતું નથી. ૩

વિવેચન.—હે પ્રભુ ! ભક્તજનોના હૃદયમા આપ પૂર્ણ રાગવડે ધારણ કરાઓ છો ભક્તજનો નિરતર ભગૃત અને સુખ

અવસ્થામાં આપનું જ ધ્યાન ધરે છે એટલે પૂર્ણ રાગથી ભરેલા ભક્તજનના હૃદયમાં આપ સ્થિત થાઓ છો છતાં તે રાગની કિંચિત્ પણ આપને અસર થતી નથી ! તે વખતે આપનું અતર તપાસીએ તો ત્યાં તો સદા કાળ વૈરાગ્યજ-રાગરહિતતાજ જેવામાં આવે છે ! આપની બાહ્ય અને આંતર સ્થિતિ એકરૂપ છે પણ તે મારા જેવા બાળ જીવોથી સમજાય તેવી નથી, તેથીજ હું કહું છું કે આપના હૃદયરૂપી સમુદ્રના તળને કોઈ સ્પર્શી શકતું નથી-કોઈ પણ તેનો પાર પામી શકતું નથી ! લગભગ બીજી ગાથાની જેવીજ આ ગાથામાં પ્રભુની સ્થિતિ બતાવી છે ! કહેવત છે કે જેની જેવી દૃષ્ટિ હોય તે તેવું જોઈ શકે બાહ્યદૃષ્ટિથી જોનાર, પ્રભુને પોતાના જેવાજ (રાગીજ) જોઈ શકે, તેજ વખતે યોગી મહાત્માઓ દિવ્ય દૃષ્ટિવડે પ્રભુને સદાને માટે વિરાગી જોઈ શકે. જેને યથાર્થ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ ન હોય તે પ્રભુના સત્ય સ્વરૂપનું ચિંતન કરતા મૂઝાય એ તદ્દન વાસ્તવિક છે પ્રભુના વાસ્તવિક સ્વરૂપને સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય તોજ જાણી શકાય આ ઉપરથી દરેક જીવે યથાર્થ-સમ્યક્દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ એમ અત્ર સૂચવ્યું છે. અની પ્રાપ્તિ થાય તોજ પ્રભુનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણી શકાય અને તેમ થાય ત્યારેજ તેમનું સમ્યક્ રીતે આરાધન થઈ શકે ! ૩

એનાશુ ચિત્ત મેળવ્યું, કેળવ્યું પહેલાં ન કાંઈ;
સેવક નિપટ અબુઝ છે, નિર્વાહશી તુમે સાંઈ.

શ્રી શ્રેયાંસ ૪

ભાવાર્થ.—એવા (પ્રભુ) ની સાથે ચિત્તને બેડયું, પણ તે અગાઉ તેને કેળવ્યું નહીં આ સેવક અત્યંત અબ્બણ છે,)તેનો) હે પ્રભુ ! આપ નિભાવ કરશો (એવી મને ખાત્રી છે) ૪.

વિવેચન — બીજી અને ત્રીજી ગાથામા વર્ણન કરાયેલી સ્થિતિવાળા પ્રભુના સ્વરૂપચિંતનમા (બહુકાળ થયા અજ્ઞાન અને અવિવેકયોગે શુદ્ધ દેવની મને ઓળખાણ થઈ નહોતી તેથી) આજે ચિત્તને સદ્ગતિ-એકત્રિત કર્યું, પણ ખેદનો વિષય એ છે કે આજ સુધી મેં મારા ચિત્તને બીલકુલ કેળવ્યું નહીં તેથી મેં બહુ ગુમાવ્યું ! યથાર્થ દૃષ્ટિને અભાવે હું ખરા દેવને શોધી શક્યો નહિ—ઓળખી શક્યો નહિ ! મારી રાગી દેખી દૃષ્ટિએ રાગી દેખી દેવમાજ દેવપણુ માન્ય અને તેથી મને ઘણું નુકશાન થયું ! મારો આજ સુધીનો વખત કાઢ પણ પ્રાપ્તિ વિના નિષ્ફળ ગયો ! એ હકીકત મને બહુ ખેદ ઉપજાવે છે ! કારણ કે બે મને સાચા દેવની ઓળખાણ બહેલી થઈ હોત તો આજ સુધીમા તો મેં બહુ મેળવ્યું હોત ! પણ હવે તો ‘ગતં ન શોચામિ’ એ વાક્યનો સ્ત્રીકાર કરી ‘જગ્યાત્યાંથી સવાર’ ગણી હું હવે મને ધન્ય કૃતાર્થ માનું છું, છતાં હજી પ્રભુ ! હું બહુ અબુધ છું ! હજી મારે આપની સમીપે આવતા વચમા બહુ માર્ગ કાપવાનો છે, વચ્ચે બહુ બહુ વિકટતા રહેલી છે, એ માર્ગનો હું તદ્દન અબ્બણ છું—મુદ્દલ લોભીયો નથી તો તે વખતે મને આપની સહાયની જરૂર રહેશે જ ! અત્યાર સુધી તો હું વિમાર્ગમા અટવાયા કરતો હતો પણ હવે જ્યારે ખરે માર્ગ મુકડયો છું તો મને આશા છે કે આપ મારા લોભીયા-માર્ગદર્શક જરૂર થશો અને મારો નિર્વાહ કરી—

(૬૨)

શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામીનુ સ્તવન.

મારી અજ્ઞાનાવસ્થા ઉદાર દીલથી ચલાવી લઈ મને આપની સ-
મીપે લઈ જશે. અથવા દૂર રહીને પણ મારામાં કોઈ અપૂર્વ શ-
ક્તિ મૂકશે—બાળ પ્રેરશે કે જેથી હું પોતેજ નિર્વિઘ્નપણે આપને
પ્રાપ્ત કરી શકું ! મને ખાત્રી છે કે હું જે આશા રાખુ છું તેને
આપ અવશ્ય ફળવતી કરશેજ ! આપની દયાશીલતાનો મને પૂર્ણ
ભરોસો છે ! ૪

નિરાગીશુરે કિમ મિત્રે ? પણ મળવાનો એકાંત ૧ !

વાચક્યશ કહે મુજ મિત્રે બકતે કામણુવંત.

શ્રી શ્રેયાંસ૦ ૫

ભાવાર્થ —નિરાગીને કેમ મળી શકાય ? પણ હુંતો તમને
નિશ્ચય મળવાનો (મળીશ). વાચક મશ કહે છે કે મને તો ભ-
ક્તિવડે કામણુવાળા પ્રભુ મળ્યા ! ૫

વિવેચન.—સ સાર વ્યવહારમાં રચી પચી રહેલા—રાચી માચી
રહેલા રાગી પ્રાણીઓ નિરાગી એવા પ્રભુને શી રીતે મળી શકે ?
એમને મળવું તે ખરેખર મુશ્કેલ છે, પણ હું તો તેમને જરૂર—
એકાંતે મળવાનો કેમકે રાગી પ્રાણીઓ પ્રભુને મળી શકતા નથી
તે સખધમાં હું તો એમજ માનું છું કે એમા આવડતનીજ ખાત્રી
છે ! ખરેખર ઉપાયથી અને ખરા દીલથી જો પ્રભુને મળવા માટે
પ્રયત્ન કરવામા આવે તો તેઓ અવશ્ય આપણને મળેજ એ
નિઃસંશય છે ! ભગવાન ભક્તાધીન છે એ વિવાદ વગરનું સત્ય છે,
તેથી ભક્તિરૂપ કામણુ વડે પ્રભુનું આકર્ષણ કરીને હું તો બેઠો
કે મોડો પણ અવશ્ય મળવાનો ! એમાં મને સંદેહજ નથી !

૧ ‘ એ તંત ’ એવો પણ પાઠ છે. તંત=નિશ્ચય.

આટલી બધી હઠતાથી હું એટલા માટે કરું છું કે, પોતાના ઉત્તમ ગુણોવડે જનસમૂહને આકર્ષનારા—લોભાવનારા અને કામ, ક્રોધ અને મોહાદિ મહાદોષોરૂપ ભાવશત્રુઓથી જનસમૂહનું રક્ષણ કરનારા એવા એ પ્રભુ, ભક્તિ કરવાથી—નિષ્કામ વૃત્તિ વડે સેવા કરવાથી મને તો કોઈ અંશે મળ્યાજ છે અને જેકોઈ અંશે મળ્યા છે તે એકવાર સર્વશે પણ મળશે એવી મને ખાત્રી છે ! જે જીવને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય અને તે દીર્ઘકાળ થયા ટકી રહ્યું હોય તે અવશ્ય થોડાકજ ભવમા કર્મમળથી મુક્ત થઈ પ્રભુસ્વરૂપને પામે. એ આશય આ છેલ્લી ગાથામા હોવાનું સંભવે છે. કર્તા મહાપુરૂષને સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રાપ્ત થયો છે એમ આપણે પૂર્વે તેમના કથનથી જાણી શક્યા છીએ અને હજી આગળ ઉપર પણ જાણશું. ૫

૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીનું સ્તવન.

સ્વામી તુમે કાંઈ કામણ કીધું, ચિત્તડું હમારું ચોરી લીધું;
સાહેબા વાસુપૂજ્ય જિણુંદા, મોહના વાસુપૂજ્ય જિણુંદા.
અમે પણ તુમશું કામણ કરશું, ભક્તે મહી મન ધરમાં ધરશું,

સાહેબા ૧

ભાવાર્થ.—હે સ્વામી ! હે વાસુપૂજ્ય જિનેન્દ્ર ! હે મનમોહન વાસુપૂજ્ય પ્રભુ ! (અમારા ઉપર) તમે કાંઈ કામણ કર્યું (અને) અમારું મન હરણ કરી લીધું ! હવે અમે પણ તમારી ઉપર કામણ કરશું (અને) ભક્તિવડે (આપને) વશ કરી મનરૂપી ધરમાં ધારણ કરશું ! ૧

વિવેચન — દેવ વડે પૂજવા યોગ્ય એવા બારમા પ્રભુનું સ્તવન કરતા કર્તા પુરૂષ કહે છે કે હે સ્વામી ! હે વાસુપૂજ્ય જિનેશ્વર ! હે સાહેબ ! હે મોહ પમાડનાર વાસુપૂજ્ય પ્રભુ ! અમે ગમે ત્યાં હોઈએ તોપણ ત્યાંથી અમેને તમારી પાસે આવવાનું મન થાય છે ! ગમે તેવી સ્થિતિમાં હોઈએ તોપણ તમારી વિસ્મૃતિ અમને ક્યારે પણ થતી નથી ! નિરતર સૂતા, જાગતા, ખાતાં પીતા અને બીજા અનેક પ્રકારના કામ કરતા અમે આપને જ જોઈએ છીએ ! આપના જ મુખચંદ્રનું દર્શન કરી તદ્દગત સુધા-અમૃતનું પાન કરીએ છીએ ! આ ઉપરથી અમને ચોક્કસ રીતે એમ લાગે છે કે આપે અમારા ઉપર કાઈ કામણુ તો કર્યું છે અને એમ (મેસ્મેરીઝમ) કરી અમારું ચિત્ત આપે ચોરી લીધું છે—કોઈ મત્ર વડે બાધી લીધું છે ! અમે તો ગુણીના દાસ જ છીએ એટલે આપ વડે આકૃષ્ટ થવાથી અમે તો બહુ ખુશી છીએ, કારણ કે અમે તો સદા આપનું સામીપ્ય ઇચ્છતા જ હતા તેમાં આવી સ્થિતિ સહેજે પ્રાપ્ત થઈ તેથી અમે તો એટલા અમારા અહોભાગ્ય માનીએ છીએ ! પણ હવે અમે એક કામ કરવા માગીએ છીએ અને તે એ કે આપની ઉપર અમે પણ કામણુ કરશું અને આપને લક્ષિત વડે બાધી લઈ મન રૂપી ઘરમાં સ્થાપન કરશું ! આપને પણ એવી સ્થિતિની પ્રાપ્તિ તદ્દન અનુકૂળ છે ! માત્ર આપ એટલું જ જોવાવાળા છો કે લક્ષ્મણનના હૃદયમાં ખરી લક્ષિત છે કે નહિ ! જો ત્યાં ખરી લક્ષિત દેખો તો આપ તુરતજ—વગર વિલંબે એવા હૃદયને આપના વાસગૃહ તરીકે પસંદ કરો—સ્વીકારો ! આપનો એવો સ્વભાવ છે એ અમે જાણીએ છીએ !

મન ધરમાં ધરીયા ધર શોભા, દેખત નિત્ય રહેશો^૧ ચિરયોભા;
મનવૈકુંઠ અકુંઠિત ભકતે. યોગી ભાષે અનુભવ યુકતે.

સાહેબાં ૨

ભાવાર્થ—મનરૂપી ધરમા ધારણ કરાયેલા (આપ તે) ધરની સુહરતા જોઈ નિરતર (ત્યા) વાસ કરીને સ્થિર થશો ! અસ્ખલિત ભક્તિવાળુ મન તેજ વૈકુંઠ છે ! એમ યોગીજનો પોતાના અનુભવથી કહે છે. ૨

વિવેચન—ઉપર કહ્યા મુજબ જ્યારે આપ એક વાર મારા મન રૂપી ધરમા આવશો એટલે પછી તે ધરની શોભા—સુઘડતા—ભક્તિથી ભરપૂરતા જોઈને આપ સદાને માટે ત્યા મુકામ કરી ટકીને રહેશો ! વીરવિજયજી મહારાજે પણ પ્રભુને મન મંદિરમા પધારવા આ પ્રમાણે વિનંતિ કરી છે ! આપણે ઘેર કોઈ સારો મેમાન આવવાના હોય ત્યારે આપણે જેમ ધરને વાળી ઝાડી સાફ કરી દરેક વસ્તુ વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવીએ છીએ અને આવેલ મેમાન જેમ ધરની આવી સ્થિતિ જોઈ પ્રસન્ન થાય છે અને પોતાના થતા સારા સ્વાગત વડે ત્યાં વધારે સ્થિતિ કરવા ઇચ્છા કરે છે તેમ મનરૂપી મંદિરમા આપને પધરાવવા ઇચ્છતા આ સેવકજને તેમાંથી અસરળતા—કપટભાવ, બ્રમણ્યતા—જ્યાં ત્યાં ભટકવાપણું આદિ મલિનતા કચરો દૂર કરી તેને નિષ્કપટતા અને એકચિત્તતા આદિ સામગ્રીઓ વડે શણગારેલું છે. તેથી હવે તો આપે ત્યાં પધારવું જ જોઈએ. પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનારે માનસિક સ્થિતિ કેવી રાખવી જોઈએ ? એનું બહુ સાફ ચિત્ર કર્તાએ અહીં આલેખ્યું છે ! મનની

૧ ‘ રહીશું ’ એવો પણ પાઠ છે. એમ કરવાથી ‘ મન ધરમાં પધારેલા પ્રભુને અમે સ્થિર થઈને નિસ જોયા કરશું ’ એવો અર્થ થાય છે.

અમણુશીલ સ્થિતિમા દર્શન, સેવા, રૂઝ, સામાયિક અને પ્રતિ. કમણુ આદિ દરેક ધર્મકરણી કરનારે આ ઉપગ્રથી બહુ ધડોલેવા યોગ્ય છે અને એવી સ્થિતિમાં કરેલી ધર્મકરણી પ્રાય નિષ્ફળ થાય છે એ પણ સાથેજ સમજવા યોગ્ય છે । કર્તા આગળ વધતા કહે છે કે જો કોઈ પણ જાતના વિદ્યવગર મનની અદર અકુટિત ભક્તિ અસ્ખલિત રીતે ચાલુ રહે અને પ્રભુના સ્વરૂપમા લીન થવાય તો તે મનજ વૈકુઠ બની જાય અને આ દેહેજ સુક્રિતસુખનો અનુભવ થાય । કહ્યું પણ છે કે — ‘ મન ચ ગા તો કથરોટમે ગ ગા ’ અને જા દબ્બે હોઈ મઈ, અહવા તરુણીસુ રુવવતીસુ; તા જઈ જિણવર- ધમ્મે, કરયલમજ્જે ઠિયા સિદ્ધિ એટલે ‘ જેવી મતિ દ્રવ્યની અથવા સ્વરૂપવતી તરુણુ સ્ત્રીની પ્રાપ્તિમા હોય તેવી મતિ જો જિનેશ્વરના ધર્મનું આરાધન કરવામા હોય તો કરતલ (હાથની હથેળી) મા મોક્ષ છે એમ સમજવું ’ યોગીજનો પોતપોતાના અનુભવની સુક્રિતથી એ પ્રમાણેજ કહે છે. એ બાબતને અગે એક સરખો અનુભવ હોવાથી તેઓ ભિન્ન મતવાળા થતા નથી માત્ર એટલુંજ કહે છે કે ‘ મનમદિરને શણુગારો એટલે તે વૈકુઠ બની જશે અને પ્રભુ ત્યા પધારશે । ’ ૨

કલેશે વાસિત મન સંસાર, કલેશ રહિત મન તે ભવપાર;
જો વિશુદ્ધ મન ધર તુમે આવ્યા, પ્રભુતો અમે નવનિધિ ત્રહ્દિ
પાવ્યા. સાહેબા ૩

ભાવાર્થ—કલેશે વાસિત મન તેજ સંસાર છે અને કલેશ રહિત મન તેજ ભવનો પાર છે અર્થાત્ જ્યાં સુધી મન કલે-

શથી યુક્ત હોય ત્યાં સુધીજ સ સાર છે અને જ્યારે તે મન કલેશથી રહિત થાય ત્યારે ભવનો પાર પમાય છે હે પ્રભુ ! જો આપ અમારા વિશુદ્ધ મનરૂપી ઘરને વિષે પધારો તો અમે નવનિધિની સ પત્તિ પામીએ ૩

વિવેચન —સ સાર અને મોક્ષનો તફાવત આ ગાથામા બતાવ્યો છે જ્યાં સુધી જીવને વિષે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાયો વર્તે છે ત્યાં સુધી તે સ સારી જીવ કહેવાય છે સ સારનું આદિ કારણ રાગ અને દ્વેષજ છે દ્વેષમા ક્રોધ તથા માનનો અને રાગમા માયા અને લોભનો સમાવેશ થાય છે અનુકૂળ વિષયોની પ્રાપ્તિથી પ્રસન્નતા થવી તે રાગ છે અને પ્રતિકૂળ વિષયોની પ્રાપ્તિથી અણુગમો થવા તે દ્વેષ છે. જ્યારે એ કષાયોથી જીવ તદ્દન રહિત થાય છે ત્યારે તે સ સારી છતાં પણ સિદ્ધદશા અનુભવે છે. પછી તેને અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ વિષયોની પ્રાપ્તિ છતાં બન્નેમા સમભાવ—એક સરખો આત્મિકભાવ ટકી રહે છે—સ્વાભાવિક રીતેજ બની રહે છે અને આયુષ્ય પૂર્ણ થયે એ જીવ મોક્ષે જાય છે અત્ર ક્ષિતાર્થ એ છે કે મુમુક્ષુએ હરેક પ્રવૃત્તિ કષાયથી મુક્ત થવા અર્થેજ કરવી જોઈએ. બધનું અને મોક્ષનું કારણ મનજ છે કહ્યું છે કે—મન एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः કર્તા કહે છે કે હે પ્રભુ અમારૂં મન હવે કલેશવડે મલિન નથી—હવે તો કલેશથી રહિત થવાથી નિર્ભજ છે તેથી જો આપ કૃપા કરી અમારા એ વિશુદ્ધ મનરૂપી ઘરમાં પધારો તો અમને જાણે અષ્ટમહાસિદ્ધિ અને નવનિધાનની પ્રાપ્તિ થઈ એમ અમે માનીએ જો કે અમે તો એમ માનીએજ છીએ કે અમારૂં મન વિશુદ્ધ છે તથાપિ જ્યાં સુધી આપનું તેમાં પધારવું થયું નથી ત્યાં સુધી અમને શંકા રહ્યા કરે છે—

ખાત્રી થતી નથી કે અમારું મન વિશુદ્ધ છે કે અવિશુદ્ધ ! અને એ શકાથી હૃદય બળ્યા કરે છે. માટે અમારી આ સ્થિતિ દૂર કરવા માટે આપ સત્વર પધારો એટલે એ ડામાડોળ સ્થિતિ દૂર થાય અને અમે શાંતિ થાય. પછી અમે હિંમતવાન—ઉત્સાહિત થઈ જશું અને મોક્ષ લાણીના અમારા પ્રયાણમાં ત્વરાથી આગળ વધશું કે

સાત રાજ અળગા જઈ બેઠા, પણ લગતે અમ મનમાંહે પેઠા;
અળગાને વળગ્યા જે રહેવું, તે લાણા ખડખડ દુઃખ રહેવું.

સાહેબાં ૪

ભાવાર્થ —(આપ અહીંથી) સાત રાજ છેટે જઈ બેઠા છો પણ લક્ષિતવડે અમારા મનમાં પેઠા છો, છેટે રહેલાને જે વળગતું રહેવું તે લાણાખડખડનું દુઃખ સહન કરવા જેવું છે ૪

વિવેચન —હે પ્રભુ ! આપ અમે રહીએ છીએ ત્યાંથી સાત-રાજ જેટલે છેટે જઈ રહ્યા છો છતાં અમે જ્યારે બહુમાન પૂર્વક એકાગ્રપણે આપનું સ્મરણ કરીએ છીએ ત્યારે અમારા મનમાં આવી શકે છે ઘણી વખત અમે આપનું દર્શન કરવાને ઇચ્છીએ છીએ ત્યારે અમને આપ બહુ દૂર લાગે છે તેથી નિરાશ થાય છે કે આપનું દર્શન કેમ કરી શકશું ! છતાં કોઈ વાર આંતરિક દિલાસો પણ મળે છે કે શી પ્રીતિ છે ! પ્રભુની એકચિત્તે લક્ષિત-ઉપાસના કરશું એટલે પ્રભુ આપણી સમીપમાંજ છે એમ જણાયે ! આ પ્રમાણે નિરાશા અને આશામાં ચિત્તની ડોલાયમાન સ્થિતિ થતાં કોઈ વખતે એમ લાગે છે કે જે બહુ દૂર રહેલા હોય તેમને પરાણે વળગતા જેવું તે ક્રુધા લાગી હોય, જમવા બેઠા હો-

ઇએ અને પીરસવાને વાર થતી હોય તે વખતે જેવો કટાળો આવે તેના જેવું છે. (આનું નામ લાણાખડખડ કહેવાય.) તો હે કૃ-
પાણી! આવું દુઃખ અમારે હવે પછી સહન કરવું ન પડે એટલા
માટે આપ અમારા વિશુદ્ધ મનરૂપી ધરમાં પધારો અને અમને
દર્શનનું સુખ આપો! ૪

ધ્યાતા ધ્યેય ધ્યાન ગુણુ એકે, ભેદ છેદ કરશું હવે ટેકે;
ક્ષીર નીર પરે તુમશું મળશું, વાયકયશ કહે હેજે હળશું.
સાહેબાં ૫

ભાવાર્થ—ધ્યાન કરનાર (ધ્યાતા), જેનું ધ્યાન કરવામાં
આવે તે (ધ્યેય) અને ધ્યાન એ ત્રણની એકતા થવા માટે અમારા
તમારા વચ્ચે જે ભેદ છે તેનો હવે નાશ કરશું અને દૂધ અને
પાણીની પેઠે આપની સાથે મળી જશું (અને છેવટે) વાયક
યશ કહે છે કે (આપની સાથે) સ્નેહથી એક રૂપ થશું. ૫

વિવેચન.—ધ્યાન કરનાર જેનું ધ્યાન ધરે તેના જેવો થાય
ત્યારે ધ્યાનની ક્રિયા પૂર્ણ થાય છે. વાયકયશ ત્રણને કહે છે કે હે
પ્રભુ! હવે જ્યારે આપ અમારા મનમદિરમાં પધારશો ત્યારે અ-
મે ઉત્સાહથી આપને પૂર્ણ અશે મળવાના કાર્યમાં આગળ વધ-
શું. અડગ શ્રદ્ધાથી એ સુજળ પ્રયાણ કરતા અનુક્રમે આગળ વ-
ધતાં અમે ધ્યાતાની સ્થિતિમાંથી મુક્ત થઈ ધ્યેયસ્વરૂપ બની જશું
એટલે અમારી ધ્યાન કરવાની માનસિક ક્રિયાનો અત આવશે આ
અમાણે ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાન એ ત્રણની એકતા વડે અમે આ-
પની અને અમારી વચ્ચે રહેલા ભેદનો (અતરનો) નાશ કરશું.
પછી દૂધ અને પાણી જેમ એકમેક થઈ રહે છે તેમ અમે આપ

ના સ્વરૂપમાં લીન થશું અને પરિણામે અમે આપના સ્વરૂપ સાથે પૂર્ણ પ્રેમથી રમણતા કરશું આ સ્તવનમાં પ્રભુ મનમદિરમાં પધારે એમ લખ્યું છે તે અમુક અશે પ્રભુના સ્વરૂપનું ભાસન થવા રૂપ—ચોથા ગુણસ્થાન પછીના ગુણસ્થાનો સ્પર્શવા રૂપ સમજવું અને ત્યાંથી ચઢતાં ચઢતાં તેરમું અને છેવટ ચૌદમું ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત કરી પરિણામ મોક્ષપુરીમાં વાસ કરવો એવો ક્રમ આ સ્તવનમાં સૂચવેલો જણાય છે

૧૩ શ્રી વિમલનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

સેવો ભવિયાં વિમલ જિણેસર, દુક્ષિહા સજ્જન સંગાથ;
એવા પ્રભુનું દરિશન લેવું, તે આજસમાંહે ગંગાથ. સેવો૦૧

ભાવાર્થ—હે ભવ્યજનો ! (તમે) વિમળ જિનેશ્વરને સેવો !
(કારણ કે) સજ્જનનો સગ થવો દુર્લભ તે અને આપણને જે
એવા પ્રભુના દરિશનની પ્રાપ્તિ થવી તે આજસમાં રહ્યા છતાં
(થોડે પ્રયાસે) ગંગાથ (ની પ્રાપ્તિ તુલ્ય જાણવું) ૧

વિવેચન—જેમને નિર્મળ જ્ઞાનાદિ વર્તે છે અને જેઓ
કર્મભજથી રહિત થઈ નિર્મળ થયા છે એવા તેરમાં પ્રભુની
સ્તુતિ કરતાં કર્તા પુરૂષ કહે છે હે ભવ્યજનો ! તમે વિમલનાથ-
પ્રભુની સેવા, પૂજા તથા આરાધના કરો, કારણ કે સત પુરૂષોનો
સમાગમ થવો એ બહુ મુશ્કેલ છે—કોઈ પૂર્વ પુન્યનો ઉદય હોય
તોજ થઈ શકે છે. સસારમાં કુસંગતિ યોગે અનાદિકાળથી
આ જીવ અનેકધા ભ્રમણ કરતો રહ્યો છે તેને ઉત્તમ સંગતિની
બહુ જરૂર છે તે જો ન મળે તો જીવની દુર્દશા કોઈ રીતે દૂર

થાય તેમ નથી સત્સગતિનો પ્રભાવ અલૌકિક છે અત્ર લવ્ય
જીવોને ઉદ્દેશીનેજ કર્તાએ આ સૂચન કરેલું છે, કારણ કે અલવ્ય
જીવોને એવી સૂચના કરવાથી કોઈપણ પ્રકારનું પારમાર્થિક કૃણ
સંભવતુંજ નથી સજ્જનનો યોગ, તેના વચનમા પ્રતીતિ અને
તેના કથન અનુસાર અનુસરણ એ સર્વ લવિધ્ય સુધરવાનું હોય
તોજ થાય છે, અન્યથા તે બહુ દુર્લભ છે એમ આપણે ઉપર
વિચારી ગયા, તે જે જીવ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિની સામગ્રીથી
બહુ છેટે હોય તેને અક્ષ-શ લાગુ પડે છે પણ આપણને તો
કોઈ મહા પુન્ય યોગે આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, આરોગ્ય અને ધર્મ
શ્રવણનો યોગ વગેરે સામગ્રીની પ્રાપ્તિ થઈ છે, એટલે પ્રભુનું દર્શન
થવું એ આપણને બહુ મુશ્કેલ નથી આપણે તો હવે થોડાજ
પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે જેમ આગસુ માણસ, ગંગાજી ગયા
વગર, કોઈ સુયોગે જ્યાં પોતે રહેતો હોય તેટલામા નજીકજ
ગંગાજી પ્રકટે અને તે ગંગામા સ્નાન કરીને પવિત્ર થાય એટલે
વગર પરિશ્રમેજ તેને ગંગાજી મળ્યા ગણાય, તેમ આપણને પણ
પ્રભુના દર્શન થયા છે તો હવે તેમની સેવા કરવાનીજ જરૂર છે
તે કરવામા આવે તો સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થવામા સુલભતાજ છે
સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવા અગાઉ જીવ યથ પ્રવૃત્તિકરણ કરીને અ-
પૂર્વકરણે પહોંચેા હોય અને અથીભેદ કરવાની તૈયારીમા હોય
તે વખતની સ્થિતિ આ ગાથામા વર્ણવી હોય એમ સમજાય છે ૧

અવસર પામી આગસ કરશે, તે મૂરખમાં પહેલોજ;
જૂંધ્યાને જેમ ધેવર દેતાં, હાથ ન માંડે ધેલોજ. સેવો ૦ ૨

ભાવાર્થ—જેમ ભૂખ્યા માણસને ઘેવર આપવા જતાં (જે) ઘેલો હોય તેજ હાથ ન ધરે તેમ, અવસર પ્રાપ્ત થાય તે વખતે જે આજસ કરે તે મૂર્ખ શિરોમણી ગણાય ૨

વિવેચન:—ગામ બહાર ગંગાજી પ્રકટે પણ ત્યા જવા જેટલો શ્રમ ન ઉઠાવાય, વૃક્ષ ઉપર ફળ પરિપક્વ થયેલું હોય પણ તેને તોડીને ખાવા જેટલી પણ મહેનત ન થાય અને ભૂખ્યા માણસને કોઈ દયાળુ પુરૂષ સુદર ઘેવર આપવાનું કરે તે વખતે તે અક્કલહીન માણસ હાથ પગ લાગે ન કરે, તો એના કરતા બીજી કંઈ મ્હેાટી મૂર્ખતા હોઈ શકે ? એ સમજવું મુશ્કેલ નથી તેજ મુજબ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો વખત પ્રાપ્ત થયા છતાં આજસ-પ્રમાદ કરવામાં આવે-જરા જેટલો પણ ઉદ્યમ સેવવામાં ન આવે તો થોડીજ મહેનતે ઘણા લાભ મળતો હોય તે અટકી જાય, મળેલી તક ચાલી જાય, ફરી એવી તક મળવી દુર્લભ થાય અને છેવટે ઘણા પરિતાપ થાય એમા લેશ પણ ખોટું નથી. આવી રીતે પ્રમાદ કરનારને મૂર્ખ શિરોમણિનું ઉપનામ અપાય તો તેમા જરા પણ અત્યુક્તિ કે અવાસ્તવિકતા નથી ધાર્મિક કાર્યો કરવામા આજ કરશુ ! પાત્ર દિવસ પછી કરશુ ! વૃદ્ધાવસ્થામા કરશુ ! હાલ શી ઉતાવળ છે ? એમ વાયદા કરી અમૂલ્ય સમય શુભાવનાર પામર જીવો, જ્યારે અર્થિત્યા કાળ-કૃતાંતના હાથમાં સપડાઈ જાય છે ત્યારે તે વખતે તેઓને બહુ પશ્ચાત્તાપ થાય છે, ત્રાસ પણ બહુ થાય છે પણ તે બહુ મોડો થયેલો હોય છે તેથી તે વખતે તેનો કાંઈ પણ ઉપાય થઈ શકતો નથી અને માહી ગતિના લાજન થવું જ પડે છે, માટે આત્માર્થી જીવોએ પ્રમાદનો જેમ બને તેમ પરિહાર કરી સ્વહિત કરવામાં વગર વિ-

હાંએ ઉદ્ધમવંત થઈ જવું જોઈએ, એવો આ ગાથાનો આશય છે. ભાગ્યવત જીવોજ સુખે આત્મહિત સાધી શકે છે અને તેઓને પસ્તાવાનો વખતજ આવતો નથી. ૨

**ભવ અનંતમાં દરિશન દીકું, પ્રભુ એહવા દેખાડેજ;
વિકટ પથ'જે પોળી પોળીયો, કર્મવિવર ઉઘાડેજ. સેવો ૩**

ભાવાર્થ—અનંત ભવ ગયે થકે (આજે) પ્રભુનું દર્શન પ્રાપ્ત થયું આ સસારના વિકટ પથમા ભમતા ભમતા જૈન-શાસનરૂપ મદિરની પોળ (દરવાજો) કર્મવિવર (નામે) દ્વારપાળ ઉઘાડે ત્યારે દર્શન થાય અર્થાત તે દ્વારપાળ દ્વાર ઉઘાડીને પ્રભુનું દર્શન કરાવે * ૩

વિવેચન.—અનંત ભવ થયા હું સસારરૂપ અટવીમાં જમણુ કરતો હતો અને દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયાસ કરતો હતો, પણ એ પ્રયત્ન શાસ્ત્રસમત ન હોવાથી મને અઘાપિ તેની પ્રાપ્તિ થઈ નહોતી, તૈ આજે આવા સમર્થ અને કૃપાળુ પ્રભુની પૂર્ણ મહેરબાનીથીજ થઈ અર્થાત્ પ્રભુનું દર્શન થયું જૈનશાસનરૂપ મદિરમાં પ્રભુ સાક્ષાત્ વિરાજે છે, તે મદિરના કર્મવિવર નામે દ્વારપાળે જ્યારે તેની પોળ ઉઘાડી આપી ત્યારે પ્રભુનું દર્શન થયું આ સસારના વિકટ પથમા જીવ જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરવાનો હોય છે ત્યારે તેને ભવિતવ્યતાના યોગે આયુષ્ય વિના સાત કર્મની સ્થિતિ ક્રિયિન્યૂન એક કોડાકોડી સાગરોપમ જેટલી શેષ રહે

૧ પ્રથી (અનંતાનુબધીયતુષ્ક અને દર્શન મોહનીયત્રિકરૂપ ગાંઠ) એવો પણ પાઠ છે.

* જૂઓ ઉપમિત ભવપ્રપચ પીઠબધ ભાષાંતર પૃષ્ઠ ૧૫.

છે તે વખતે તેને યથાપ્રવૃત્તિકરણ પ્રાપ્ત થાય છે, સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમા શુભ અધ્યવસાય રૂપ આ પહેલી સ્થિતિ છે બાદ તે જીવ અનતાનુબધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તથા મિથ્યાત્વ મિશ્ર અને સમ્યક્ત્વ મોહનીય એ સાત પ્રકૃતિરૂપ ૬૬ બધનને અપૂર્વ વીર્ય યોગે ભેદી-છેદી નાખે છે તે વખતે તે જીવને જે અપૂર્વ અધ્યવસાય-પરિણામ આવે છે તેને અપૂર્વકરણ કહે છે યથાપ્રવૃત્તિકરણ તો અલબ્ધ જીવને પણ અનતી વાર આવે છે પણ ઉપર્યુક્ત સાત પ્રકૃતિરૂપ વિકટ ગ્રંથીનો ભેદ કરવાનો તેમનામાં સ્વભાવ ન હોવાથી તેઓ ત્યાથી પાછા ફરે છે આવો ભાવ આ ગાથામાં કહેલો છે કર્તા મહાશયને પ્રભુની અપ્રતિમ કૃપાવડે એટલી કાર્યસિદ્ધિ થયેલી છે એટલે તેમને તે (દર્શનની પ્રાપ્તિ) સુલભ લાગી છે અને તેથીજ લબ્ધજીવોને એની પ્રાપ્તિ થાય એ અર્થે ભાવદયાપૂર્વક ઉપદેશ આપે છે પ્રભુની કૃપાથીજ પોતાને એ પ્રાપ્તિ થઈ એમ પ્રતીત થયા પછી તેઓ ભાર દઈને નિડરપણે કહે છે કે આવા વિમળ પ્રભુ વિના અન્ય કોઈ પણ એ શુભ પ્રાપ્ત કરાવવા સમર્થ નથીજ ! પ્રભુ પ્રત્યે આ એમનો અવિચ્યુત ભક્તિ-ભાવ અને અડગ શ્રદ્ધાજ ગણાય અને તેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના ખાસ ચિન્હરૂપે લેખી શકાય ! ૩

તત્ત્વપ્રીતિકર પાણી પાએ, વિમલાલોકે આંજીજી;
લોચણગુરૂ પરમાત્મ દીએ તવ, ભ્રમ નાંખે સર્વિ ભાંજીજી.
સેવા ૦ ૪

ભાવાર્થ —(તે પછી) ગુરૂ (ધર્મગોષ્ઠક મંત્રી અનાદિને)

મિથ્યાત્વવ્યાધિ દૂર કરવા માટે) તત્ત્વપ્રીતિકર નામે પાણી પાય, વિમલાલોક (નામે અજનથી) લોચન આજે અને પછી મહા-કલ્યાણ નામે પરમાત્મ આપે (એમ કરીને) સર્વ (મિથ્યાત્વ રૂપ ખોટી માન્યતા) બ્રમ લાગી નાંખે ૪

વિવેચન—કર્મવિવર નામનો દ્વારપાળ જ્યારે જૈનશાસનરૂપ મંદિરની પોળ ઉઘાડે અને જીવ તેમા પ્રવેશ કરે, ત્યારે ત્યા તેને ઉપકારી શુદ્ધ મળે. તેઓ તેને શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ તત્ત્વપ્રીતિકર નામે પાણી પાય, બાદ સમ્યક્ જ્ઞાનરૂપ વિમલાલોક નામે અજન તેના નેત્રમા આજે અને તે પછી તેને સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ મહાકલ્યાણ નામે પરમાત્મ (ક્ષીર)નું ભોજન કરાવે એટલે તેને રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ થાય અને તેનો સર્વ પ્રકારનો વિપર્યાસ ભાવ દૂર થાય આ ગાથામા જે ભાવ ભરવામા આવ્યો છે તે ઉપમિતિ ભવપ્ર-પચ કથામા આપેલા એક લિશ્તુકના દૃષ્ટાંતને બરાબર અનુસરતો છે તે દૃષ્ટાંત સંક્ષેપમા આ પ્રમાણે છે “એક લિશ્તુક (મોડમૂઠ સસારી જીવ) પોતાના પાત્રમા (અનાદિમિથ્યાત્વ યોગે પૌણ્ડ-લિક ભાવમા રમણતારૂપ) કદન્ન-ખરાબ અન્ન લઇને બેઠો હતો. તે લિશ્તુકને પોતાની પાસેના અતિ કુત્સિત અન્ન ઉપર બુદ્ધિની વિકલતાને લીધે અત્યંત સારાપણાની બુદ્ધિ હતી તે લિશ્તુક ફર-તો ફરતો સર્વજ્ઞશાસનરૂપ મંદિરના દરવાજા પાસે આવ્યો ત્યાં કર્મવિવર (કર્મ માર્ગ આપે, રસ્તો કરી આપે તે રૂપ) નામે દ્વારપાળ રહે છે તેણે પેલા લિશ્તુકની યોગ્યતા જાણીને તે મંદિરનું મજબુત દ્વાર ઉઘાડ્યું. લિશ્તુક અદર ગયો ત્યાં તેને સર્વજ્ઞ પ્ર-ભુનું સામાન્ય દર્શન થયું અને ત્યાં તેને એક દયાળુ ગૃહસ્થ

(ધર્મબોધકર મત્રી) મળ્યા તેઓએ તેને સમજાવ્યો, દિલ્હાસો આપી શાન્ત કરી વિશ્વાસ બેસાડ્યો. પછી પ્રથમ તેનો અનાદિ વ્યાધિ મટાડવા માટે જળ પાત્રું, અ જન આંજલું અને પરમાત્મ ખવરાવ્યું એટલે ભિક્ષુક સ્વસ્થ થયો અને તેને તેના વચન ઉપર વિશેષ વિશ્વાસ બેઠો—મારા એકાન્ત હિતેશ્ચ આ ગૃહસ્થ છે એમ તેને લાગ્યું, તેને ખરા તત્ત્વ ઉપર પ્રીતિ થઈ, તેનો અજ્ઞાનરૂપી નેત્રદોષ દૂર થયો અને મિથ્યાભાવમાં રમણ કરવારૂપ મોહ દૂર ટળી જતા તેણે કુત્સિત અન્નવાળુ પોતાનું પાત્ર દૂર ફેંકી દીધું એટલે પરિણામે તે સુખી થયો. ” આ દષ્ટાંતનો ઉપનય સુગમ છે તેથી તેનો અહીં વિસ્તાર કર્યો નથી અપૂર્વકરણ પછી આગળ વધતા તેથી પણ વિશુદ્ધ અધ્યવસાય જીવને પ્રાપ્ત થાય છે તેને અનિવૃત્તિ કરણ કહે છે એ કરણની પ્રાપ્તિ જીવ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે અને ત્યાર પછી તે જે જે ક્રિયાઓ કરે છે તે તે તેને ચતુર્થ રીતે મોક્ષફળ આપનારી થાય છે રત્નત્રય પ્રાપ્ત કરવાની આજ સ્થિતિ—સ્વરૂપ છે, એથીજ જીવની ખરી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે આ પ્રમાણે સમકિત પામવાથી અનાદિ કાળથી ચાલી આવેલી હઠવાસના જીવ છોડી દે છે અને તેનો અવસ્તુમા વસ્તુનો આરોપ કરવારૂપ જામ માત્ર નાશ પામે છે. મૂળમા ‘જામ નાંખે સર્વ ભાજીજી’ એમ છે તેનો અર્થ ‘સમકિત પામવાથી સર્વ મિથ્યા જામ ભાગી જાય’ એમ સમજવો.

જામ ભાંજ્યો તવ પ્રભુશું પ્રેમે, વાત કરું મન ખોલીજી;
સરળતણે જે હૃદયે આવે, તેહ જણાવે બોલીજી. સેવો ૫
 ભાવાર્થ!—(ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મારો) જામ ભાંજ્યો એટલે (હવે) પ્રભુ સાથે પ્રેમથી મન ખોલીને વાત કરું છું.

(કરી શકું છું). સરળ (ચિત્તવાળા) ને જે જે (હકીકત) સાંભરી આપે તે તે (તે) બોલીને જણાવે (એવો વ્યવહાર છે) ૫

વિવેચન — ઉપર દર્શાવેલા-વર્ણવેલા ક્રમ પ્રમાણે મારા સુભાગ્યથી મિથ્યા પદાર્થમાં મૂળાવા રૂપ જનનો નાશ થયો એટલે હવે હું પ્રભુ સાથે પૂર્ણ પ્રેમથી એકાત્મા હૃદય બોલીને—કોઈપણ જાતના સંકોચ વગર ગોષ્ટિ કરી શકું છું એટલે અશે પ્રભુ અને મારી વચ્ચેનો ભેદ ટળ્યો છે પ્રભુનો ઉપકાર મેં જાણ્યો છે અને તેથી તેમના ઉપર મને અવિહ્વત પ્રેમ—સંકલિતાવ જાણ્યો છે તથા મારી દૃષ્ટિ નિર્મળ થવાથી (હું સમ્યક્દૃષ્ટા થયો તેથી) મને પ્રભુનું સ્વરૂપ યથાર્થ જાણ્યું છે, તેમની નિ સ્વાર્થ કૃપા મને હૃદયગોચર થઈ છે અને મારા દિવ્ય દૃષ્ટિના દ્વારો ખુલી ગયાં છે—એટલે કોઈપણ પ્રકારનું એ દૃષ્ટિને આવરનાર આવરણ ન રહેવાથી મને એમને સાથે હૃદયસંકોચ રહે એવું કારણ રહ્યું નથી નિષ્કપટ ભાવવાળો મનુષ્ય પોતાને જે જે હકીકત હૃદયમાં સ્ફુરે તે તે સરળપણે પોતાના સ્વામીને કહી—જણાવી દે છે અને તેનું કથન સરળ ભાવનું હોવાથી તેના સ્વામીને અરૂચિક સ્થઈ પડતું નથી. તેમ હું પણ હવે પ્રભુ પ્રત્યે જે જે વાતો—હકીકતો સરળ ભાવથી કહીશ તેથી પ્રભુની મારા ઉપર કૃપાજ વૃદ્ધિગત થશે પણ તેમને માફ તો લાગવાનું જ નથી. કારણ કે મામાપ આગળ પોતાનાં જન્યાઓ જે જે બોલે છે તેથી મા—બાપનો બાળકો પ્રત્યે એકાંત સ્નેહજ ઉદ્ભવે છે પણ તેમને માફ લાગવાનો તો અવકાશજ હોતો નથી ! ૫

શ્રી નયવિજય વિષ્ણુ પય સેવક, વાચકયશ કહે સાચુંજ;
કોડી કપટ જો કોઈદિખાવે, તોહિ પ્રભુ વિચુ નવિ રાચુંજ.
સેવો ૦ ૬

ભાવાર્થ — શ્રી નયવિજય પડિતના ચરણસેવક વાચક યશ
(એક) સત્ય (હકીકત) કહે છે કે જો કોઈ મન કોડોળમે કપટ
ક્રિયા બતાવે તોપણ હું પ્રભુ વિના (અન્ય કોઈમા) રાચું-મો-
હિત થાઉં નહિ (એ મારો નિશ્ચય છે) ! ૬

વિવેચન — આ રતનના રચયિતા મહાપુરુષ અતે-ઉપસ-
હાર કરતા એક સત્ય (જે તેમને હૃદયમાં પરિણમ્યું છે તે)
જાહેર કરે છે કે ઈંદ્રજીવ આદિ કોઈ પણ પ્રકારના મિથ્યા પ્રપ-
ચથી કોઈ મને છેતરવા માગે-મારૂં મન ફેરવવા માગે તોપણ
હું ભાર દઇને નિડરપણે અને અડગ શ્રદ્ધાથી કહું છું કે હવે પછી
શ્રી વીતરાગ પ્રભુ વિના અન્ય કોઈપણ દેવની પૂજા-સેવા-આરા-
ધના હું ક્યારે પણ કરવાનોજ નહિ ! હૃદયપ્રેમથી ભરેલા આ
ઉદ્ગારો સાચા સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સૂચવે છે એવા જીવને ધર્મ-
રગ અસ્થિમજ્જાએ પરિણત થયેલો હોય છે-એની રગેરગમા ધ-
ર્મના અગે અપૂર્વ વીર્યોદ્ધાસ પ્રકટેલો હોય છે અને તેને યોગે
તે આત્મોન્નતિના પ્રયાસમા આવી પડતા અનેક આવરણો-વિક્ષો
જવદપ પ્રયાસે દૂર કરી અદપ કાળમાં ઇષ્ટ સ્થાનને-સિદ્ધિને પ્રાપ્ત
કરી શકે છે. સુખ દુઃખ માત્ર કર્મનાજ વિપાકો છે એ હકીકતને
માનનારા છતાં કેટલાએક જૈન ભાઈઓ જરા કષ્ટ કે આપત્તિ
પ્રાપ્ત થયે ગભરાઈ જઇ-મનોબળને નબળું કરી-હિંમત શુભાવી
એસી અન્ય ગમે તે દેવદેવી સખધી ગમે તે પ્રકારની માન્યતા

સ્વીકારવા (માનતા કરવા) તૈયાર થઈ જાય છે અને તેમ કરીને પોતાના જૈનત્વને ભૂલી જાય છે એવાઓએ આ હકીકત ઉપરથી ધડો લઈ બહુ સમજવાનું છે આવે વખતે માત્ર એટલુંજ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે જો પુન્યોદય હશે તો કોઈ કાર્યપણ અપાય—કષ્ટ આપવા સમર્થ નથી એને પાપોદય હશે તો કોઈપણ—દેવ કે દેવી પણ તેના ક્રૂણ—પરિણામને નિવારવા—રોકવા શક્તિમાન નથી. આમ વિચારી શ્રદ્ધામા શિથિલ ન થતાં ધર્મનું સવિશેષ સેવન કરવું કે જેથી અશુભનો ઉદય સર્વથા ટળી જાય ૬

૧૪ શ્રી અનંતનાથસ્વામીનું સ્તવન.

શ્રી અનંત જિનશું કરો, સાહેલડીયાં,
ચોળ^૧મજીઠનો રંગરે, ગુણુવેલડીયાં;
સાચો રંગ તે ધર્મનો, સાહેલડીયાં
બીજો રંગ પતંગરે, ગુણુવેલડીયાં. ૧

ભાવાર્થ —હે સન્નિત્રો ! (તમે) શ્રી અનંત પ્રભુ સાથે ચોળ મજીઠના જેવો (પાકો) રંગ (રાગ) કરો. હે ગુણના વેલાડૂપ સજ્જનો ! ધર્મનો રંગ તે ખરો રંગ છે અને બીજો (તે સિવાયનો) રંગ પતંગ જેવો છે ૧

વિવેચન —અનંત કર્મોનો નાશ થવાથી જેમણે અનંત જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા છે એવા ચૌદમા અનંતનાથ પ્રભુનું

૧ ચોળ એટલે વસ્ત્ર, તેના પર ચડાવેલા મજીઠના રંગ જેવો રંગ-અથવા ચોળ, મજીઠનું વિશેષણ છે. ' રાત્રી ચોળ જેવી ' એમ કહેવાય છે તેથી ચોળ વસ્ત્રવિશેષ પણ સંભવે છે.

શુભોત્ક્રીર્તન કર્તા લબ્ય જીવો સમક્ષ કરે છે મીઠા વચનથી આમંત્રીને-સ બોધીને વાત્સલ્યભાવપૂર્વક કહે છે કે હે બધુઓ ! તમે સાંસારિક પદાર્થો-ધન, કુટુંબ અને અનેક લોભોપલોભ્ય વસ્તુઓ ઉપર અનાદિ કાળથી જે અપ્રશસ્તરાગ રાખી રહ્યા છો તેને દૂર કરી આ અનંત પ્રભુ ઉપર પ્રશસ્ત અને ખરો-મોક્ષમેલાપક રાગ કરો ! અને તે ચોળ મજીઠના રગ જેવો દૃઢ કરો કે જે કોઈ પણ વખત જાય નહિ ! મજીઠ માટે એમ કહેવાય છે કે તેનાથી રંગેલા વસ્ત્રને બાળી નાખવામા આવે તો તેની રાખમાં પણ તેનો રગ ઉતરે છે પ્રભુ ઉપર કરેલો રાગ અસ્થિમજ્જાએ પરિભ્રમેલો હોવો જોઈએ એમ આથી ક્ષિત થાય છે ઉપર ઉપરથી રાગ રાખનારની કાર્યસિદ્ધિ પણ જેવી તેવીજ થાય છે, કર્તા આગળ વધતા કહે છે કે ખરેખરો રાગ જો કોઈ પણ હોય તો તે આત્મિક ધર્મનોજ છે તે રાગ જો જીવને થોડો વખત પણ ટકી રહે તો તેને અનંત લવબ્રમણ મટી જઈ પરિમિત-માપવાળો સસાર થઈ જાય છે આત્મિક રગ આવો છે ત્યારે બીજો-સ સા-રિક પૌદ્ગલિક પદાર્થો ઉપરનો રગ ખોટો છે-પતંગના રગ જેવો છે, અર્થાત્ તે રગ કાયમ રહેતો નથી-ક્ષણમા ઉડી જાય છે-પલ-ટાઈ જાય છે પતંગ એ એક જાતનું લાકડું છે તેનાથી કાચો રગ બને છે તે રગ તડકો લાગવાથી પણ ઉડી જાય છે. તેમ પૌદ્ગલિક વસ્તુ ઉપરનો મોહ પણ કાયમ એક સરખો ટકતોજ નથી. તેમા વારવાર પલટનભાવ થયાજ કરે છે તેથી તેને પતંગના રગની ઉપમા આપી છે. આ જીવ પ્રથમ એકલો હોય છે, પછી તે પરજી છે, પછી બાળબચ્ચાંવાળો થાય છે, એમ ક્રમે ક્રમે

ઉપાધઓ એટલી ખંધી વધતી જાય છે કે જ્યારે તેને વિવેક પ્રકટે છે ત્યારે એમ લાગે છે કે ‘મે એકલાપણાની જીંદગી છોડી હાથે કરીને ઉપાધવાળી જીંદગી બહારી લેવામા મ્હોટી ભૂલ કરી છે.’ પાછળથી તે પસ્તાય છે પણ તે પશ્ચાત્તાપ પ્રતિકાર વગરનો હોય છે, તે મોડી જાગૃતિ છે એટલે પછી તરતમા તેનો ઉપાય થઈ શકતો નથી સામાનિક રાગ માટે આટલું જણાવી ફરી ધર્મરાગનું માહાત્મ્ય કર્તા કહે છે ૧

ધર્મરંગ જરણ નહિ, સાં દેહ તે જરણ થાયરે; ગું
સોનું તે વિણસે નહિ, સાં ઘાટ ઘડામણ જાયરે. ગું ૨

ભાવાર્થ — ધર્મનો રંગ જીર્ણ થતો નથી, (તેના આધારભૂત) દેહ જીર્ણ થાય છે (પરંતુ જેમ) સોનું નાશ પામતું નથી માત્ર ઘાટ અને ઘડામણ જાય છે (તેન તેને માટે પણ સમજવું) ૨

વિવેચન — ઉપર જણાવ્યા મુજબ ધર્મ સખધી જે સાચો રાગ જીવને ઉત્પન્ન થયેલો હોય તે કાચા રંગની જેમ ક્યારે પણ ઉડી જતો નથી, કેમકે એ રંગ ખરા અત કરણનો હોય છે પણ ઉપર ઉપરનો-દેખાવ રૂપે હોતો નથી. એવો જીવ, સમૂહ વચ્ચે હોય કે એકાંતમા હોય તોપણ ધર્મના પાલનને અંગે તેની મનો-વૃત્તિ તથા આચરણ એક સરખું જ હોય છે દલી મનુષ્યો બહુ મનુષ્યોની હાજરી વચ્ચે જે ક્રિયાવિધિ સાચરે છે જે વૈરાગ્ય બતાવે છે, તે સ્થિતિ તેઓ જ્યારે એકલા પડ્યા હોય ત્યારે લગભગ નહિજેવીજ દેખાય છે તેવાઓ ક્રિયાના ખરા ક્ષણના લાગી થઈ શકતા નથી, પણ સાચા ધર્મી માણસો શાસનપ્રેમી અને આત્મ-

(૮૨) શ્રી અનંતનાથસ્વામીનું સ્તવન.

રસિક હોય છે તેથી તેઓનો ધર્મરંગ સદાને માટે જેઓને તે-
વોજ બન્યો રહે છે, તે એટલે સુધી કે કદાચ તેઓનો દેહ નાશ
પામે પણ ધર્મના રંગમા ફેરફાર થતો નથી ગજસુકુમાલ અને
મેતાર્યાદિ મુનિવરોની જેમ મરણાત કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તોપણ તેઓનો
ધર્મરંગ જરા પણ ક્ષીણ થતો નથી પણ ઉલટો અપૂર્વ વીર્યના
ઉદ્ઘાસવડે અત્યંત વૃદ્ધિગત થઈને તેઓને પરમપદમા લઈ જાય છે
આ ખરા ધર્મરંગનું સ્વરૂપ છે આના સમર્થનમા કવિ દૃષ્ટાત
કહે છે કે સોનાના અલકારને અગ્નિમા નાખ્યો હોય એટલે તેને
દેહાત કસોટીમાથી પસાર થવાનો વખત આવે ત્યારે તે અલકા-
સ્નો ઘાટ ગળી જાય પરંતુ સોનાનો નાશ ન થાય, તેનો રંગ
તો વિશેષ પ્રકાશિત થાય ! તેમાં કાઠપિણ નુકશાન થતું હોય તો
માત્ર તે અલકાર ગળી જવાથી તેને ઘડાવવામા જે પૈસા-મજૂરી
ઝેઠલ હોય તેટલાનુંજ થાય પણ તેથી વધારેનું ન થાય, તેમ પ્ર-
સ્તુત વિષયમા દેહ તો વિનાશી સ્વભાવવાળો હોવાથી નષ્ટ થાય
પણ તે દેહમા રહેલા આત્માને થયેલા ધર્મરંગનો નાશ ન થાય
એ કહેવાનો આશય છે ૨

ત્રાંબુ જે રસ વેધીયું. સાં તે હોય જન્યું હેમરે, ગું
ફરી ત્રાંબુ તે નવિ હુએ, સાં એહવો જમગુરૂ પ્રેમરે.

ગુણ ૦ ૩

ભાવાર્થ.—જે ત્રાંબુ રસથી વેધાયું હોય તે વિશુદ્ધ સુવર્ણ
રૂપ થઈ જાય અને તેનું પાણુ ત્રાંબુ ન થાય, તે પ્રકારનો જ-
ગદ્ગદ ઉપરનો પ્રેમ પણ સમજવો. ૩

વિવેચન — જો ત્રાણા ઉપર સુવર્ણને ઉત્પન્ન કરનાર સુવર્ણ-
સિદ્ધિના રસનું બિંદુ નાંખ્યું હોય તો તેટલા માત્રથી તે ત્રાંખાનું
ચોક્કસ સોનું થઈ જાય. પછી ક્યારે પણ તે પોતાની મૂળ સ્થિ-
તિ (ત્રાંખાની) ન પામે. તેવા પ્રકારનો પ્રભુ ઉપર રાગ હોવો
જોઈએ આ ગાથામા ધર્મરાગનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તેમાંથી એવી
રીતનો ભાવ નીકળી શકે છે કે પ્રભુ સાથે પ્રીતિ બાધનાર પ્રથમ
મિથ્યાત્વ ભાવમા અનાદિ કાળથી રમણ કરતો હોય, તે ભવિતવ્ય-
તાના પરિપાકરૂઢિથી ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામ્યો હોય
પણ તેની સ્થિતિ અનિશ્ચિત હોવાથી તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામવા
ઉદ્યમ કરે તે જ્યારે પામે ત્યારે પછી તેનો પ્રભુ ઉપર જે રાગ
થાય તે અપ્રતિમ, અવર્ણનીય અને અદૌકિક-દિવ્ય હોય પછી
તે જીવની તે સ્થિતિનો ક્યારે પણ નાશ ન થાય, તે તો વધારેમા
વધારે ત્રણ કે ચાર ભવેજ મોક્ષે જાય, ફરી મિથ્યાત્વ ભાવમાં તે
ક્યારે પણ ન આવે જગદ્ગુરુ ઉપરનો ખરો પ્રેમ એવોજ હોવો
જોઈએ એમ સ્પષ્ટ રીતે અત્ર સૂચવ્યું છે ૩

ઉત્તમ ગુણ અનુરાગથી, સાં લહીએ ઉત્તમ ઠામરે. ગું
ઉત્તમ નિજ મહિમા વધે, સાં દીપે ઉત્તમ ધામરે. ગું ૪

ભાવાર્થ.—ઉત્તમ પુરૂષના ગુણ ઉપર પ્રીતિ રાખવાથી
(આપણે) ઉત્તમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકીએ, (આથી) પોતાનો
મહિમા ઉત્તમ રીતે વધે, અને પ્રાપ્ત થયેલું ઉત્તમ સ્થાન સવિ-
શેષ ઉન્નતિને પામે. ૪

વિવેચન:—ઉત્તમ-વિશિષ્ટ પુરૂષોમાં જે જે સુદર ગુણો વર્તતા
હોય તેના ઉપર બહુમાન રાખી તેઓની સાથે પ્રીતિ કરવામાં

આવે તો આપણામા પણ તેવા ગુણ સ્વાભાવિક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે—આવિર્ભૂત થાય છે ગુણ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનારે સ ગતિ—સોળત સારા માણસનીજ કરવી જોઈએ જગતમાં આજકાલ જે અનીતિ અને દુરાચારનો પ્રચાર બહુ પ્રમાણમા થયેલો જોવામા આવે છે તેનું જો કાઈપણ મુખ્ય કારણ હોય તો તે કુસ ગતિજ છે શાળાઓમા નૈતિક કેળવણી અપાય છે છતાં બાળકોમાં પ્રામાણિકપણું અને વિનય તથા વિવેકાદિ ઉત્તમ ગુણો પ્રવેશવા પામતા નથી તેનું કારણ માત્ર માઠી સોળત છે માળાપોએ જો પોતાના બાળકોને નીતિમાન બનાવવા હોય તો પ્રથમ તેઓએ પોતે દુરજીયાત રીતે સદાચારી બનવું જોઈએ—બાળકોને પોતાના આચરણથીજ અચ્છતપણે સદાચાર શિખવેલો જોઈએ અને પોતાના બાળકો કોની સોળતમા દિવસ નિર્ગમન કરે છે તે બાળત ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ એ મુજબ ધ્યાન ન આપનાર અથવા પોતે સદાચરણમા ન વર્તનાર માળાપો પોતાની સતતિના શત્રુ છે એમ કહેવામા જરાપણુ વિશેષ પડતું નથી ગુણમાત્રનો નાશ કરનારી એક કુસ ગતિજ છે તે એક છે તો સર્વ (ગુણ) નથી અને તે એક નથી તો સર્વ (ગુણ) છે આ રહસ્યવાળા વાક્યને સદા સ્મૃતિપટ ઉપર તાજું રાખવું જોઈએ અને કદિ બાળકોને માઠી સ ગતિ થઈ હોય તો તેમાથી તેઓને કમ તથા બળપૂર્વક સદ્ય એથી દૂર્ધ સારી સોળત નીચે મૂકી દેવા જોઈએ કર્તા પ્રસ્તુત વિષયને અંગે જણાવે છે કે સત્સ ગતિથી આપણે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામવા રૂપ મુદર સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થઈએ બાદ તે વડે આપણુ માહાત્મ્ય ક્રમે ક્રમે વધતું જાય—વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વના રોધક જે જે આત્મિક હેતુઓ છે તેમા ઘટાડો થતો આવે અને એમ થવાથી પ્રાપ્ત

થયેલી સ્થિતિ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમાં ફેરવાઈ જઈ શ્રેષ્ઠ રીતે દીપી નીકળે—પ્રકાશિત થાય આ ગાથાનો અર્થ બીજી રીતે વિચારતા આમ થઈ કે શકે ઉત્તમ ગુણના અનુરાગથી આપણે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામવા રૂપ ઉત્તમ સ્થાન મેળવી શકીએ બાદ ક્રમે ક્રમે ગુણસ્થાન ઉપર આરોહણ કરતા આપણું મહત્વ ઉત્તમ રીતે વધતું જાય અને પ્રાપ્તે ઉત્તમ ધામ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થવા વડે આપણું મૂળ સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે દીપી નીકળે. ૪

ઉઠક બિંદુ સાયર ભજ્યો, સાં

જીમ હોય અખય અભંગરે;

ગુણં

વાચકયશ કહે પ્રભુ ગુણે, સાં

તિમ મુજ પ્રેમ પ્રસંગરે.

ગુણં ૫

ભાવાર્થ.—જળનું જે બિંદુ સમુદ્રમાં પડે તે જેમ નાશ અને ખડિત થવાના ભયથી રહિત થાય છે તેવી પ્રભુગુણ ઉપરના મારા પ્રેમની સ્થિતિ છે એમ વાચક યશ કહે છે ૫.

વિવેચન —પાણીનું એક ટીપુ જે એકલું ભૂમિ ઉપર પડ્યું હોય તો તે સૂર્યના તાપથી સત્ત્વર શુષ્ક થઈ જઈ વિનાશને પામે છે અથવા વાયુના ભેરથી વિખરાઈ જાય છે, પણ જે તે ટીપુ સમુદ્રમાં પડ્યું હોય તો તે સમુદ્રજળની પેઠે અક્ષય અને અભંગ (અખડ) થઈ જાય છે, સમુદ્રના જળને એકલા જળબિંદુ જેવો સૂર્ય કે વાયુનો ભય નથી, તેવીજ ભયરહિતતા તેમાં નાખેલા જળબિંદુને પ્રાપ્ત થાય છે પામર જીવો પણ જે ઉત્તમ પુરૂષને શરણે જાય તો, કુથુ સ્વરૂપ થયેલો અમરેદ્ર સૌધર્મેદ્રના વજ્રપ્ર-

હારથી બચી નિર્ભય થયો તેમ, સુખી અને નિર્ભય થાય છે. ઉત્તમ સંગતિનું એજ મહાત્મ્ય છે વાચક મહારાજ કહે છે કે પ્રભુ ગુણરૂપી સમુદ્રમા મારો બિંદુરૂપ પ્રેમનો પરિચય પણ એવીજ રીતે નિર્ભય થયો છે જો તે પ્રભુગુણમા ન જોડાયો હોત તો બીજા અનેક કુસંગતિ યોગે અવરોધ જઈ વિનાશભાવને અથવા અવનત-ઉતરતી સ્થિતિને પ્રાપ્ત થાત, પણ હવે તે નિર્ભય થયો છે અથવા પરમ સત્ય રૂપે વિચારતા હુંજ નિર્ભય થયો છું કારણ કે હવે મેં મહોટાનું શરણ લીધું છે તેથી કંમે કંમે મારા આત્મિક ગુણોમા વૃદ્ધિ થતા હું પરિણામે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકીશ અને પ્રભુસ્વરૂપમા પ્રથમ અમુક અશે મળ્યો હતો તે પૂર્ણાશે મળી જઈ જન્મ મરણના અનંત દુખથી આત્મિક સુ-ક્રિત મેળવી સદાને માટે પરમ સુખી થઈશ આ રહસ્ય ઉપરથી ઉત્તમ જીવે પૌદ્ગલિક ભાવમા મૂઝાવા રૂપ કુસંગતિ શીઘ્ર નિવારી આત્મિકભાવ-સ્વસ્વરૂપમા રમણતા કરવા રૂપ સત્સંગતિ સદા સ્વીકારવી-ધારણ કરવી, એ આ સ્તવનગત ખાસ ઉપદેશ છે પ

૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

થાંસું^૧ પ્રેમ બન્યો છે રાજ, નિર્વહશો તો લેખે, એ આંકણીં
મેં રાગી થે^૨ છો નિરાગી, અણબુગતે હોય હાંસી:
એકપખો જે નેહ નિર્વહવો, તે માંકી^૩ સાખાશી. થાંસું^૦ ૧

ભાવાર્થ—હે મહારાજ! તમારી સાથે (મારે) પ્રીતિ થઈ છે.

૧ થાંસું—તમારી સાથે, ૨ થે—તમે, ૩ માંકી—મારી(મારવાડી ભાષા).

તે નીલાવશે તો સકળ (થશે). હું રાગી છું અને તમે નિરાગી છો, તેવી અયોગ્ય—અઘટિત ઘટનાથી લોકોમાં હાંસી થાય તેવું છે પરંતુ એકતરફી સ્નેહ ટકાવી રાખવામાં મારી (મને) સાબા-શી-વિશેષતા છે * ૧

વિવેચન — દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને ધારી રાખનાર—રોકનાર—અટકાવનાર એવા શ્રી ધર્મનાથ પ્રભુને ઉદ્દેશીને કર્તા ગુણ-આમ કરે છે કે હે મહારાજ ! તમારી સાથે કોઈ મહા ભાગ્ય-યોગે મારે રાગ તો થયો છે—અનંત ભવબ્રમણ કરતા મને આપની સાથે પ્રીતિ નહોતી થઈ તે તો હવે થઈ છે, પણ તે રાગને નીલાવી રાખો તો તે (રાગ) કયો કામનો છે, આપ એ તરફ ઉપેક્ષાભાવ બતાવશે તો તેનું કાંઈ ફળ મને મળશે નહિ વળી હે પ્રભુ ! હું આપના પ્રત્યે રાગી છું—આપને પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી—ખરા અંત કરણથી ચાહું છું પણ આપ એવી રાગ દશાથી તદ્દન રહિત છો. લોકો આપણી આ સ્થિતિ જૂએ છે અને આ અઘટિત સ-બ ઘ માટે મશ્કરી કરે છે આપને તો, આપ, નિરાગી છો એટલે એની કાંઈ અસર કે પરવા નથી પણ મારી એવી સ્થિતિ ન હોવાથી મને તે માટે બહુ લાગી આવે છે, છતાં હું એકપક્ષી સ્નેહને હજી સુધી ધારણ કરી રહ્યો છું—ટકાવી રહ્યો છું તેમા મારીજ વિશેષતા છે લોકોમા થતા હાસ્યની દરકાર ન કરવી અને તેઓના કથનની કે તેઓમાં થતી ચર્ચાની અવગણના કરી સામે માણસ દરકાર ન કરે છતાં પણ તેની સાથે સ્નેહ નીલાવ્યે જવો, એ નહાનુંસુનું કામ નથી—અતિ વિકટ છે છતાં હું તે કાર્ય કર્યે જાઉં છું એવી શ્રદ્ધા-

* અથવા તેમા શી સાબાશી ? એવો પાઠ લેતા તેમા કઈ-શી સા-બાશી ? એવો પણ અર્થ થઈ શકે.

થી કે અત્યારે નિરાગી છે તે પણ મારા પ્રત્યે એક વખત રાગી
અશે અને હૃદયની ખરી લાગણીથી મને રહાશે (આ વ્યાવહારિક
કથન છે) નિસ્વાર્થ પ્રેમથી જે માણસ અન્યને રહાય તેની અ-
સર સામા માણસ ઉપર બેઠેલી કે મોડી પણ થયા વિના રહેજ
નહિ આપણે ખીજાને રહાઈએ તો તે આપણને અવશ્ય રહાયજ
એ નિર્વિવાદ સત્ય છે—તદ્દન ખરી હકીકત છે ૧

નિરાગી સેવે કાંઈ હોવે ? એમ મનમાં નવિ આણું ;
ફળે અચેતન પણ જેમ સુરમણિ તિમ તુમ ભકિત

પ્રમાણું. થાંસું. ૨

ભાવાર્થ—નિરાગીની સેવા કરવાથી શું ફળ મળે ? એ પ્ર-
શ્નને હું મનમાજ દાખલ થવા દેતો નથી ચૈતન્ય રહિત એવું
ચિંતામણિ (રત્ન) પણ જેમ ફળ આપે છે તેમ તમારી ભક્તિ
(પણ ફળ આપશે એમ હું) માનું છું ૨

વિવેચન —વળી હે પ્રભુ ! કોઈ મને એમ કહે નિરાગી—વીત-
રાગ એવા પ્રભુની સેવા કર્યાથી, તેમને પરાણે પરાણે વળગતા જવાથી
શું ફળ મળે ? કાઈ ન મળે ! તો એ વાત બનવા યોગ્ય છે પણ એવા
પ્રશ્નને હું મારા મનમાં ક્યારે પણ ઉત્પન્ન થવા દેતો તેથી—અવકાશજ
આપતો નથી હું તો ઉલટો એમ માનું છું કે એમ કહેનારાજ મૂર્ખ
છે તેઓ ખરા પ્રેમની કિમતજ સમજતા નથી વળી તેઓ જ-
ગત્તમા એવા અનેક દૃષ્ટાંતો છે તે તરફ ધ્યાન આપતા નથી
કે તે બાબત વિચાર કરવાની તસ્દી પણ લેતા નથી માત્ર લોક-

પ્રવાહે જે બનવા ન બનવા યોગ્ય લાગે તેજ કહે છે. પરંતુ સાચા પ્રેમનું સ્વરૂપ તો બેઓ એ પ્રેમમાર્ગમા વર્તન કરતા હોય તેઓજ બાણી શકે તેમ છે બીજાઓ તેના કૃણાકૃણનું પરિણામ બાણીજ શક્તિ નથી જો જરા વધારે વિચાર કરે તો સ્પષ્ટ બાણી શકાય તેમ છે કે જડ એવું જે ચિંતામણિ રત્ન, યથાવિધિ એવા-આરાધના કરવાથી જે જે પદાર્થો આપણે મનમા ચિંતાવીએ તે સર્વ પૂરા પાડે છે—અર્થાત્ તેના પ્રભાવ માત્રથી તેવું પુદ્ગલપરિણમન થાય છે એમા દેવસહાયની પણ અપેક્ષા નથી ચિંતામણિ જડ છે, બીજાઓ તેની આરાધના કરે છે તેની તેને ખબર પણ નથી છતાં તે અવશ્ય કૃણાદાતા થાય છે, તો પછી ચૈતન્યવાળા પ્રભુ, ભક્તની સેવાને બાણુનારા અને તેની કદર કરનારા છતાં ભક્તને તેની સેવાનું કૃણ ન આપે-મળે એ બીલકૂલ બનવા યોગ્યજ નથી સાચા ભાવથી-ખરા મનથી-ત્રિકરણ યોગે પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને જો તેમની ભક્તિ કરવામા આવે તો તેનું કૃણ અવશ્ય મળેજ એમ હું ખાત્રિથી માનું છું કહાય તેમાં વિલબ થાય એ બનવા યોગ્ય છે પણ તેટલી ભાવની તીવ્રતામા ખામી સમજવી. તો પણ વખત આવ્યે કૃણ તો અવશ્ય મળેજ. વિલબ થાય તેથી પોતાની મહત્તાનો વિચાર ન કરતાં અકળાઈ-કટાણી જઈ સેવા કરવી છોડી દઈએ તો તેનું કૃણ મળે એ દેખીતું છે તેથી તેટલો વખત ધૈર્ય તો અવશ્ય રાખવુંજ જોઈએ અનાજ વાવનાર કે આખા રોપવાર પણ તેના કૃણો તત્કાળ મેળવી શક્તા નથી, વિદ્યાર્થ્યાસ કરનાર તત્કાળ સુખી થનાર નથી, કાર્યપરત્વે ઓછો વત્તો વિલબ થાય છે પરંતુ યોગ્ય સમયે તે સઘળું કૃણ છે અને તેઓ સુખી થાય છે, એ સદેહ વગરની હ-

(૯૦)

શ્રી ધર્મનિઘ્ન સ્વામીનું સ્તવન.

કીકત છે તે પ્રમાણે સંપૂર્ણ ફળ પ્રાપ્ત થતા સુધી પ્રભુની ભક્તિ પૂર્ણ ભાવથી ચાલુ રાખવીજ જોઈએ, એટલે વખત આવ્યે તે અવશ્ય ફળશે કર્તા કહે છે કે આ મતવ્યને માનપૂર્વક વળગી રહી હું ભક્તિ કરવાનું કાર્ય ચાલુજ રાખી રહ્યો છું ૨

અંદન શીતલતા ઉપજાવે, અગ્નિ તે શીત મીઠાવે;
સેવકનાં તિમ દુઃખ ગમાવે, પ્રભુ ગુણ પ્રેમ સ્વભાવે.
થાંશું ૩

ભાવાર્થ —અંદન શીતલતા ઉત્પન્ન કરે છે (અને) અગ્નિ ટાંઢને મટાડે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રભુના ગુણ ઉપર કરેલો પ્રેમ સ્વાભાવિક રીતેજ સેવકના હૃદયને દૂર કરે છે ૩

વિવેચન —અંદન (સુખડ)મા એવો ગુણ છે કે તેને ઘસીને ચોપડવામા આવે તો શરીરે દાહ થયો હોય-શરીર બળુ બળુ થઈ રહ્યું હોય તો તેને શીતલતા ઉત્પન્ન કરે છે તેમજ અગ્નિમા એવો ગુણ રહેલો છે કે સખ્ત ટાંઢ પડતી હોય તેવે વખતે તેનું સેવન કરવામા આવે તો તે ટાંઢને દૂર કરે છે જેવા આ બે વસ્તુઓના સ્વભાવ છે તેજ સુજળ પ્રભુના ગુણ ઉપર પ્રેમ કર્યો હોય તો તે ગુણપ્રેમનો પણ એવો સ્વભાવ છે કે તે પ્રેમ કરનાર સેવકજનના હૃદય માત્રનો નાશ કરે આ બાબતમા મને પાછો વિશ્વાસ હોવાથીજ હું નિરાગી પ્રભુની પણ એક ચિત્તે ભક્તિ કરવામા તત્પર રહ્યો છું જગત્મા કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થપૂર્વક કોઈ રાજા મહારાજાદિની સેવા કરવામા આવે છે તો તેથી ઇચ્છિતાર્થ-ઇચ્છિત સ્વાર્થ સંદે છે તો પત્રી તદ્દન નિષ્કામ વૃત્તિથી

પ્રભુ (ભલે તેઓ વીતરાગ હોય તોપણ તેઓ)ની આરાધના કરવામાં આવે તો તે ક્ષણદાયી કેમ ન થાય ? અવશ્ય થાયજા! ૩ વ્યસન ઉદય જે જલધિ અનુહરે, શશીને તેહ^૧ સંખધે; અણુ સંખધે કુમુદ અનુહરે, શુદ્ધ સ્વભાવ પ્રખંધે, થાંસું^{૦૪}

ભાવાર્થ —ચ દ્રમા સાથેના સખધને લીધે સમુદ્ર (ચંદ્રના) કષ્ટ (અસ્ત) અને ઉદય સમયે તેને અનુસરે છે (પરતુ) કુમુદ પુષ્પ તો (પોતાના) શુદ્ધ સ્વભાવને લીધેજ (સખધ વગરજ) ચ દ્રને અનુસરે છે ૪

વિવેચન —અન્ય મતમા ચ દ્રને સમુદ્રનો પુત્ર માન્યો છે પુત્રના સુખે હુ જે પિતા સુખી હુ ખી થાય એ કુદરતી છે ચ દ્રનો ઉદય થાય છે તે વખતે તેની કાતિ પ્રકુહિત થયેલી હોય છે તે જોઈને સમુદ્રને પણ હર્ષ થાય છે અને તે જાણે તેને ભેટવા ઇચ્છે તો હોય તેમ ઉછાળા મારે છે (ભરતી થાય છે) તેમજ ચ દ્રનો અસ્ત થાય છે ત્યારે તેનું તેજ ગ્લાનિભાવને પામે છે, તે જોઈને સમુદ્રનો હર્ષનો ઉભરો શમી જઈ તે જાણે ખેદિત થયો હોય તેમ પાછો હઠે છે (ઘોટ થાય છે) અથવા તો શુકલ પક્ષમા ચ દ્રની કળા વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે સમુદ્રની ભરતી પણ વધતી જાય છે અને જ્યારે કૃષ્ણ પક્ષમા તેની કળા ઘટે છે ત્યારે ભરતી ઓછી થાય આ પ્રમાણે સમુદ્રનું સુખ દુઃખમા ચ દ્રને અનુસરવું થાય છે તે તેઓ વચ્ચે પિતા પુત્રનો સખધ છે, તેને લીધે થાય છે, પણ ચ દ્રવિકાસી કમળ ચ દ્રોહયે વિકસિત થાય છે અને ચ દ્રાસ્તે સ કુચિત થાય છે અને તેનું આ અનુસરણ તો કોઈપણ પ્રકારના સખધ

૧ ' તેજ (પ્રકાશ) તથા નેહ (સ્નેહ) ' એવા પણ પાઠાતરો છે

(૬૨) શ્રી ધર્મનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

વગર માત્ર શુદ્ધ સ્વભાવના યોગેજ થાય છે કુમુદિનીનો એવો સ્વભાવજ છે કે ચંદ્રના ઉદયે ઉદિત થવું—ખીલવું અને અસ્ત થયે ખીડાઈ જવું પણ સમુદ્ર અને ચંદ્ર ને છે તેવા પ્રકારનો સખધ-વિશેષ તેઓ વચ્ચે નથી માત્ર તે બનેનો શુદ્ધ-ઉજ્જવળ સ્વભાવ છે તેના વડેજ તેમ થાય છે તેજ પ્રમાણે મારામા પણ પ્રભુની જેવોજ શુદ્ધ સ્વભાવ છે કે જેને લીધે હું પ્રભુને અનુસરૂ છું—તેઓ પ્રત્યે આકર્ષાઈ છું અને તેમની સેવાભક્તિ અડગ ભાવથી કરું છું. કમળ જેવી પ્રાય જડ વસ્તુ પોતાના સ્વભાવ અનુસાર ચંદ્રને અનુસરે છે તો મારા જેવો સચેતન પ્રાણી પ્રભુને કેમ ન અનુસરે? આ અને ત્રીજી ગાથાનો સખધ બીજી ગાથા સાથે છે બીજી ગાથાના પૂર્વાર્દ્ધમાં કરેલી શકાનું સમાધાન ત્રીજી અને ચોથી ગાથામાં કવિએ કર્યું છે ૪

દેવ અનેરા તુમથી છોટા, થે જગમાં અધિકેરા;
યશ કહે ધર્મ જિનેશ્વર થાંસુ, દિલ માન્યા હે મેરા.
થાંસુ' ૦ ૫

ભાવાર્થ —અન્ય દેવો તમારાથી ન્હાના છે, તમે જગત્મા મૌથી મ્હોટા (છો તેથી) યશ કહે છે કે હે ધર્મ જિનેશ્વર ! તમારી સાથે મારૂ મન માન્યું છે ૫

વિવેચન —હે પ્રભુ ! જગત્મા અનેક દેવો કહેવાય છે પણ તે બધામા આપનામાં છે તેવા ગુણો નથી ઉલટું તેઓ પૈકી કોઈમાં કાઈ દોષ છે અને કોઈમાં કાઈ દોષ છે સર્વગુણી અને દોષવિમુક્ત તો એક આપજ છો તેઓ તો ભક્તજનો પાસેથી પણ

અમુક વસ્તુઓ મેળવવાની આશાઓ રાખે છે તેઓનું જેઓ માન સાચવે છે તેમના ઉપર પ્રસન્ન થાય છે અને ભૂલેચૂકે પણ કોઈથી તેઓનું અપમાન કે અનાદર થઈ ગયો હોય તો તેના ઉપર ક્રુપિત થાય છે એવો તેમનો લૌકિક સ્વભાવ છે ત્યારે આપ તો પૂજક અને નિદક બન્ને ઉપર સમભાવ રાખી તેઓનું એકાત કદયાણુ-હિત કરવાનાજ અલૌકિક સ્વભાવવાળા છો, તેથી આપ સર્વ દેવોમ. અગ્રપદે—મ્હોટા છો અને તેથીજ હે ધર્મજિનેશ્વર ! આપની સાથેજ માફ મન મળ્યું છે તેમજ ‘નિરાગી સેવે કાઈ હોવે?’એ પ્રકારના લોકકથનની અવગણના કરીને પણ હું આપની સેવા-ભક્તિ નિરતર કરતો આવ્યો છું, કંઈ છું અને લવિષ્યમા પણ ઈષ્ટ સિદ્ધિ થતા સુધી અવસ્થ કરતોજ રહીશ આ બાબતમા મને કોઈપણ ભમાવવા કે ચળાવવા સમર્થ નથી મેં એ બાબત જે નિર્ણય—નિશ્ચય કર્યો છે તે કોઈથી ન ફેરવી શકાય તેવો દૃઢ મજબૂત છે આ વાત વિમળનાથજીના સ્તવનની પ્રાતે પણ કર્તા કહી આવેલા છે ૫

૧૬ શ્રી શાંતિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

ધન હિન વેળા; ધન ધડી તેહ, અચિરારો નંદન જિન જહિ
ભેટશુંલ;

લહીશુરે સુખ દેખી મુખચંદ, વિરહ વ્યથાનાં દુઃખ સવિ
ભેટશુંલ. ૧

ભાવાર્થ.—તે દિવસ, તે સમય અને તે ધડી (અમારી)

સકળ (ગણાશે) કે બ્યારે (અમે) અચિરા માતાના પુત્ર શ્રી (શાંતિ) પ્રભુને લેટશું, તેમના મુખચ દ્રને જોઈને મુખ પામશું અને વિયોગની વેદના સખધી સર્વ દુખ દૂર કરશું ૧

વિવેચન — સર્વ જગત્ને સ્વયમેવ શાંતિ કરનાર સોળમા શાંતિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ કરતાં કર્તા પુરૂષ કહે છે કે જે વખતે અમે શ્રી અચિરા માતાના પુત્ર શ્રી શાંતિજિનની સમીપે પ્રાપ્ત થશું તે દવસ, ઘડી અને તે સમય અમારો લેખે ગણાશે—કૃતાર્થ થશે તે સિવાય આજ સુધીનો અમારો જેટલો કાળ મિથ્યાત્વ ભાવમાં ગયો તે બધો નિષ્ફળ થયો—એળે ગયો. પરમ સ્થાને પહોંચવા માટે જે મુખ્ય—આવશ્યક ગુણ છે તેને પ્રાપ્ત કરવાનું બન્યા સુધી ન બને ત્યાં સુધીનું જીવનું જીવન ખરેખર નકામુંજ—નિરર્થકજ ગણાય. પ્રમાદ નિદ્રાને વશ થયેલા જીવો મર્ત્ય જન્મ પામીને પોતાનું કર્તવ્ય ન સમજે, સમજવા જેટલો પ્રયત્ન પણ ન કરે તો તેઓ પોતાનો દશ દષ્ટાતે દુષ્પ્રાપ્ત—મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવો મનુષ્યભવ હારી જાય અને તેની પ્રાપ્તિ પુનઃ પણ દુર્લભ કરી મૂકે જેનો આપણે આદર સત્કાર કરીએ તે બાળક અથવા પશુ હોય તોપણ સ્વયમેવ આકર્ષાઈ આપણી પાસે આવે અને જેનો આપણે અનાદર કરીએ તે વિશેષ વિશેષ છેટે પડતું જાય અને ફરી આપણી પાસે આવવાનું મન પણ ન કરે. એ કુદરતી નિયમ અહીં લાગુ પડે છે. માટે મનુષ્યભવ પામીને તેને વિવેકપૂર્વક સાર્થક કરી લેવો જોઈએ. કર્તા ફરીને કહે છે કે અમે બ્યારે તે પ્રભુના મુખરૂપી ચ દ્રમાને અવિશ્રાતપણે—મેષાન્મેષરહિત દૃષ્ટિએ એકીટસે નિહાળી તે દર્શનથી મળતું મુખ મેળવશું, જગત્ના અન્ય પદાર્થો ઉપરથી મોહ ઉતારી એ દર્શનમાં લીન થશું, અને

આજ સુધી એવું દર્શન પ્રાપ્ત ન થયું તેને માટે એક જાહેર કરશું ત્યારે એ દર્શનના અભાવથી અમને જે વેદના લાગુ પડી હતી તેથી થયેલાં હુ.ખમાત્ર દૂર કરી પરમ સતોષને પામશું. ક્ષણે ક્ષણે એ સતોષ સુખનું સ્મરણ કરશું, પ્રાપ્ત થયેલા દર્શનને અમૂલ્ય રત્નની જેમ રક્ષણ અને તે વડે નવા નવા આત્મિક ગુણો મેળવતા આગળ વધશું ૧

— ૦ —

જાણ્યોરે જેણે તુજ ગુણ લવલેશ, બીજારે રસ તેહને મન નવિ ગમેજ;

આજ્યોરે જેણે અમી લવલેશ. બાકસ બુકસ તસ ન રૂચે કીમેજ. ૨

ભાવાર્થ—જેણે તમારામાં રહેલા ગુણોનો લેશમાત્ર (પણ) જાણ્યો તેને તેથી અન્ય રસ ન ગમે (કારણકે) જેણે અમૃતનો છાંટો આજ્યો (હોય) તેને (બીજા) બાકસબુકસ (રસ) કોઈ પણ રીતે ન પસંદ પડે! ૨

વિવેચન—હે પ્રભુ! તમારા સ્વરૂપનું જેને લેશમાત્ર જાણ-પણ થાય—તે યથાર્થ રીતે સમજાય ત્યારે તેથી તે (જ્ઞાતા)ને જે આનંદ મળે છે—જે હર્ષનો અતિરેક થાય તે અવર્ણનીય અને અપૂર્વ હોવાથી, બીજા જગતના પૌદ્ગલિક પદાર્થોથી બાહ્યદ્રષ્ટિ જીવો આનંદ મેળવી પોતાને ખરા સુખી માને છે, તેનીજ ફરી ફરી પ્રાપ્તિ માટે અહોનિશ પ્રયત્ન સેવે છે, જગત્માં જન્મીને જાણે એજ મેળવવાનું હોય એમ જેઓ માને છે તે (પદાર્થો) ના આનંદ તે જીવને જરાપણ ગમતા નથી. પૂર્વ પુન્યના પ્રભા-

વથી જે લોગસુખો તેને પ્રાપ્ત થયા હોય છે તે પણ તેના મનને અનિષ્ટ-અપ્રીતિકર લાગે છે* અને તેવા પદાર્થોમા તે મોહમૂઢ થઈ લિપ્ત થતો નથી તે સ સાર વ્યવહાર ચલાવે છે પણ તેમા તેને નિરાનદ-નિરસતા લાગે છે અહીં દ્રષ્ટાત કહે છે કે અમૃતનુ એક બિંદુ પણ જેણે આસ્વાદ્યુ-ચાખ્યુ હોય તેને પછી બીજા લૌકિક સારા ગણુતા રસો આપો તો પણ તે નિર્માલ્યજ લાગશે- મુદ્દલજ રૂચિકર નહિ થાય તો પછી નિરસ પદાર્થના છુકડા ભરવા તેને ગમેજ શેના ? આ પ્રમાણે બનવુ તે તદ્દનજ સ્વાભાવિક છે, કેમકે ચક્રવર્તીને ત્યાં લોજન કરનારને બીજા-ઓને ત્યાનાં લોજનો જરા પણ ન ગમે અને તે એમજ વિચારે કે ફરીને ચક્રવર્તીને ત્યાં જમવાનું ક્યારે પ્રાપ્ત થાય ? તેજ પ્રમાણે અત્ર પણ સમજવા યોગ્ય છે સમ્યક્ત્વ ગ્સનો સ્વાદજ અલૌકિક છે, આત્મિક છે-તે પ્રભુના અનંત ગુણોનોજ અ શ (લેશ) છે, એટલે તે રસ પ્રાપ્ત કરનારને અન્ય લૌકિક-પૌદ્ગલિક પદાર્થોમા આનંદ કયાથી આવે ? નજ આવે ! કર્તા હજી એજ સ બધમા વિશેષ કહે છે ૨

તુજ સમકિતરસ સ્વાદનો જાણુ, પાપ કુલકતે બહુ
દિન સેરીયુંજ;

સેવે જો કર્મને જોગે તોહી, વાંછે તે સમકિત અમૃત
ધુરે લિખ્યુ જ. ૩

ભાવાર્થ -તમારા સમ્યક્ત્વ ગ્સના સ્વાદને જાણનારા (એવા

મેં) પાપરૂપી માહુ લોજન બહુ દિવસ સેઁયું, (તેને કદાચ)
કર્મ યોગે (ફરી પણ) સેવવાનો વખત આવે તો પણ આત્માના
પ્રથમ ગુણ તરીકે ગણાયલા એવા સમકિતગુણરૂપી અમૃતની પ્રા-
પ્તિની તો (તે ફરી) ઇચ્છા અવશ્ય કરે ૩

વિવેચન —હૈ પ્રભુ ! અનાદિ કાળથી ભવબ્રમણ કરતા ત-
મારા સમ્યક્ત્વ રસને મેં જાણ્યો—આસ્વાદ્યો—તે રસની મધુરતા-
થી હું જાણીતો થયો આજ સુધી મને એ રસની પ્રાપ્તિ થયેલી
ન હોવાથી મેં પાપ—મિથ્યાત્વરૂપી માહા લોજનનું બહુ દિવસ—
બહુ કાળ સેવન કર્યું ! (કુલજિતવડે—કુદેવ, કુગુરૂ વગેરેની ભક્તિ-
વડે બહુ દિનપર્યંત પાપને સેઁયું એવો અર્થ પણ થઈ શકે)—
બહુ કાળ સુધી મિથ્યાત્વભાવમા રમણ કર્યું ! હવે તે સ્થિતિ
કોઈ મહા ભાગ્ય યોગે દૂર થઈ અને સમ્યક્ત્વગુણની પ્રાપ્તિ થઈ
એટલે હવે હું કદી પણ એ મિથ્યાભાવમા રમણ નજ કરૂં આજ
સુધી અજાણ હતો એટલે જે થયું તે થયું પણ હવે તે
માહા લોજનને હાથ પણ ન લગાડું પરંતુ કદાચ દુષ્ટ કર્મથી
પરાજિત થઈ સમ્યક્ત્વથી પતિત થાઉં અને તે મિથ્યાત્વરૂપ કુ-
લોજનને ફરી સેવું તો પણ હું તે સમ્યક્ત્વરૂપી અમૃતને તો
સર્વથા ન ભૂલી જતા અમુક કાળે તો અવશ્ય તેની પ્રાપ્તિની ફરી
ઇચ્છા રાખું કારણ કે તે સમ્યક્ત્વગુણ આત્માના અનંત ગુ-
ણોમાં સૌથી પહેલો નજર ધરાવે છે અને એની પ્રાપ્તિ થાય પ-
છીજ આત્માથી આગળ વધી શકાય છે આત્મગુણનો મહેલ ચ-
ણવો હોય તો પ્રથમ સમ્યક્ત્વરૂપી પાયાને મજબુત કરવો જો-
ઈએ. કારણકે પાયો કાચો હોય અથવા પાયો નજ હોય અને
તેના ઉપર ઇમારત ચણી હોય તો પડી જાય છે આવા ઉ-

તમ ગુણને એકવાર સમકિત પામેલ જીવ વધારેમા વધારે અર્ધ પુણ્યલપરાવર્તનની અદર તો ફરી સભારેજ અને મિથ્યાત્વભાવને દૂરથી તિલાંજલિ આપે એમા સંદેહજ નથી. આ ગાથાના ઉત્તરાર્ધમા ત્રીજા પુરૂષને માટે હોય તેવી શબ્દરચના છે પણ તે ભાવ પોતાને માટેજ લાગુ પડતો હોવાથી અત્ર પહેલા પુરૂષના પ્રયોગ-થીજ વિવેચન લખવામા આવ્યું છે કવચિત્ સ્થળે ‘ પાપ કુ-ભક્ત તે ’ એવો પણ પાઠ છે તેથી અર્થ ‘ માઠા ભોજનનોજ ’ કરવામા આવ્યો છે ૩

તાહરં ધ્યાન તે સમકિતરૂપ, તેહીજ જ્ઞાન ને ચારિત્ર તેહ છેજ;
તેહથી જાયે સઘળાંડો પાપ, ધ્યાતા ધ્યેયસ્વરૂપ હોયે પછે ૭.૪

ભાવાર્થ — તમારૂં ધ્યાન તેજ સમકિતરૂપ છે, તેજ જ્ઞાન છે અને ચારિત્ર પણ તેજ છે, તેથી સઘળા પાપ દૂર થાય છે અને પરિણામે ધ્યાન કરનાર ધ્યેયસ્વરૂપને પામે છે (જેનું ધ્યાન ધરે છે તેના જેવો થાય છે) ૪

વિવેચન — હે પ્રભુ ! મિથ્યાત્વભાવ દૂર થયા પછી જીવને ચતુર્થ ગુણસ્થાનકે પ્રાપ્ત થાય છે તે વખતે તમારા સ્વરૂપનું ચિંતન કરવામા આવે છે તે (ધ્યાન) જ સમ્યક્ત્વરૂપ છે તે ગુણસ્થાનકે તે ધ્યાન અને સમ્યક્ત્વમા કાઈ ફેર નથી—તે બન્ને એકજ છે તે ધ્યાનથી પ્રભુસ્વરૂપના અવગ્રોધમા તે જીવ જેમ જેમ આગળ વધતો જાય છે—ઉંડો ઉતરતો જાય છે તેમ તેમ તેના બાળથી તેના જ્ઞાનવરણીય કર્મ ત્રૂટતાં જાય છે—ક્ષયોપશમ વધતો જાય છે એટલે પ્રભુના સ્વરૂપનું તેને વિશેષ વિશેષ ભાસન

ચાય છે. આ સ્થિતિમાં જે ધ્યાન છે તેજ જ્ઞાન છે. અથવા ખીજી રીતે વિચારીએ તો નવ પૂર્વતું જ્ઞાન હોય પણ જો તે સમ્યક્ત્વ પૂર્વક ન હોય તો તે જ્ઞાન અજ્ઞાનજ કહેવાય છે, અને માત્ર અષ્ટ પ્રવચનમાતાના જ્ઞાન જેટલું જ્ઞાન હોય તો પણ સમ્યક્ત્વપૂર્વક હોય તો તે જ્ઞાન કહેવાય છે તાત્પર્ય એ છે કે જ્ઞાન ઉપર સમ્યક્ત્વની મહોર-છાપ હોય તો તે જ્ઞાન ગણાય છે. તે વિનાનું અજ્ઞાન કહેવાય છે સમ્યગ્જ્ઞાન પૂર્વક આગળ વધતાં જીવ છઠ્ઠે સાતમે ગુણસ્થાનકે પહોંચે છે ત્યાં પણ તેજ ધ્યાન ક્રમે ક્રમે વૃદ્ધિમત થતું જાય છે ત્યારે તે સ્થાને જે શુદ્ધ આચરણરૂપ ચારિત્ર હોય છે તેમા અને ધ્યાનમાં કાઈ ફેર હોતો નથી—ત્યાં ધ્યાન છે તેજ ચારિત્ર છે બાદ તે જીવ ક્ષપકશ્રેણીનો આરભ કરે છે ત્યાં પણ તે ધ્યાન વિશુદ્ધ રીતે આગળ વધતું જાય છે અને તે વડે અતર્મુદ્ધૂર્તમાં ધાતીકર્મોનો ક્ષય કરે છે એટલે ધ્યાતા અને ધ્યેય એક સ્વરૂપવાળા બની જાય છે. એથે ગુણસ્થાનકે શરૂ થયેલું ધ્યાન ઉત્તરોત્તર વધતાં આ પરિણામને પામે છે ૪

દેખીરેઅહ્લુત તાહરૂં રૂપ, અચરીજ ભવિક અરૂપી પદવરેજ;
તાહરીમતતું જાણેહો દેવ, સમરણ ભજનતેવાચકયશકરેજ. ૫

ભાવાર્થ —તમારૂં અહ્લુત સ્વરૂપ નીહાળીને ભવ્ય જીવ અરૂપી પદ મેળવે છે તે આશ્ચર્ય છે. હે દેવ ! (આ બાળતમાં) તમારી કળા તમેજ જાણો છો અને વાચકયશ તો (માત્ર) સ્મરણ અને ભજનજ કરે છે. ૫.

વિવેચન:—તેરમે ગુણસ્થાનકે તમારા અલૌકિક સ્વરૂપનું

ધ્યાન ધરનાર આયુધ્યની પૂર્ણતાએ અરૂપી સ્થાન (મોક્ષ) ને મેળવે છે એ બહુ આશ્ચર્યકારક હકીકત છે અરૂપીનું ધ્યાન ધરનાર અરૂપી થાય એ તો બરાબર છે પણ અહીં તો રૂપીનું ધ્યાન ધરનાર અરૂપી થાય છે! અને એ કેમ બને છે તે સમજી શકાતું નથી આ ઘણી નવાઇની વાત છે અને બહુ વિચારને પરિણામે પણ એ હકીકત સમજવા જેટલી હદે માફ મન પહોંચી શકતું નથી તથા એનું રહસ્ય જાણી શકતું નથી ! અ. બાબતમા વિશેષતા, સામર્થ્ય, યુક્તિ કે કૌશલ્ય જે કાંઈ હોય ત તમારૂં જ છે, તમેજ તે જાણો છો અને વાચક યશ તો માત્ર તમારૂં જ સ્વરૂપ વિચારે છે અને તેને અનુલક્ષીને તમારા ગુણગામ કર્યા કરે છે પણ તેનું મન ઉપરની દ્રુત—આટી ઉકેલવા જટલી સમર્થતા ધરાવતું નથી છતાં મને વિશ્વાસ છે કે તમારા સ્મરણ અને લજનના પ્રતાપથી તે એક વખતે એ સ્થિતિ સમજી જોઈ શકે એ વશ્ય પહોંચશે ! અત્ર ચોથી અને પાંચમી ગાથાથી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે ગુણસ્થાનના આરોહણનો ક્રમ બતાવેલો છે ૫

૧૭ શ્રી કુંથુનાથસ્વામીનું સ્તવન.

સાહેલાં હે કુંથુજિનેશ્વરદેવ રત્નદીપ : અતિ દીપતો હો લાલ,
સાંમુજમન મંદિરમાંહે, આવેજે અરિમળ છપતો હો લાલ. ૧
સાંમિટે તો મોહ અંધાર, અનુભવ તેજે જળહળે હો લાલ;
સાંધૂમકપાય નરેખ, ચરણ ચિત્રામણ ન વ ચલે હો લાલ. ૨
લાવાઈ — હે મિત્રો ! કુંથુજિનેશ્વરદેવ અતિ પ્રકાશિત

રત્નદીપક છે તે રત્નદીપક બે મારા મનરૂપ મહિરમા (કર્મ) શત્રુઓના બળને પરાસ્ત કરતો આવે—પ્રગટે તો તેમાંથી મોહરૂપી અધકાર દૂર થાય, (તેના) પ્રકાશથી અનુભવજ્ઞાન પ્રગટી નીકળે. તે રત્નદીપકમાં કષાયરૂપી ધુમાડાની રેખા બીલકૂલ નથી અને તેથી ચારિત્રરૂપી ચિત્રામણુ ચળિત થતા નથી. ૧-૨

વિવેચન — પૃથ્વીને વિષે સ્થિર હોય તે કુથુ કહેવાય તે કુથુનાથ પ્રભુના ગુણગ્રામ સબ્જનો સમક્ષ કરતા કર્તા કહે છે કે સુહૃદ્જનો ! શ્રી કુથુનાથ પ્રભુને કેળવજ્ઞાનરૂપી રત્નદીપક અત્યંત પ્રબલિત થઈ રહ્યો છે અને ત્રિભુવનમાંહેના પ્રાણીઓના અજ્ઞાનરૂપી અધકારને ઉન્મૂલી—ઉચ્છેદી રહ્યો છે, એટલુંજ નહીં પણ તે પ્રભુજ સાક્ષાત રત્નદીપક છે તે રત્નદીપકરૂપ પ્રભુ બે મારા મનરૂપી મહિરમા શત્રુઓના બળને નષ્ટ કરતા—ઘાતી કર્મોના સામર્થ્ય ઉપર વિજય મેળવતા, તેનો નાશ કરતાં પધારે—તે રત્નદીપક બે મારા મનમહિરમા પ્રગટ થાય તો મારા અતરમા દીર્ઘકાળથી વાસ કરીને રહેલો મોહ—અજ્ઞાનરૂપી અધકાર એક ક્ષણ માત્રમાં ખસી જાય અને આત્માના ખરા સ્વરૂપનો ભાસ કરાવનાર અનુભવજ્ઞાન દીપી નીકળે અત્યાર સુધી જે જ્ઞાન આવરણુવાળું, ઢકાયેલું હતું તે પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં બહાર આવે કારણ કે તે રત્નદીપક મોહરૂપ અધકારનો નાશ કરનાર છે અને અનુભવ તેજે જળહળતો છે. વળી કષાયરૂપી ધુમાડાની રેખા એ રત્નદીપકમાં છેજ નહીં. નવા કષાયનો ઉદય પ્રાથમિક કષાયથી થાય છે, પણ આ પ્રભુએ તો મોહનીય કર્મનો સર્વથા નાશ કરેલો છે એટલે કારણ ન હોવાથી કાર્ય કયાથી હોય ? બીજા વિના અકુર કેવી રીતે પ્રકટે ? અને તે ધૂમરેખા ન નીકળે એટલે

(૧૦૨) શ્રી કૃષ્ણનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

ચારિત્રરૂપી સુદર ચિત્રામણ્ય અગિત-મલિન-આચ્છાદિત થાય નહિ. અન્ય દીપક જે ગૃહમાં હોય ત્યાં તેના ધુમાડાથી આસપાસ-ભીત વગેરે ઉપર જે સુદર ચિત્રો કાઢ્યાં હોય અથવા ગોઠવ્યા હોય તે મલિન થઈ જાય છે-કાળાં પડી બગડી જાય છે, પણ અત્ર તેમ થતું નથી. અત્ર તો આત્મભૂમિ ઉપર ચારિત્રરૂપી જે રંગ ભેર-ગી ચિત્ર હોય છે તે આ અસામાન્ય રત્નદીપકથી જરા પણ બગડતાં નથી પણ ઉલટા તે તેનાથી વધારે પ્રકાશે છે, અર્થાત્ અન્ય દીપક કરતા આ દીપક વિલક્ષણુજ છે ૧-૨

સાં પાત્ર કરે નહિ હેઠ, સૂરજ તેજે નવિ છીપે હો લાલ;
સાં સર્વ તેજનું તેજ, પહેલાંથી વાધે, પછે હો લાલ. ૩

ભાવાર્થ — (આ દીપક) નીચે (આધાર રૂપે) પાત્રની જરૂર નથી (પાત્રને તે નીચાં કરતો નથી), સૂર્યના પ્રકાશથી (આ દીપકનો પ્રકાશ) છુપાઈ જતો નથી અને જગતના સર્વ પ્રકાશથી (ચ્હડીયાતો આનો) પ્રકાશ હોવાથી તે પહેલાં અને પછી વધેલોજ હોય છે ૩

વિવેચન — સામાન્ય દીપકની નીચે આધારરૂપે પાત્ર મૂકવામા આવે છે-પાત્રમાજ દીપક થાય છે પણ આ દિવ્ય દીપકને તો આધાર રૂપે તેવા કોઈ પાત્રની જરૂર નથી. આ દીપક પાત્રને નીચા કરતો નથી-પાત્રને તો ઉંચા લાવે છે મત્યાદિ જ્ઞાન કેવળ-જ્ઞાનના પ્રકાશથી પ્રકાશે છે તેથી તે પરતત્ર છે અને કેવળજ્ઞાન સ્વતત્ર હોવાથી પોતેજ પોતાની મેળે પ્રકાશે છે વળી દિવસે દીપક કયો હોય તો તે સૂર્યના પ્રકાશ આગળ તેજહીન થઈ જાય છે, પણ આ દીપક તો સદા એક સરખી સ્થિતિમાજ પ્રકાશિત રહે

છે. એનાથી બીજો કોઈ મ્હોટો પ્રકાશ નથી કે જેમા એનું તેજ સમાઈ જાય. લૌકિક સર્વ પ્રકાશોથી અધિક પ્રકાશ આ રત્નદીપક નો છે, એનાથીજ સર્વ દૃશ્ય અદૃશ્ય પદાર્થો—ભાવો પ્રકાશિત થાય છે—જાણી શકાય છે વળી સાધારણ દીપકો આદિમા સતેજ હોય છે અને પાછળથી તેલ કે વાટ ખૂટવા વગેરે કારણોથી ઝાખા પડી જાય છે અગર ક્ષીણ થઈ જાય છે જ્યારે આ અલૌકિક દીપક તો પ્રકટે છે ત્યારથી પહેલેથી છેલ્લે સુધી હુ મેશને માટે એક સરખી રીતે વધેલોજ રહે છે કેવળજ્ઞાન અપ્રતિહત—કોઈથી ન રોકાય તેવું છે તેથી તેની પહેલેથી છેલ્લે સુધી—સદાને માટે એક સરખીજ સ્થિતિ હોય છે ૩

સાં જેહ ન સંમીરને ગમ્ય, ચ ચળતા જે નવિલહે હોલાસ;
સાં જેહ સદા છે રમ્ય; પૃષ્ઠ ગુણે નવિ કૃશ રહે હો લાલ. ૪

ભાવાર્થ —પવનથી જે ઓલવાતો નથી, તેમજ તેનાથી જે હલતો ચલતો પણ નથી, જે હંમેશા રમણિક છે અને પાછલા ભાગમાં ગુણથી પાતળો પડતો નથી ૪

વિવેચન —સાધારણ દીવાઓ પવન લાગવાથી ઠરી જાય છે. પણ પ્રભુરૂપી રત્નદીપકની કોઈપણ નિમિત્તથી એવી સ્થિતિ બનતી નથી કેમકે તે કર્મરૂપી સમીર—પવનને ગમ્યજ નથી સાધારણ દીપક પવનથી હાલે ચાલે છે ત્યારે આ રત્નદીપક સદા એકસરખી

૧ ‘ મરૂતને ’ એવો પણ પાઠ છે. ૨ ‘પુષ્ઠ’ એવો પણ પાઠ છે. એમ કરવાથી ગુણવડે પુષ્ટ હોવાથી પાતળો પડતો નથી, એવો અર્થ થાય છે.

સ્થિરતાનેજ લાજે છે. સામાન્ય દીપકની સુદરતા સદા એકસરખી રહેતી નથી હુ મેશાં તેને સાફસુફ કરવો પડે છે તેમ ન કરવામાં આવે તો તેનો પ્રકાશ મનોહર લાગતો નથી. ત્યારે આ રત્નદીપક હુ મેશાં સુદર-મનોહર-આકર્ષકજ રહે છે, એટલુજ નહિ પણ તે રત્નદીપકને જે હૃદયમાં ધારણ કરે છે તે પુરૂષ ઉપર પણ તેની સુદર છટા છવાઈ રહે છે-અનુપમ પ્રભા જળહુળી રહે છે જગતના દીપકની વાટનો પાછલો ભાગ પાતળો હોય છે ‘ગુણ’ શબ્દ સૂતરવાચી છે તેની વાટ આગળથી બાંધી હોય છે અને પાછળથી પાતળી હોય છે તેથી તે દીપક જેમ જેમ બળતો જાય છે તેમ તેમ પાછળથી પાતળો પડતો જાય છે પણ આ રત્નદીપકમાં તો વાટજ-નિજ ગુણથી ઇતર કોઈ સૂત્રની બત્તિ હોતી નથી કે જેના ઘટવાથી તેનો પ્રકાશ મદ પડે એ પરમાત્માના ગુણોને તો બીજા કોઈ પદાર્થની અપેક્ષાજ નથી કે જેના સ્થિત્ય તર-ફેરફાર થવાથી તેના પ્રકાશને હાનિ પહોંચે. તેના ગુણ તો સર્વદા અવિચ્છિન્નજ રહે છે તેથી તેનો પ્રકાશ ઓછો ન થતા તે સર્વદા એકસરખોજ પ્રકાશિત હોય છે

— ૦ —

સાં પુદ્ગલ તેલ ન ખેય^૧, જેહ ન શુદ્ધ દશા દહે હો લાલ;
સાં શ્રીનયત્રિજયસુશિષ્ય, વાચકચરા ઇણીપરે કહે હો લાલ.૫

ભાવાર્થ — પૌદ્ગલિક તેલનો આ રત્નદીપકમા ક્ષય થતો નથી અને જે શુદ્ધ દશાનુ દહન કરતો નથી એ પ્રકારે શ્રી નય ત્રિજયજીના સુશિષ્ય વાચકચરા કહે છે ૫

૧ ‘દોષ (નાખવું)’ એવો પણ પાઠ છે

વિવેચન.—લોકિક દીપકમાં તેલ નાખવું (પૂરવું) પડે છે અને તેલનો ક્ષય થતો જાય છે જ્યારે આ લોકોત્તર દીપકમાં પૌ-
દ્ગલિંગ પદાર્થની જ. રજ નથી, તે તો વગર તેલે પ્રકાશે છે પેલો
દીપક જ્યારે શુદ્ધ દશાને એટલે વાટને બાળી નાખે છે ત્યારે આ
રત્નદીપક આત્માની નિર્મળ દશાને બાળતો નથી પણ તેને તેની
સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં કાયમ રાખે છે આ પ્રમાણે યથોવિજયજી
મહારાજ તે શ્રી નયવિજયજીના સાક્ષર શિષ્ય પ્રભુની સ્તુતિ ક-
રતા કહે છે આ સ્તવનમા પ્રભુને રત્નદીપકની ઉપમા આપી
તેના સ્વરૂપની સામાન્ય દીપકના સ્વરૂપની સાથે તુલના કરી તેનું
વિલક્ષણપણું બતાવ્યું છે, જે વિચારતા બહુ આનંદ ઉપજે તેમ
છે સામાન્ય દીપકમાં જે જે ક્રિયાઓ થાય છે તે તે ક્રિયાઓ
રત્નદીપકમાં થતી નથી, એટલે પ્રભુને રત્નદીપકની ઉપમા સર્વ
પ્રકારે ઘટી શકે છે સામાન્ય દીપકને સ્થાને જગત્ના સામાન્ય
જીવોને મૂકવા, કારણ કે તેઓને સામાન્ય દીપકની સર્વ ઉપમા
ઘટી શકે છે અને તેમા તેની સર્વ ક્રિયાઓ પણ લાગુ પડી શકે છે.

૧૮ શ્રી અરનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

શ્રી અરજન ભવજલનો તાર, મુજ મન લાગે વારે,
મન મોહન સ્વામી;

બાંધ પ્રહી ભવિજનને તારે, આણે શિવપુર આરેરે, મન૦૧

ભાવાર્થ.—શ્રી અરજન સ સારસમુદ્રમાથી તારનાર છે, મારા
મનને તેઓ બહુ પ્રિય લાગે છે, એઓ હસ્ત પકડીને ભવ્ય
જનને તારે છે અને કાંઠે લાવી મોક્ષ નગરે પહોંચાડે છે. ૧

(૧૦૬)

શ્રી અરનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

વિવેચન —ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થનાર અને કુળની વૃદ્ધિ કરનાર એવા અરનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કર્તા કરે છે. શ્રી અરનાથ પ્રભુ, જે આત્મકલ્યાણાર્થી જીવો તેમનું સ્મરણ-પૂજન તથા ધ્યાનાદિ કરે છે તેમને સ સારસમુદ્રમાથી તારી પેલે પાર-સામે કાંઠે પહોચાડે છે પોતે તર્યા છે તેથીજ બીજાને તારવા સમર્થ છે અને તેથી મને બહુ બહાલા લાગે છે તેઓ ભવ્ય જીવોનો હાથ પકડી-જ્ઞાન ક્રિયા રૂપ બે હસ્તનું અવલબન આપી, સહાયક તરીકે સદા સાથેજ રહી, સ સારસમુદ્રમાથી ઉદ્ધરી, તેમને સામે પાર કે જ્યાં મોક્ષનગર છે ત્યાં લઈ જાય છે અભવ્ય જીવોને તરવુંજ નથી-તેઓને તેવી ઇચ્છાજ થતી નથી-તેમનામાં તરવાનો સ્વભાવજ નથી એટલા માટે અહીં ભવ્યજનોને તારવાનું કંઈ છે. વળી અભવ્યોને પ્રભુના વચન ઉપર શ્રદ્ધાજ હોતી નથી અને તેઓની દરેક ધર્મકરણી બહિરાત્મભાવની-પૈાદ્ગલિક સુખ મેળવવાની વાછવાળી હોય છે એટલે અભવ્ય જીવો કોઈ કાળે તરતા નથી આ ગાથાના પૂર્વાર્દ્ધમાં પ્રમુનો તારક ગુણ બતાવ્યો છે અને ઉત્તરાર્દ્ધમા એ ગુણની ક્રિયા બતાવી છે એ સ્વામી મનને મોહ પમાડનાર છે-દરેકનાં મનને પોતાની તરફ આકર્ષનાર છે ૧

તપ જપ મે હ મહા તોફાને, નાવ ન ચાલે માનેરે, મનઃ
પણ નવિ ભય મુજ હાથોહાથે, તારે તે છે સાથેરે, મનઃ

ભાવ થી —તપજપ ઉપર મોહ રાખવારૂપ મહા તોફાનને

* અથવા ' તપજપરૂપ નાવ મોહરૂપી મહા તોફાનને વિષે ચેષ્ટા અર્થાદામા ચાલે નહિ ' એવો પણ અર્થ ધરી શકે છે.

લીધે વહાણુ યોગ્ય મર્યાદામાં ચાલે નહીં પણ હાથોહાથ તારનાર મારી સાથે છે (એટલે) મને તે લાય નથી ૨

વિવેચન.—જે પામર જીવો તપ તથા જપ આદિ ઉત્તમ કરણીઓ અમુક પ્રકારનું પૌદ્ગલિક સુખ મેળવવાની ઇચ્છાપૂર્વક કરે, કરીને તે લોકોમાં કેમ જાહેર થાય તથા પોતાનું બહુમાન કેમ વધે ? એ અર્થે પ્રયાસ કરે, બીજાઓ કે જેઓ એવી કરણી ન કરતા હોય કે ન કરી શકતા હોય તેઓની નિંદા કરે અને પોતાના વખાણુ પોતાને મુખે કરે તથા એ બાબત ગર્વ ધારણુ કરે—અહુકાર રાખે તેવા જીવોનું આત્મનાવ, તેને જે દિશામાં ચલાવવાનું ઇચ્છવામાં આવે તે તરફ ચાલતુ નથી—તેઓનો આત્મા ખરેખારે માર્ગે ચડી શકતો નથી—તેને મોહરૂપી મહા તોફાન નડે છે અને તેથી કવચિત્ ઉંધુ વળી જવાથી તે નાવ ડૂબી જાય છે અહીં કહેવાની એ મતલબ છે કે એવી રીતે આચરણુ કરનારા જીવો તરી શકતા નથી પણ કોઇવાર તો સસારરૂપી કાલવમાં ઉલટા વધારે વધારે ખૂંચે છે કર્તા મહાશય કહે છે કે મને એવો કોઈ પ્રકારનો લાય નથી, કારણુ કે મારી દરેક કરણી માત્ર પ્રભુની પ્રીતિ—ભક્તિ મેળવવા અર્થેજ છે—આત્માને નિરાવરણુ—કમ રહિત કરવાને માટેજ છે એટલે પ્રભુ સદા મારી સાથેજ રહે છે, અને મને હાથ પકડી—સલાખ પૂર્વક—કાળ જી રાખીને લવસમુદ્રની પેલે પાર મોક્ષપુરીએ પહોંચાડે એમ છે આ ગાથાનો સાર એ છે કે જે કોઈ ધર્મકરણી કરવી તે કોઈ પણ જાતના સાસારિક ક્ષણની ઇચ્છા રાખ્યા વગરજ માત્ર આત્માને કર્મથી મુક્ત કરવા માટેજ કરવી. ધન તથા પુત્રની ઇચ્છા માટે કેટલાએક મલ્લિનાથજી તથા કેશરીયાજી મહારાજની માનતા કરે છે તેવા લોકોત્તરદેવગતમિ-

આત્મ સેવનાર જીવોએ આ ઉપરથી બહુ સમજવું ઘટે છે. મોક્ષાર્થે ક્રિયા કરતાં સાસારિક સુખ તો વગર ઇચ્છાએ એની મેળેજ મળે છે ધાન્ય વાવનાર ઘાસની ઇચ્છા કરતો નથી, છતાં તે તો તેની મેળેજ ઉગે છે—પ્રકટે છે તો મછી મોક્ષ સુખ આપનાર સમ્યક્ ક્રિયાઓનું ફળ સાસારિક તુચ્છ સુખની ઇચ્છા કરીને શામાટે હારી જવું જોઈએ?—શા માટે શુભાવધુ જોઈએ ? ૨

ભક્તને સ્વર્ગ સ્વર્ગથી અધિક, જ્ઞાનીને ફળ દેધરે, મનઃ કાયા કષ્ટ વિના ફળ લહીએ, મનમાં ધ્યાન ધરેધરે. મનઃ૩

ભાવાર્થ—ભક્તને સ્વર્ગ અને જ્ઞાનીને સ્વર્ગથી અધિક ફળ (પ્રભુ) આપે છે, જો મનથી (પ્રભુનું) ધ્યાન ધરીએ તો શરીરને કષ્ટ પડ્યા વિના પણ (મોક્ષરૂપ) ફળ મેળવી શકીએ ૩

વિવેચન—ભક્તિનો યથાર્થ હેતુ બાધ્યા વિના—સમજ્યા-વિના શ્રી અરનાથ પ્રભુની ભક્તિ કરનાર ભક્તજનને વધારેમાં વધારે દેવલોકનું સુખ મળે છે. પણ જે ભક્તજન, પ્રભુભક્તિ કરવાનો હેતુ—કારણ યથાર્થ રીતે સમજીને, ભક્તિ કરે છે તેવા જ્ઞાની ભક્તને તો પ્રભુ મોક્ષફળ આપે છે જ્ઞાની ભક્ત અને અજ્ઞાની ભક્તને જેવા પ્રકારના ફળો મળે છે તેની તરતમતા-ભિન્નતા અત્ર ખતાવેલ છે તે યથાર્થ સમજવા યોગ્ય છે એ એમ સૂચવે છે કે જે જે કરવું તે તે સમજીને કરવું સમજ્યા વગર જે જે ધર્મકરણીઓ કરવામા આવે તે, જો કે જૈન ક્રિયા ફળવધ્યા નથી તો પણ તુચ્છ, અદ્ય ફળની આપનારી થાય છે માટે દરેક ક્રિયાઓ, તેના હેતુને સમજીને કરવી જોઈએ એવો આ ઉપરથી સાર નીકળે છે કવિ આગળ જતા કહે છે કે જો જ્ઞાનપૂર્વક—સમજીને

માત્ર મનથી પણ પ્રભુનું ધ્યાન વગેરે અવ્યતર તપ ધારણ કરવામાં આવે તો બીજા કોઈ પણ પ્રકારના કાચિક કષ્ટ કરવાની જરૂર રહેતી નથી માનસિક ક્રિયાથીજ મોક્ષ મળે છે જ્ઞાનનું કેટલું માહાત્મ્ય-મહત્તા છે તે અત્ર બતાવેલ છે જે કર્મને અજ્ઞાન કષ્ટથી અપાવતા અજ્ઞાની જીવને કોડો વર્ષ લાગે તે કર્મને જ્ઞાની જીવ માત્ર એક શ્વાસોચ્છવાસમા અપાવી નાખે છે, એ હકીકત તરફ ધ્યાન ખેંચવું અત્ર અપ્રાસંગિક નહિ ગણાય માટે દરેક મુમુક્ષુએ-મોક્ષાર્થી જીવે ભવબ્રમણ વધારનાર જ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન ન કરતા અનુભવ જ્ઞાન મેળવવાને અગે તો જીવન પર્યંત વિદ્યાર્થી થઈને રહેવું જોઈએ સસારમાંથી મુક્ત કરનાર એક અનુભવજ્ઞાનજ છે તે માટે તે મેળવવા સદા પ્રયત્નશીલ રહેવું ઠ

જે ઉપાય બહુવિધની રચના, યોગમાયા તે જાણોરે, મનઃ શુદ્ધ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય ધ્યાને, શિવ દીએ પ્રભુ સપરાણોરે^૧,
મનઃ ૪

ભાવાર્થ'—જે બહુ પ્રકારના ઉપાયોનું કરવાપણુ છે તે યોગ-માયા છે અર્થાત્ મિથ્યા પ્રકારો છે એમ જાણો, અને શુદ્ધ દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયનું ધ્યાન કરનારને પ્રભુ અવશ્ય મોક્ષ આપે છે (એમ સમજો). ૪

વિવેચન —આ ગાથામા આતર યોગ અને બાહ્ય યોગનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. જગત્માં અનેક પ્રકારના મિથ્યાત્વી જીવો (બાવા, યોગી, સન્યાસી વગેરે) મોક્ષ મેળવવા માટે વિવિધ પ્રકારના

ઉપાયો અજમાવે છે—કરે છે. કેઈ પચ્ચાગ્નિ તપ તપે છે; કેઈ જટા તથા નખ વધારે છે, કેઈ કાન ફડાવે છે; કેઈ શરીરે ભસ્મ લગાડી અવધૂત બને છે, કેઈ ઉંચે લાંબા હાથ કરી ધ્યાન ધરે છે, કેઈ ઝાડ ઉપર ઉંધે માથે લટકી રહે છે, કેઈ સમાધિ ચૂડાવે છે અને કેઈ ધ્યાન ધરે છે, પણ આ સર્વ કષ્ટક્રિયાઓ યોગના માયારૂપ લલચાવનારા પ્રકારો છે—લોકોને મોહ ઉત્પન્ન કરી પોતાની તરફ આકર્ષનારા પ્રકારો છે તેમા આત્મિક વિશુદ્ધિ બહુ અદ્ય હોય છે જ્યારે બાહ્યાડંબર ઘણું હોય છે—દેખાવ મોટો હોય છે પણ અદર ખાલી હોય છે ઉપરથી તેઓ વૈરાગ્ય ધારણ કરે છે પણ અદર મોહ રાજનું સામ્રાજ્ય વર્તતું હોય છે ભોળા મનુષ્યોને છેતરવાનો આ એક વ્યાપાર છે, એમ ઘણું પ્રસંગે જોવામાં આવે છે. તેનો પોતાનો આત્મા પણ આ યોગમાયાથી ઠગાય છે. તેમા આત્માના ગુણને સાધવા કરતા પોદ્ગલિક સુખો મેળવવાનો હેતુ મોટો ભાગે હોય છે. તેથી આ સર્વ ઉપાયો મોક્ષને સાધનારા ન નિવડતાં સસારને સાધનારા થાય છે કારણ કે જેવી ઇચ્છા તેવું ફળ મળે એ દેખીતું છે. પણ જો આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવામા આવે—તેના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનો વિચાર કરવામા આવે તો તેથી પ્રભુ તેવા જીવોને પરાણે મોક્ષ આપે છે (માત્ર નિર્જરા થઈને અટકી જાય છે એમ નહિ પણ મોક્ષ મળે છે.) શબ્દાર્થ સિધુમા ‘સપરાણોનો’ અર્થ ‘આખું’, સર્વસ્વ,’ એવો કયો છે આત્મા એ શુદ્ધ દ્રવ્ય છે, તેમા રહેલા જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રાદિ એ તેના ગુણો છે અને તે ગુણોની વર્તના—ક્રિયા એ તેના પચાયો છે. એ ત્રણનું જ બહિરાત્મા તજવા તથા

પરમાત્મા ભજવારૂપ લેહનો છેદ કરવાનું ધ્યાન ધરવું તે સહજ-
સમાધિયોગ કહેવાય છે તે અભ્યતરયોગ છે અને તે મોક્ષને
આપવાવાળો થાય છે કારણ કે તેમા આત્માને કર્મથી મુક્ત ક-
રવાનોજ હેતુ હોય છે અને એ યોગ વડે ધ્યાન ધરનારાઓજ
ખરા યોગી કહેવાય છે શુકલ ધ્યાનના પહેલા બે પાયાનો એમાં
સમાવેશ થાય છે ૪

પ્રભુપદ વળગ્યા તે રહ્યા તાબા, અળગા અંગ ન સાબાંરે, મન
વાચકયશ કહે અવર ન ધ્યાઈ, એ પ્રભુના ગુણ ગાઉરે,
મન ૫

ભાવાર્થ — પ્રભુના ચરણનું જેઓએ અવલંબન લીધું તેઓ
પ્રાપ્ત સ્થિતિમા ટકી રહ્યા, પણ જેઓ પ્રભુથી અળગા થયા-
છેતા પડી ગયા તેઓ પ્રાપ્ત સ્થિતિથી પતિત થયા વાચકયશ કહે
છે કે હું તો અન્ય દેવનું ધ્યાનજ ધરતો નથી, એ પ્રભુનાજ
ગુણઆમ કંઈ છુ ૫

વિવેચન — ઉપરની ગાથામાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે પ્રભુપદ—મોક્ષ
સ્થાનની પ્રાપ્તિ અર્થે જેઓ સુદૃઢપણે આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન ધરતા
ધરતા આગળ વધે છે તેઓજ ચ્હડતી ચ્હડતી આત્મિક સ્થિતિ-
ઓ—ગુણસ્થાનો પ્રાપ્ત કરતા તદ્દન નિર્મળ થતા જાય છે અને
પ્રાંતે કૈવલ્ય અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધસ્થાનમાં અક્ષયસ્થિતિ કરે છે.
પણ જેઓ એ પ્રભુએ જતાવેલા માર્ગથી બ્રહ્મ—પતિત થાય છે તેઓ
પડતા પડતા છેક મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાને પણ આવી જાય છે તેઓ
ની આત્મિક સ્થિતિ વિશુદ્ધ રહેતી નથી—મલિન થઈ જાય છે જેમ

(૧૧૨)

શ્રી મહિલનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

કોઈ માણસ ઉંચેથી પડે અને તના હાડકા ભાંગી જાય તે જેમ પ્રાય લાંબે કાળે સાજો થાય છે તેવીજ રીતે, નિ હડકો, ગીભોની થાય છે તેઓ એકવાર પડ્યા પછી પ્રાપ્ત બહુ લાભે અતરે પુન ઉચ્ચ મહુડી શકે છે વાચક્યથ મહારાજ કહ છે કે શ્રી અરનાથ પ્રભુ ખરેખરી ઉચ્ચ સ્થિતિ-ક્ષાધિહાવે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય છે જેમા એવા પરમપદને પ્રાપ્ત થયેલા છે, તથા હુ તો એમનાજ ગુણ ગાઉ છુ—એમનજ ગુણ ગાવા યોગ્ય તરીકે સ્વોકાર છુ અન્ય દેવો એ સ્થિતાતને પ્રાપ્ત ન થોલા હોવાથી એમને હું દૂરથીજ (દોઢ ગજનો નમસ્કાર કરી) પ રેહરૂ છુ—ત્યાગ કરૂ છુ, તો પછી તેમનું ધ્યાન તો શેનોજ ધરૂ ! ડરણુ કે તરો શઙ્ગારનુ અવલ-બન લેનાર તરે અને તરી ન જાણનારનુ અવલબન લેનાર બહે, એ હડકાન સ પ હોવાથી હું તો તરેના પ્રભુનુજ અવલમન લઉં છું અને મને ખાત્રી છે કે તેઓના અતરબનયજ હુ તરીશ પ

૧૬ શ્રી મહિલનાથ સ્વામીનું સ્તવન

તુજ મુજ ગીઝની રીઝ. અટપટ એહ ખરીરી;

લટપટ નાવે કામ, બટપટ લાંજ પરીરી.

ભાગ્યાર્થ — તારી અને મારો રોઝનુ એત્ર થવુ, એ (ખરેખરી) મુશ્કેલ વાત છે, (એમા) બુઝામન જામમા આવતી નથી. માટે હે પ્રભ ! માની આ બધી બટપટ લાંબી નાખ ! ૧*

૧ લાજ પરી-માગ્વાડી લાખા

* આ ગાથાનો ભાવ 'વીતગંગ એત્ર' ના દશમા પ્રકાશના પહેલાં શ્લોકને મળતો છે તે ગાથા આ પ્રમાણે -

વિવેચન — પરિસંહ તથા ઉપસર્ગરૂપી મહ્ત્વનો જ્ય કરનાર શ્રી મહ્ત્વનાથ પ્રભુની કર્તા સ્તુતિ કરે છે હે પ્રભુ! તમારે અને મારે અન્યોઅન્ય રીઝવું—તમારે પ્રસન્ન થવું અને મારે સંતુષ્ટ થવું એ બન્ને બનવું બહુ મુશ્કેલ છે એમ, આજ સુધી તમને રાજી કરવાના જે પ્રયાસો મેં અજ્ઞાત દશાએ કર્યા તે બધા નિષ્ફળ ગયા એ ઉપરથી, મને લાગે છે. હવે હું તો રીઝેલોજ છું પણ તમને રીઝવવા એ સુતર—સહેલું નથી એમા અટપટ કે ખુશામત કામમાં આવે તેમ નથી—કાર્યકર થાય તેમ નથી કોઈ રાજા કે શેઠ આદિને રીઝવવા હોય તો તેનાં વખાણના જે શબ્દો બોલીએ અથવા કોઈ પ્રકારની અટપટ કરીએ અને પોતાની લઘુતા ગાઈએ એટલે એઓ વશ થઈ જાય પણ તમારી આગળ એવો ડાળ નહોતો ટુકતો નથી ખરા હૃદયની ભક્તિ હોય—તેવી ભક્તિ તમે જુઓ તોજ તમે પ્રસન્ન થાઓ એમ છે તમારી આગળ બાદ્ય દેખાવ—ખોટો ડાળ ચાલી શકતો નથી. કોઈ માણસ સુદર રાગ પૂર્વક પ્રભુગુણગાનમાં તહીન થયેલ જણાય, લોકો તેથી આનંદમાં ફળી જાય અને તે પોતે ગળગળો થઈ જાય છતાં જો તેનું હૃદય કો-રૂંજ હોય તો તેથી કાંઈ વિશિષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી અને સરળ તેમજ સાદી ભાષામાં પ્રભુની સ્તુતિ કરવામાં આવે છતાં

મત્પ્રસન્નેસ્ત્વત્પ્રસાદ, સ્ત્વત્પ્રસાદાદિયંપુનઃ ।

હૃદયમ્યોડન્યાશ્રયં મિન્નિ, પ્રસીદ મગધનુ! મયિ ॥૧॥

ભાવાર્થ:—હે ભગવન! મારા મનની પ્રસન્નતાથી આપ પ્રસન્ન થાઓ છો અને આપના અનુગ્રહથી મારી પ્રસન્નતા થાય છે આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલા અન્યોઅન્ય આશ્રયને આપ ભાંગી નાખો અને મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. આનું તાત્પર્ય એ છે કે મારા મનની પ્રસન્નતાની દરકાર કર્યા વગર પ્રથમજ આપ કૃપા કરો જેથી મારા મનની પ્રસન્નતા અવશ્ય થશે ૧

જે હૃદય ભક્તિરસથી ભરપૂર હોય તે પ્રભુ પ્રસન્ન થાય છે. તેઓ ઉપરની ભક્તિને જોતા નથી પણ અદરના ભાવને જોયે છે. પ્રભુ ભક્તિ કરનાર જીવોએ આ હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી ઘટે છે અને માનસિક સ્થિતિ પ્રભુભક્તિને અનુરૂપ કરી તેનું આચર્ય નિવારણું યોગ્ય છે કર્તા કરી પ્રભુને કહે છે કે તમને રીઝવવામાં અન્ય બાહ્યોપચાર (નૈવેદ્યાદિ ધરણું, ભેટણું મૂકણું અગર વિલેપનાદિ વડે અગપૂજા કરવી વગેરે) કરવામાં આવે પણ તે વખતે હૃદય ભક્તિરસથી વચિત હોય-અદર બહુમાન તથા તન્મયભાવ ન હોય તો તે સંપૂર્ણ ફળદાયી થતા નથી કોઈ રાજા કે શેઠ પાસે એ પ્રમાણે કર્યું હોય તો તે ખુશી ખુશી થઈ જાય છે પણ પ્રભુ આગળ એવી જોડી લટપટો ચાલી શકતી નથી. અહીં પણ ઉપર જણાવેલી હકીકત ઘટી શકે છે પુષ્પની વિપુલતાથી પ્રભુની આંગી રચવામાં આવે અને અગ્ર ભાગે નવેલ તથા ફળના સમૂહની સુદર શ્રેણી ગોઠવવામાં આવે છતાં હૃદયમાં દબવળ ભાવ ન હોય તો તે સંપૂર્ણ ફળદાયી થતું નથી. કુમારપાળ મહારાજાએ પૂર્વભવમાં ફક્ત પાંચ કેડીના અઢાર ફૂલ લઈ પ્રભુને ચૂડાવ્યા હતા તો તેટલા માત્રથી પણ તેમને અઢાર દેશનું રાજ્ય મળ્યું હતું એ એમ જતાવે છે કે દ્રવ્ય-સામગ્રી એાછી કે વધારે હોય તેના ઉપરજ પ્રભુની પ્રસન્નતાનો આધાર નથી પણ ભાવની વિશુદ્ધિ-નિર્મળતા ઉપર એનો આધાર છે. આત્મકલ્યાણાર્થી જીવોએ આ હકીકત ખાસ લક્ષ્યમાં લેવી ઘટે છે આ કારણથી કર્તા છેવટે પ્રાર્થના કરે છે કે 'હે પ્રભુ ! મારી આ તમને રીઝવવા સજ ધીબધી ખટપટ ભાંગી નાખો-મારી માનસિક નિર્મળતા ઉપર લક્ષ્ય દીધા વિના તમેજ મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ-રીઝો. ૧

મહિનાથ તુજ રીઝ, જન રીઝે ન હુએરી;

દોય રીઝણનો ઉપાય, સામું કાં ન જૂએરી ? ૨

ભાવાર્થ:—હે મહિનાથ પ્રભુ ! લોકો રીઝે તમારી રીઝ થતી નથી પરંતુ (લોકોને તમે) બન્ને રીઝો (એનોએક) ઉપાય છે, (તે એ કે હે પ્રભુ !) સ્હામું કેમ જોતાનથી ? (જો તમે સામું જૂઓ તો તમે ને લોક બન્ને રીઝો) ૨

[વેચન:—હે પ્રભુ ! ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ જે જે પ્રકારોથી—રીતિઓથી લોકો રીઝે છે તે તે પ્રકારો આપને રીઝવવામા ઉપયોગી થતા નથી. અથવા તો લોક રીઝે તેથી કાંઈ તમે પણ રીઝો એમ બનતું નથી અને મારો વિચાર તો લોકને અને તમને બન્નેને રીઝવવાનો વર્ત્યા કરે છે માટે હવે તો કૃપા કરી લોક અને આપ બન્ને રીઝો તેમ થવું જોઈએ અને વિચાર કરતાં તેનો એક ઉપાય બરાબર સૂઝયો છે તે એ છે કે હે પ્રભુ ! તમે મારી સામું કેમ જોતા નથી ? જો તમે સામું જૂઓ તો તમે રીઝ્યા એ તો સ્પષ્ટ થયું પછી લોક રીઝે તેમા નવાઈ શી? કેમકે જેની ઉપર પ્રભુ રીઝે તેની ઉપર લોક તો રીઝેજ માટે કૃપા કરીને મારી સામું જૂઓ. અમે આવી વારવાર વિનતિ કરીએ છતાં તમે અમારી સામું ન જૂઓ તો તેથી અમારા હૃદયને કેટલો આઘાત પહોંચે, એનો આપે વિચાર કરવો ઘટે છે અમારાથી આ દુઃખ સહન થતું નથી. અમે તમારા શુભના રાગી છીએ તો પછી તમે શા માટે અમારી સામું પણ જોતા નથી ? હવે અમને વિશેષ અ-ખીશ ન બનાવો અને અમારા ઉપર દષ્ટિપ્રસાદ કરી તમે રીઝો અગર બીજો કોઈ ઉપાય બતાવો કે જેનો અમે ઉપયોગ કરીએ

અને તે રીતે તમને રીઝવવા પ્રયાસ કરીએ—તત્પર—ઉજમાળ થઈએ અમારે તો કોઈ પણ રીતે તમે રીઝો એટલુજ કામ છે. અન્ય કશાની આકાંક્ષા નથી ૨

દુરારાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શાસીરી;
એક દૂહવાએ ગાઠ, એક બે બોલે હસીરી. ૩
લોક લોકોત્તર વાત, રીઝ છે દોય જૂઠરી;
તાત ચક્ર ધુર પૂજ્ય, ચિંતા એહ હુધરી; ૪
રીઝવવો એક સાંધ, લોક તે વાત કરેરી,
શ્રી નય વિજય સુશિષ્ય, એહીજ ચિત્ત ધરેરી. ૫

ભાવાર્થ—લોકો મુશ્કેલીથી વશ થઈ શકે એવા છે કેમકે સહુને સરખો ચદ્રમા પહોચતો નથી, તેથી એક બે હસીને બોલે તો બીજો અત્યંત નારાજ થાય છે. (લોકને રીઝવવાની તે)લોકરીઝ અને (પ્રભુને રીઝવવાની તે) લોકોત્તર રીઝ, એ બન્ને (બાબતોની પદ્ધતિ) જૂઠી જૂઠી છે (આજ કારણથી) ભરત ચક્રવર્તીને, પ્રથમ તાત પૂજ્ય કે ચક્ર? એવી ચિંતા થઈ હતી. (પછી તેમણે પ્રભુને પૂજવાનો—તેમનો જ્ઞાનોત્સવ કરવાનો—તેમને વાદવા જવાનો નિર્ધાર કર્યો હતો તે પ્રમાણે) મ્હારે પણ પ્રભુને જ રીઝવવા (એમ નિશ્ચય કર્યો) છે લોક ભલે વાત કરે (પણ) શ્રી નયવિજયના સુશિષ્ય તો મનમા એજ (નિશ્ચયને) ધારે છે-ધારણ કરે છે. ૩-૪-૫

વિવેચન —ત્રીજી ગાથાથી લોકોને પણ રીઝવવા જતાં કેટલી મુશ્કેલી નડે છે, તે જણાવે છે જે ઉપરથી એમ સમજી શકાયો કે લોકોને રીઝવવામા પણ આટલી મુશ્કેલીઓ નડે છે તો પછી લોકોત્તર મહાપુરુષને રીઝવવા એ તો એથી પણ અત્યંત મુશ્કેલ

હોયજ, એમાં નવાઈ શી ? કર્તા કહે છે કે લોકોને રીઝવવાનું કામ પણ ઘણું મુશ્કેલ છે કારણ કે તેઓ સર્વને ચ દ્રમા સરખો પહોંચતો નથી કોઈને બારમો અનુકૂળ હોય છે ત્યારે કોઈને ચોથો અનુકૂળ હોય છે ? આમ ચ દ્રમા બિન્ન બિન્ન હોવાથી એકને બે હસીને બોલાવવામાં આવે તો તેથી બીજો તેના મનમાં અત્યંત નાખુશ થાય છે તે માને છે કે એના પર પ્રીતિ છે, મારી ઉપર નથી. લોકોમાં આવી સ્થિતિ ચાલુ હોવાથી તેઓ પણ મુશ્કેલીથી વશ થઈ શકે એવા છે તો પછી લોકોત્તર મહાપુરૂષને રીઝવવા એ તો એથી પણ વિશેષ મુશ્કેલ હોય, એમ જે ઉપર કહેવામાં આવ્યું છે એમા કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. છતાં કોઈ ઉપાય વિશે-
પથી લોકોને તો રીઝવી શકાય, પણ હે પ્રભુ ! આપને કેમ રીઝ-
વવા, એ બાબત અમને કાંઈ માર્ગ સૂઝતો નથી, તેથી આપ તં
દર્શાવો તોજ આ વાત બને તેમ છે લોકોને રીઝવવાની રીતિ જૂદી
છે અને લોકોત્તરને-પ્રભુને રીઝવવાની રીતિ જૂદી છે. એ બન્ને પ્ર-
કાર જૂદા છે ત્યારે હવે કરવું શું, એ બાબતનો નિર્ણય કરવામાં
સહાયરૂપ પ્રસ્તુત પ્રસાદને અનુસરતું એક દૃષ્ટાંત આપે છે કે, એકદા
શ્રી હરત ચક્રવર્તીને સમકાળે બે બાબતની વધામણી મળી.
એક ઋષભદેવ પિતાને કેવળજ્ઞાન થયું તેની અને બીજી આયુધ-
શાળામાં ચક્રરત્ન પ્રકટ થયું તેની આ બન્નેમા પ્રથમ સત્કરણીય-
માન આપવા યોગ્ય શું, એનો તેઓએ વિચાર કર્યો અને એને
પરિણામે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા કે “પ્રથમ તાતનો કેવળજ્ઞાન
મહોત્સવજ કરવા યોગ્ય છે, કેમકે તે શાશ્વત સુખ આપનાર છે;

૧ સંયોગી વગેરે જનોને ચ દ્રતુ દર્શન આહ્વાદવર્દક થાય છે, બ્યારે
વિરહી જનો તથા ચોર અને બાર વગેરેને દુ ખોત્પાદક થાય છે, એવો અર્થ
પણ થાય છે.

જ્યારે ચક્ર તો અનેક પ્રકારના આરભ વડે માત્ર રાજ્યલક્ષ્મી આપે તેમ છે કે જે આયુષ્યની પૂર્ણતાએ કાંઈજ ઉપયોગી થતી નથી, પરંતુ કદાચ માઠી ગતિમા પણ લઈ જાય છે, માટે મારે તો પ્રભુનેજ રીઝવવા ” આ નિર્ણય થયો તે વખતે વચ્ચે તેમના મનમા એમ પણ આવ્યું કે ‘આ બાબત લોકો મારી ચર્ચા-ટીકા કરશે કે શું પ્રભુ જતા રહેવાના હતા કે એમના જ્ઞાનોત્સવ માટે ચક્રના પ્રકટીકરણની ઉપેક્ષા કરી ? ’ પણ સાથે તેજ વખતે મનમાં સમાધાન થયું કે ‘લોકો તો વિચિત્ર સ્વભાવવાળા છે, હુ.એ આરાધી શકાય તેવા છે માટે તેમની પરવા રાખવાની બિલકુલ જરૂર નથી ભલે એમને કાવે તેમ કહે. એમના કથન ઉપર ધ્યાન આપવા બેસીએ તો ખરો માર્ગ સાધી શકાય નહિ. ’ આ પ્રમાણે તેમના ચિત્તમાં સમાધાન થવાની સાથેજ તેઓએ પ્રભુના કેવળજ્ઞાન મહોત્સવનો લાભ પહેલો લીધો આ દૃષ્ટાંત આપી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે કે મે પણ ભરત મહારાજની પેઠેજ નિર્ણય કર્યો છે. મારે પણ લૌકિક રીઝની કાંઈજ જરૂર નથી ફક્ત સાંઈને-પ્રભુનેજ રીઝવવા છે એટલે લોકો તો એની મેળેજ રીઝશે-તેને રીઝવવા પડશેજ નહીં આનો પરમાર્થ આમ પણ નીકળી શકે કે પૌદ્ગલિક પદાર્થો ઉપરથી જેમ જેમ રાગ ઘટાડવામા આવે તેમ તેમ પ્રભુ ઉપર રાગ થતો આવે-વધતો જાય, અને જેમ જેમ પ્રભુ ઉપર રાગ વધતો જાય તેમ તેમ પ્રભુ પણ અધિક અધિક રીઝતા જાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજે ઋષભ પ્રભુની સ્તુતિ કરતા આને અનુસરતુંજ કહ્યું છે કે “ પ્રીત અનતીપર થકી, જે તોડે હો તે બેડે એહ કે, પરમ પુરૂષથી રાગતા, એકત્વતા હો દાખી ગુણગેહ ” ઇત્યાદિ. ૩-૪-૫

શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીનું સ્તવન.

મુનિસુવ્રત જિન વંદતાં, અતિ ઉદ્ધસિત તનમન થાયરે,
વહન અનોપમ નિરખતાં, મારાં ભવભવનાં દુઃખ બાયરે;
મારાં ભવભવનાં દુઃખ^૧ બાય, જગતગુરૂ બગતો મુખકંદરે,
મુખકંદ અમંદ આલુંદ, પરમગુરૂ^૨ હાંપતો મુખકંદરે^૩. ૧

ભાવાર્થ.—મુનિસુવ્રત જિનને વહન કરવાથી તન અને મન હર્ષથી ઉભરાઈ બાય છે ઉપમારહિત પ્રભુના મુખને જોવાથી મારાં ઘણા ભવનાં બાધેલાં કર્મો દૂર થાય છે જગતના ગુરૂ બગત છે, મુખના કંદ છે અને પરમ આનંદ (સ્વરૂપ) તથા હીપતા છે.

વિવેચન.—જગતની ત્રિકાળ અવસ્થાને બાજુનાર અને ભલાં મતોવાળા શ્રી મુનિસુવ્રત પ્રભુના ગુણો કર્તા સ્વગત વિચારે છે અથવા ભવ્ય જીવો પ્રત્યે કહે છે કે, શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીને આગમમાં જણાવેલી વિધિપૂર્વક વહન કરવાથી માફે તન (શરીર) હર્ષથી પ્રકુલિત—રોમાંચિત—પુલકિત થઈ બાય છે અને મન અત્યાનંદમગ્ન બને છે. વિધિપૂર્વક ક્રિયા કરવાનું ફળ ચિતની પ્રસન્નતા થવી એ છે અને એ પ્રસન્નતા થાય છે એટલે ક્રિયાનું મથર્થ—ખરૂં ફળ નિર્મિત થાય છે. એથી ઉલટું—અવિધિએ કરનાર તેના ફળમાં બહુ ન્યૂનતા પામે છે. છતાં વિધિપૂર્વક કરવાની સ્થિતિએ પહોંચતા સુધી અવિધિપૂર્વક પણ ક્રિયામાર્ગે તો અવશ્ય ચાલુ રાખવાજ જોઈએ પણ તેનો અનાદર તો ક્યારે પણ નજરે આવે જોઈએ. કારણ કે માણસ પ્રથમ જે ક્રિયા કરે છે તે અવિધિથીજ થાય છે પણ કરતાં કરતાં પૂછતા સમજતા વિધિપૂર્વક થાય છે. જેમ

૧ આ દુ ખ શબ્દ કર્મવાચી છે, કર્મના ફળરૂપે કહેલ છે ૨ ‘ગુણુ કરી’ એવો પણ પાઠ છે ૩ ‘સગવતરે’ એવો પણ પાઠ છે

રસોઈ કરવા શિખનારને હાથે પ્રથમ રસોઈ કાચી પાકી થાય છે, બગડે છે, તો પણ જો તે કરવાનો અભ્યાસ ચાલુ રાખે છે તો ક્રમે ક્રમે તે સારી થાય છે પણ શરૂઆતમા બગડવાની ભીતિથી ક-ટાળી તે કરવાનું છોડી દે તો તે ક્યારે પણ સારી રસોઈ કરી શકેજ નહિ તેમ અત્ર ક્રિયાને અંગે પણ સમજવાનું છે. છતાં અત્રે એક મુદ્દો ખાસ ધ્યાનમા રાખવા જેવો છે તે એ કે તે માણસનું સાધ્યર્થિદુ રસોઈ શિખવા તરફ-સારી કરવા તરફજ હોય છે તેથી તે ચીવટ રાખી આગળ વધતો જાય છે પ્રથમ તે વિશેષ ભૂલો કરે છે પણ ક્રમે ક્રમે તેની ભૂલો ઘટતી જાય છે અને સુધારો વધતો જાય છે તેજ મુજબ ક્રિયાકારકને શુદ્ધ વિધિ-માર્ગ સુધી પહોંચવાની ખાસ ખત-ઉપયોગની ભગૃતિ હોવી જોઈએ પણ જો બાલ્યવયથી સામાયિક કરનારમા વૃદ્ધાવસ્થા સુધી પણ સમતા ગુણ ન આવે, પૌષ્ઠ કરનારને ધર્મની પુષ્ટિ ન થાય, પ્રતિક્રમણ કરનારને ફરી પાપ કરવાથી અટકવાનું ન બને અને એમ દરેક ક્રિયાઓને અંગે પરિણામ આવે તો તેવા માણસો તો હજી એકડાજ ઘૂટે છે એમ કહીએ તો તેમાં લેશમાત્ર ખોટું નથી. અને ઘાણીનો ખેલ જેમ છ માસ ચાલે છતાં પોતાનાજ સ્થાનમાં હોય તેમ તેવા જીવો પણ જેવા હતા તેવાને તેવાજ રહે છે, આ સ્થિતિ સુધરે તોજ ક્રિયાઓનું ખરૂં (પૂરૂં) ફળ મળી શકે કર્તા આ ગળ વધીને કહે છે કે એ પ્રભુના મુખને જગતના કોઈ પદાર્થની ઉપમા ઘટી શકતી નથી-તેવો પદાર્થજ જગતમા નથી કે જેની ઉપમા આપી શકાય, તેથી તે નિરૂપમ છે અને એનું સાધ્યદૃષ્ટિપૂર્વક-પ્રભુના સત્યસ્વરૂપની વિચારણાપૂર્વક નિરીક્ષણ-સૂક્ષ્માવલોકન કરવાથી મા રા અનેક ભવનાં સચિત પાપકર્મો દૂર થાય છે અત્ર પણ એક બા ખત વિચારણીય છે કે, દર્શનનું કાર્ય પ્રભુપ્રતિમાનું મુખ જોવામ

પર્શવસાન પામે—ત્યાજ પૂર્ણતા પામે અને એ સુખ જે પ્રભુનું હોય તે પ્રભુનું ભૂતજીવન વિચારી એમનામા શા શા ગુણો છે, તે વિચારવાની તસ્દી લેવામા ન આવે, આગી રચેલી હોય તો આંગીનાજ દર્શન થાય અને બોલાય કે વાહ વાહ ! કેવી સુદર આંગી રચી છે ? પણ એ દર્શનથી પોતાને કંઈ ઇષ્ટસિદ્ધિ કરવી છે, તે ભૂલી જવામા આવે તો આવા પ્રકારના દર્શનનું યથાર્થ ફળ ન મળે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી કહેવાની મતલબ એ છે કે દર્શનનો હેતુ સમજી દર્શન કરવું જોઈએ અને તોજ કર્તા કહે છે તેમ ભવભવના દુખ બંધ અને એ દર્શનનું પોતામાં પ્રતિબિંબ પડે એટલે પ્રભુના દર્શનથી આત્મામા સમ્યક્ત્વદર્શન પ્રગટે વળી કહે છે કે એ ત્રણ જગતના ગુરૂ—મોક્ષનો સાચો માર્ગ બતાવવાથી ખરા ધર્મોપદેષ્ટા સદા જાગૃત છે—પરમોત્કૃષ્ટ અપ્રમાદ દયાના ધારક હોવાથી સદા સ્વસ્વરૂપમાજ રમી રહ્યા છે—હીન થઈ ગયા છે. વળી સુખના મૂળરૂપ છે—સુખ માત્રના પ્રભવ—ઉત્પત્તિ સ્થાનરૂપ તેઓ છે વળી પરમ આનંદમય છે અને લોકના અગ્ર ભાગે દીપી રહ્યા છે—શોભી રહ્યા છે ૧

નિશિદ્ધિન સૂતાં જગતાં હૃદયથી ન રહે દૂરરે;

જળ (જે) ઉપકાર સંભારીએ, તવ (તો) ઉપજે આનંદ

પૂરેરે, ૧૦ જ૦ સુ૦ ૨

ભાવાર્થ—(એ પ્રભુ) રાત્રિ અને દિવસ સૂતા અને જાગતાં હૃદયથી દૂર થતા નથી જ્યારે (એમનો અમારા ઉપર કરેલો) ઉપકાર યાદ કરીએ છીએ—કરૂં છું ત્યારે ભરપૂર આનંદ પ્રગટ થાય છે ૨

વિવેચન—એ કૃપાળુ પ્રભુ અમોને હૃદયમાં યાદ આવે છે. અમે સુપ્ત કે જાગૃત અવસ્થામાં હોઈએ ત્યારે પણ તેઓ અમારા

હૃદયમાથી ક્યારે પણ દૂર ખસતા નથી ઊઠતા, બેસતાં, હરતાં, ફરતાં અને ટૂંકામા કહીએ તો સર્વ સ્થિતિમા એમને અમે અમારા હૃદયમાં વિરાજીત થયેલા જોઈએ છીએ આ અમારા મન-મંદિરમાં સ્થિતિ કરવારૂપ એમનો ઉપકાર તથા જે બોધથી અમે આવી ઉત્તમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયા તે બોધ પૂરો પાડ્યો તે રૂપ ઉપકાર-માત્ર એકાત હિતબુદ્ધિએ, કૃત્ત અમે કેમ ઉન્નતિને પામીએ—સ સારમાથી કેમ નિસ્તરીએ, એજ ઉદ્દેશથી કરેલો ઉપકાર અમે જ્યારે જ્યારે સ ભારીએ છીએ ત્યારે ત્યારે એ ઉપકારના ગર્ભમા રહેલી નિ સ્વાર્થતા જોઈ અમને અપૂર્વ આનંદનો સમૂહ પ્રકટ થાય છે—અમે આનંદરૂપ સરોવરમાં ઝીલીએ છીએ—સર્વોએ સ્નાન કરીએ છીએ આ ગાથા કર્તાની ઉત્તમ ધ્યાનાવસ્થા સૂચવે છે. અન્યથા ‘ પ્રભુ હંધકાથી ન રહે દૂરરે ’ એ ઉદ્દગારો નિકળવાનું બની શકે નહિ ૨

પ્રભુ ઉપકાર ગુણે ભર્યા, મન અવગુણ એક ન સમાયરે;
ગુણ ગુણ અનુબંધી હુઆ, તે તો અક્ષય ભાવ કહાયરે,

તે ૦ જ ૦ મુ ૦ ૩

ભાવાર્થ—પ્રભુ ઉપકારગુણથી ભરેલા છે અને મનને વિષે એક પણ અવગુણ સ્થાન મેળવી શકે તેમ નથી એ ગુણો અન્ય ગુણની પરપરાને મેળવી આપે એવા અનુબંધવાળા છે અને તે બધા ક્ષાયિક ભાવવાળાજ કહેવા યોગ્ય છે ૩

વિવેચન —એ પ્રભુ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપકાર ગુણથી ભરેલા છે અને એવા ગુણથી પૂર્ણ મનને વિષે એક પણ અવગુણ સમાઈ શકતો નથી એ ગુણ પામેલો કોઈ પણ જીવ એ સ્થિતિથી ક્યારે પણ પતિત થતો નથી, પણ કર્મનો ક્ષય કરતો આગ

જન વધતો જાય છે અને પૂર્વપ્રાપ્ત ગુણોથી નવા નવા ગુણની પર-
પરાને મેળવતો જાય છે—પૂર્વગુણો ઉત્તર ગુણોને જે ચી લાવે છે
અને જે નવા નવા ગુણો પ્રાપ્ત થતા આવે છે તે બધા મોહની-
યાદિ કર્મના ક્ષયથી પ્રગટ થયેલા હોવાથી અક્ષય ભાવવાળા—નિરં-
તર રહેનારા હોય છે—આવ્યા તે જવાના હોતાજ નથી આગાથામા
કર્તાએ પ્રથમ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે અને પછી
એ ગુણપ્રાપ્ત જીવ ક્ષયક્રમેણી આરોહ—માડે અને તે વડે અક્ષય
ગુણોને ઉપાર્જન કરતો કરતો પ્રાંતે અક્ષય પદને પામે એ ભાવ
બતાવ્યો છે. જે બાબત વિશેષ હવેની ગાથામા કહે છે. ૩

અક્ષય પદ દીએ પ્રેમજે, પ્રભુનું તે અનુભવ રૂપરે;
અક્ષર સ્વર ગોચર નહિ, એ તો અકળ અમાપ્ય અરૂપરે,
એ ૦ જ ૦ સ ૦ ૪

ભાવાર્થ —(પ્રભુ ઉપર કરેલો) જે પ્રેમ અક્ષય પદને આપે
છે તે પ્રભુનું અનુભવેલું (પદ છે), (તેનું સ્વરૂપ) અક્ષર તથા
સ્વરદ્વારા પ્રકાશી શકાતું નથી (કારણ કે) એ તો ન કળી શકાય,
ન માપી શકાય અને ન જોઈ શકાય (તેવું છે)

વિવેચન —પ્રભુ ઉપર માત્ર સ્વ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અર્થે જે
પ્રશસ્તરાગ કરવામા આવે તેથી અનુક્રમે ભવ્ય પાણીને ત્રીજી
ગાથાના વિવેચનના પ્રાંત ભાગમા જણાવવામાં આવ્યું તેવું અ-
ક્ષયપદ—મોક્ષપદ મળે છે રાગથી અક્ષયપદ કેમ મળે ? એ શકાનું
નિરાકરણ આ રીતે થઈ શકે મોક્ષપદ મેળવવાની જીવને ન્યારે
અભિરૂચિ થાય છે ત્યારે તેનો સાસારિક અપ્રશસ્તરાગ, ધીમે
ધીમે ઘટી જઈ પ્રશસ્તતામા ફેરવાઈ જાય છે. બાદ તે જીવ ન્યારે

સ્વ સ્વરૂપને સમજવા જેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે પ્રભુ ઉપરનો રાગ આત્મામાંજ લય પામે છે એટલે તે મોક્ષપદ મેળવે છે. પણ તે પદની પ્રાપ્તિ થવામાં કારણરૂપે પ્રથમ પ્રશસ્ત રાગ હતો તેથી તેને યશ અપાવવા માટે એમજ કહેવાય કે પ્રભુ ઉપરના પ્રેમે અમને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરાવી આપ્યું- દુષ્કાળમાં કોઈ શેઠના આશ્રયથી આપણે વર્ષ ઉતરીએ તેમાં જો કે મુખ્ય કારણ આપણો પુન્યોદયજ હોય છે (તે ન હોય તો શેઠને પણ તેવો વિચાર ન આવે), છતાં તે શેઠને યશ આપી આપણે એમ કહીએ છીએ કે ‘ જો આપનો આવા નબળા વખતમાં આશ્રય ન મળ્યો હોત તો અમે જીવી શકત નહિ, આપેજ અમોને જીવતા રાખ્યા છે’ તેમ અત્ર પણ સમજવું યોગ્ય છે કર્તા કહે છે કે તે અક્ષય પદને પ્રભુ સદા અનુભવે છે—સિદ્ધિ ગતિમા તેને સદા ભોગવી રહ્યા છે. તે પદનું સ્વરૂપ એટલું બધું ગૂઢ અને વિશાળ છે કે તેનું વર્ણન કરવા જેટલા વ્યજન અને સ્વર નથી—વાણીને અગોચર છે. અનેક ભવો વ્યતીત થાય તો પણ તેનું સ્વરૂપ પૂર્ણ રીતે કથી શકાય તેમ નથી કારણ કે તેની ગૂઢતા છદ્મસ્થથી ન બાહ્યી શકાય તેવી અને સ્વરૂપસ્થિતિ ન જોઈ શકાય તેવી છે છદ્મસ્થનું ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન જો કે તેને શ્રુતકેવળી તરીકે ઓળખાવે છે અને તેથી તે સર્વ વસ્તુનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ બાહ્યી શકે છે તો પણ તેને કહી શકતા નથી અક્ષય પદના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળા કેવળી ભગવાન પણ તે પદના સ્વરૂપને પૂર્ણ રીતે કહેવા સમર્થ થતા નથી તો પછી છદ્મસ્થજીવ તેને પૂર્ણ રીતે કયાથી કહી શકે ? નજ કહી શકે તેથીજ તેને અકળ, અમાપ્ય અને અરૂપ કહેવામા આવે છે કર્તા છેવટની ગાથામા આનાજ સમર્થનમા કહે છે ૪

અક્ષર થોડા ગુણ ધણા, સજ્જનના (પ્રભુજના) તે ન
લિખાય (કહેવાય) રે;
વાચકયશ કહે પ્રેમથી, પણ મનમાંહે પરખાયરે, ૫૦૪૦સુ૦૫

ભાવાર્થ.—પ્રભુના ગુણ ધણા છે પણ તેનું સ્વરૂપ સમજાવવા શબ્દો થોડા છે, તેથી તે યથાર્થ રીતે વર્ણવી શકાય તેમ નથી. પરંતુ વાચક યશ કહે છે કે જો પ્રભુ ઉપર પ્રેમ હોય તો તથી તે ગુણો મનમાં જાણી શકાય તેમ છે. ૫

વિવેચન —કર્તાએ ચોથી ગાથામાં કહ્યું છે કે અક્ષય પદનું સ્વરૂપ વાણીને ગોચર થાય તેવું નથી, તેજ પ્રમાણે અત્ર પણ કહે છે કે, પરમાત્મામાં રહેલા ગુણો એટલા બધા છે કે તે સર્વનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ સમજાવવા કદી પ્રયાસ કરવામાં આવે તો તેને માટે પૂરતા શબ્દો—અક્ષરોજ મળી શકે તેમ નથી તેથી તે પૂરે પૂરા વર્ણવી શકાય તેમ નથી અગાઉ જે અક્ષયપદ કહ્યું તેમાં અને પરમાત્માના ગુણોમા, ગુણી અને ગુણની એકતા—અભિન્નતા હોવાથી કાંઈજ તફાવત નથી. વાચક યશ કહે છે કે જો કે પ્રભુના ગુણો વાણીદ્વારા કદી શકાય તેમ નથી પરંતુ પ્રભુ ઉપર જે ખરેખર પ્રેમ હોય તો તે ગુણોની આપણા મનને પ્રતીતિ—ખાત્રી થઈ શકે તેમ છે જગતમાં કેટલાક પદાર્થો એવા પણ હોય છે કે જેના ગુણો આપણે અનુભવદ્વારા જાણતા હોઈએ છતાં તેનું વર્ણન શબ્દદ્વારા કરવા અસમર્થ થઈએ. દાખલા તરીકે પાણીનો વર્ણુ તથા રસાદિ તથા ઘીનો સ્વાદ આપણે કદી શકતા નથી તેમજ ગોળ, ખાડ, સાકર, દ્રાક્ષ અને મધ વગેરેની મિષ્ટતાના પૃથક્કરણો આપણને પૂછવામા આવે તો આપણે એટલુંજ કદી શકશું કે ‘તે બધા પદાર્થો મીઠા—ગળ્યા છે પણ હરેકમા રહેલી મિષ્ટતાની તરતમતા અમે કદી શકીએ તેમ નથી.’ તેમજ પ્રભુના ગુણ પણ

(૧૨૬)

શ્રી અરનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

પ્રેમયે ગે અનુભવદ્વારા બાણી શકાય પણ તેને વાણીદ્વારા કહી શકાય નહિ કર્તા અન્યત્ર પણ (સિદ્ધપદની પૂજામાં) આવો ભાવ લાવ્યા છે કે 'બાણે પણ ન કહી શકે પુર ગુણ' ઇત્યાદિ જગતમાં જેના ઉપર આપણે પ્રેમ રાખીએ તેના ગુણો આપણા હૃદયમાં વસે છે તેમજ પ્રભુ ઉપર પ્રેમ રાખવાથી તેમનામાં રહેલા ગુણો પણ આપણા હૃદયદ્વારા સમજી શકાય છે આ ગાથાના પૂર્વાર્ધનો અર્થ બીજી રીતે પણ થઈ શકે છે, તે એમ કે 'પરમાત્મા' એ શબ્દના અક્ષર થોડા છે પણ તના ગુણો ઘણા છે. આ અર્થથી પણ પ્રભુના ગુણોનું માહાત્મ્યજ સૂચવાય છે ૫

૧૧ શ્રી નમિનાથ સ્વામાનું સ્તવન.

શ્રી નમિજિનની સેવા કરતાં, અલિય^૧ વિધન સવિદૂરે નાસેજી
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ નવનિધિ લીલા, આવે બહુ મહામૂર^૨ પાસેજી.

શ્રી૦ ૧

મયમત્તા^૩ અંગણુ ગજ ગાજે, રાજે તેજી તુખાર^૪ તેયંગાજી;^૫
બેટા બેટી બંધવ બેડી, લહીએ બાહુ અધિકાર રંગાજી શ્રી૦૨
વલ્લભ^૬ સંગમ રંગ લહીજે, અણુવાલહા હોય દૂર સહેજેજી;
વાંછાતણો વિલંબ ન દૂબે, કારજ સીએમૂરા^૭ લહેજેજી. શ્રી૦૩
ચંદ્રકીરણુ ઉજ્જવલ યશ ઉલશે, સુરજ તુલ્ય પ્રતાપી દીપેજી;
જે પ્રભુભક્તિ કરે નિત્ય વિનયે, તે અરિયણુ^૮ બહુ પ્રતાપી ઝી-
પેજી. શ્રી૦ ૪

૧ ખોટા, ૨ સપત્તિના પ્રકાર, ૩ મદોન્મત્ત, ૪ ચાલાક થોડા, ૫ મનોહર ૬ ભર્તા-ધણી, ૭ મોટા, ૮ શિષ્ય, ૯ શત્રુ.

મંગલમાલા લલિત વિશાલા, ખાસા' બહુતે પ્રેમ રંગેલ;
શ્રી નયવિજય વિબુધ પય સેવક, કહે લહીએ સુખ પ્રેમ
અંગેલ શ્રી૦ ૫

વિવેચન.—આ સ્તવનનો અર્થ સહેલો હોવાથી પ્રથમથીજ તેનું વિવેચન લખવામાં આવ્યું છે. પરિસહ ઉપસર્ગાદિને નમાવનાર એવા શ્રી નમિનાથ પ્રભુની સેવાનાં ફળો કર્તા ગણાવે છે પ્રભુની સેવા કરવાથી કોઇપણ ચીજ ન મળે એવું છેજ નહિ દુકામાં કહીએ તો જે ઈચ્છીએ તે મળે છે પણ પ્રભુભક્તિ કરીને તેના ફળ તરીકે પાદ્મલિક પદાર્થોની ઈચ્છા કરવાથી ભક્તિનું ખરે ખર્ ફળ હારી જવાય છે, તેથી એવી ઈચ્છા કરવી કે નહિ, તે સેવા કરનારે પોતેજ વિચારવું ઘટે છે રચનાર મહાશય કહે છે કે શ્રી નમિનાથ પ્રભુની સેવા કરતાં જેનાથી આપણને હાનિ થાય-શારીરિક, માનસિક, આર્થિક કે કૌટુંબિક નુકશાન થાય તેવાં વિઘ્ન માત્ર—અંતરાયો—પૌદ્ગલિક સુખ ભોગવતા આડા આવતાં—નડતાં કારણો સર્વથા દૂર થઈ જાય છે તો પછી સામાન્ય વિઘ્નો દૂર થાય તેનું તો કહેવુંજ શું ? વળી આઠ મ્હોટી સિદ્ધિ-શક્તિઓ તથા નવ વિધાનનો વૈભવ-સંપત્તિનો ભંડાર પ્રગટે છે અને તે ઉપરાંત અન્ય સંપત્તિના અનેક પ્રકારો તેની સમીપે આવે છે. ૧

એ પ્રભુની સેવા કરવાથી સેવકના ઘરના આંગણમાં મહો-ન્મત્ત-ખળવાન હાથીઓ ગાળે છે અને મનોહર-સુદર તેલ-ચા-લાક ઘોડાઓ ચોલી રહે છે તેને પુત્રો, પુત્રી અને બધુની ભેડી

તથા રાજ્યાદિમા ઉચ્ચાહોદાઓ અને માન ભરેલા પદો (ડીઝીઓ) પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વ ભવે કરેલી સેવાનું ફળ તેજ ભવમાં, આ ભવમાં અગર આવતા ભવમાં પણ મળે છે એમ ત્રિકાળની અપેક્ષાએ ફળની પ્રાપ્તિ સમજવી ઘટે છે ૨

પ્રભુની સેવા કરવાથી બીજી શું શું મળે છે, તે કહે છે. ઇષ્ટજન (પતિ) તથા ઇચ્છિત પદાર્થો અને આરોગ્ય આદિનો સંયોગ થવાથી આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે અને અપ્રિયજન તથા અનિષ્ટ પદાર્થો અને રોગાદિ સ્વાભાવિક રીતે દૂર થઈ જાય છે. આ સર્વ થવામાં માત્ર વાંચ્છાનોજ વિલગ હોય છે પણ બીજા કારણે વિલગ થતો નથી ઇચ્છવાની સાથેજ સર્વ આવી મળે છે. આ વ્યવહારનયનું વચન છે. વાસ્તવિક રીતે તો ઇચ્છા પણ કરવી પડતી, નથી મ્હોટા કાર્યો (મત્રારાધન પ્રમુખનાં) લહેખત્રારમાં—જદ્દી સિદ્ધ થાય છે ૩

કર્તા વળી આગળ જતાં કહે છે કે, જે ભવ્યજીવ નિરંતર વિનય તથા બહુમાનપૂર્વક પ્રભુની સેવા-ભક્તિ કરે છે—એક દિવસ પણ પ્રભુભક્તિ વિના જાય એ જોના અત કરણને મુદ્દલ રૂચતું નથી, તેનો યશ જગત્માં ચંદ્રના કીરણ જેવો ઉજળો વિસ્તરે છે—ફેલાય છે—તે યશને કોઈ દિવસ કલક લાગતું—રહી-ટતું નથી—તે મહા નિષ્કલક રહે છે. અહીં કવિએ ચંદ્રના કીરણની ઉજ્જવલતાની ઉપમા આપી છે પણ ચંદ્રની ઉજ્જવલતાની ઉપમા આપી નથી, તેનો હેતુ એ છે કે જેમ કીરણો દિશાઓમાં વિસ્તરે છે તેમ યશ પણ દિશાઓમાં વિસ્તરે છે વળી તે ભવ્ય જીવનો પ્રતાપ—ઉગ્રતેજ સૂર્યની જેમ દીપી નીકળે છે—અકવર્તીની આજ્ઞા જેમ છ ખડ મસ્તકે રુડાવે છે તેમ આનો પ્રતાપ પણ

દિગત સુધી પહોંચે છે અને એવા પ્રતાપ વડે તે પોતાના સમ-
સ્ત શત્રુઓને જીતી લે છે—પોતાની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરનારા
કરી મૂકે છે ૪

શ્રી નયવિજય પડિતના ચરણસેવક વાચક યશ કહે છે કે
પ્રભુ ઉપર પ્રેમ કરવાથી ઘરમાં મગગની માળાઓ—કલ્યાણની
પરપરા—શ્રેણીઓ પ્રકટે છે તથા વિપુલ લક્ષ્મી—બહુ ધનની પ્રાપ્તિ
થાય છે, તેમજ સ્ત્રી તથા કુટુંબ પરિવાર બહુ પ્રકારે પ્રેમના
રગ—દ્વંદ્વરાગપૂર્વક સર્વ સામાજિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોમાં સદા
અનુકૂળ થાય છે દરેક કાર્યોમાં પોતાના સ્વજનો તથા સગાં
બહાલાઓ અનુકૂળ હોય તોજ તે સગીન રીતે થાય છે—પારપડે
છે. આ બાબત રોજના અનુભવની હોવાથી એ બાબત વિશેષ
લખવાની જરૂર નથી. આ આખા સ્તવનનો સાર એ છે જે પ્રભુ-
ની સેવા કરનારનું જીવન આ લોકમાં પણ સર્વ રીતે સુખી હોય છે ૫

૨૨ શ્રી નેમિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

તોરણ આવી રથ ફેરી ગયારે હાં, પશુઆં દેધ દાપ, મેરે વાલમાં;
નવ ભવ નેહ નિવારીયારે હાં, શો બેધ આવ્યા બેષ ? મેરે ૦ ૧
ચંદ્ર કલંકી નેહથીરે હાં, રામને સીતા વિયોગ, મેરે ૦
તેહ કુરંગને વયણુડેરે હાં, પતિ આવે કુણુ લોગ ? મેરે ૦ ૨
ઉતારી હું ચિત્તથીરે હાં, મુક્તિ ધુતારી હેત, મેરે ૦
સિદ્ધ અનતે ભોગવીરે હાં, તેહશું કવણુ સકેત ? મેરે ૦ ૩

૧ હરિણ, ૨ પ્રતીતિ—વિશ્વાસ, ૩ ક્યા લોકોને ? ૪ શો ધરારો ?

(૧૩૦) શ્રી નેમિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

પ્રીત કરતાં સોહીલીરે હાં, નિર્વહતાં જંજાળ, મેરે
જેહવો વ્યાત્રખેલાવવોરે હાં, જેહવી અગનની ઝાળ, મેરે ૦ ૪
જે વિવાહ અવસરે હીયારે હાં, હાથ ઉપર નાવિ હાથ. મેરે ૦
હીક્ષા અવસર હીજીએરે હાં, શિર ઉપર જગનાથ. મેરે ૦ ૫
ઇમ વત્રવલની રાજીલ ગધરે હાં, નેમિ કને પ્રત લીધ, મેરે ૦
વાચ ૫ યશ કહે પ્રભુમીએરે હાં, એ દંપતી દોય સિદ્ધ, મેરે ૦ ૬

વિવેચન -- સ કટનો નાશ કરવામા ચક્રધર સમાન શ્રી નેમિ-
નાથ પ્રભુની કર્તા સ્તુતિ કરે છે ચક્રવર્તીનું ચક્ર જેમ વૈરીઓનું
મસ્તક છેદે છે તેમ પ્રભુનું ધર્મચક્ર ચાર ગતિરૂપ લવણમણનો
ઉઠેદ કરે છે, તેથી પ્રભુને અરિષ્ટનેમિ પણ કહેવામા આવે છે.
રાજિમતિનો વિલાપ આ સ્તવનમા ચિત્તો છે રાજિમતિ નેમિ-
નાથપ્રભુને ઉદ્દેશીને કહે છે કે “હે પ્રાણનાથ ! ગૌરવ (ગૌરવ)
આપવાને માટે એકઠા કરી પાંજરામા પૂરેલા પશુ તથા પક્ષી-
ઓની ફરીઆદ સાંભળીને આપ તોરણ સુધી આવ્યા છતાં ત્યાંથી
રથ ફેરવી પાછા આદ્યા ગયા તે વખતે અનેક વડિલ જનોએ
આપને અનેક રીતે વિનવ્યા પણ એઓની વિનતિ ઉપર આપે લક્ષ્ય
આપ્યું નહિ અને મારી સાથેના નવ લવના સ્નેહનો અત લા-
વ્યા આવી સ્થિતિ બની (લગ્નમા વિદ્ર પડયું) તો આપ એવો કેવી
જાતનો જોષ જોધને આવ્યા હતા ? લગ્નને યોગ્ય મુદૂર્ત જોવામાં
કાંઈ ફેર તો અવશ્ય પડયો ! નહિતર આમ બનેજ નહિ !” ૧

“જેનાથી ચક્ર કલકિત-લાછનગાજો છે અને જેના નિમિત્તે
રામને સીતાનો વિયોગ થયો (રામાયણમાં આ હકીકત પ્રસિદ્ધ

છે) તે કુરગના વચનમાત્ર-પોતાના છુટકારાને માટે કરેલી પ્રાર્થના ઉપરથીજ (પણ ખીબા કોઈ કારણે નહિ) આપ પાછા વળ્યા એ હકીકતની કેને પ્રતીતિ આવે ?-ક્યા માણસોને એમા વિશ્વાસ બેસે ?-એ વાત કોણ સાચી માને ? હું તો એ હકીકતને કદાચ સત્ય તરીકે સ્વીકારું પણ લોકો કેમ માને ? લોકો તો એમા કાંઈક ખીબુ પ્રબળ કારણ હશે એવીજ કલ્પના કરે તે સાથે આપ મૃગના વચન-કથન ઉપરથી પાછા ફર્યા છો એ ઉપર મને પણ શક ઉત્પન્ન થાય છે મને પણ તેમા કાંઈ ખીબુજ કારણ હોય એમ લાગે છે મૃગની દયા તો તેમા એ, બહાના રૂપ છે-લોકો ને દેખાડવા-સમજાવવા માટે છે પણ લોકો એટલા બધા ભોળા નથી કે આપની એ યુક્તિ ન સમજે !” ૨

રાજિભતિને જે શક ઉત્પન્ન થયો છે, તેનું કારણ હવે તે જણાવે છે “હે સ્વામિન ! આપે મને ચિત્તથી ઉતારી-મનથી વિસારી દીધી એનું કારણ એજ છે કે અનત સિદ્ધની ભોગવેલી અને અનંક મુમુક્ષુઓને પણ પોતાની તરફ આકર્ષનારી એવી ધુતારી મુક્તિવદ્ કે જે પશ્યાગના (વેશ્યા) જેવી છે તેને મેળવવાની આપને ઈચ્છા થઈ કોણ બાણે આપે એને ગુપ્ત રીતે શો ઈસારો કર્યો હશે ? પરંતુ એ કારણેજ આપે મને તજી દીધી એમ હું માનું છું !”

“હે પ્રભુ ! જગતમાં કોઈ સાથે પ્રીતિ કરવી હોય તો તે સ્હેલું કાર્ય છે પણ તેને છેવટ સુધી નિભાવી રાખવી તેમાજ મુશ્કેલી છે. પ્રીતિ કરનારા તો ઘણા મનુષ્યો હોય છે પણ તેને ટકાવી રાખનારા બહુ થોડા હોય છે. જેમ સર્પને રમાડવો અને અગ્નિની જ્વાલા પકડવી એ સ્હેલાં કાર્યો નથી તેમ પ્રીતિ નિવં-

હવાને અગે પણ સમજવું આમ કહેવાની મારી મતલબ એ છે કે કા તો આપે પ્રીતિ કરવી નહોતી ! પણ જ્યારે કરી તો તેને પૂર્ણ રીતે નિભાવવાની જરૂર હતી ! બાકી આપ મને છોડીને ગયા એ તો બિલકુલ વ્યાજબી કર્યું નથી !” ૪

રાજિમતિએ જ્યારે જાણ્યું કે પ્રભુ તો નિરાગી છે એટલે હવે તેમના વર્તન સખધી કાર્મ પણ બોલવું એ તદ્દન નિષ્ફળ છે, ત્યારે તેણે છેવટે સંતોષ પકડી, ઘૈય ધારણ કરી, એક પ્રાર્થના કરવી ઉચિત ધારી અને કહ્યું કે “હે જગન્નાથ ! લગ્ન વખતે આપે મારા હસ્ત ઉપર આપનો હસ્ત મૂક્યો નહિ તે તો બાણે થયું ! પણ હવે હું આપની પાસે એટલું માગી લઉં છું કે “જ્યારે આપની પાસે સંયમ ગ્રહણ કરું ત્યારે મારા મસ્તક ઉપર આપ હસ્ત ધરવા અવશ્ય કૃપા કરશે !” ગુરૂ દીક્ષા આપતી વખતે વાસકેપ નાગે ત્યારે મસ્તક ઉપર હાથ આવે છે એ હકીકતને યાદ કરીને રાજિમતિએ આ પ્રાર્થના કરી છે. ૫

આ પ્રકારે સાબળનારને પણ દયા ઉપજે તેવી રીતે વિલાપ કરીને રાજુલ નેમિપ્રભુ પાસે ગર્ધ અને પ્રભુનો હાથ પોતાના મસ્તક ઉપર ધરાવીને, સંયમ ગ્રહણ કરી પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી વાચક્યથ કહે છે કે એ બન્ને દ પતિ અ તે સિદ્ધ થયેલાં હોવાથી આપણે તેઓને બે હાથ બોડી નમસ્કાર કરીએ ૬

૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

વામાનંદન જિનવર, મુનિમાંહે વડોરે કે મુનિમાંહે
જિમ સુરમાંહે સોહે, સુરપતિ પરવડોરે કે સુરપતિ

જિમગિરિમાંહિ સુરાચલ^૧, મૃગમાહે કેશરીરે કે મૃગમાંહે^૨
 જિમ ચંદન તરમાંહિ, સુભટમાંહિ મુર અરિરે^૩ સુભટ^૪ ૧
 નદીયમાંહિ જિમ ગગ, અનગ^૫ સુરપમાંરે અનગ^૬
 રૂક્ષમાંહિ અરવિંદ,^૭ ભરતપતિ ભૂપમાંરે ભરતપતિ^૮
 ઐરાવણુ^૯ ગજમાંહિ, ગરુડ ખગમાં^{૧૦}ચથારે ગરુડ^{૧૧}
 તેજવંતમાંહિ ભાણુ^{૧૨}, વખાણુમાંહિ જિનકથારે વખાણુ^{૧૩} ૨
 મંત્રમાંહિ નવકાર, રત્નમાંહિ સુરમણિરે^{૧૪} રત્નમાંહિ^{૧૫}
 સાયરમાંહિ સ્વયંભૂ-રમણુ શિરોમણિરે કે રમણુ^{૧૬}
 શુકલ ધ્યાન જિમ ધ્યાનમાં, અતિ નિર્મલપણિરે કે અતિ^{૧૭}
 શ્રી નયવિજય વિષ્ણુ પય સેવક, ઇમ ભણેરે કે સેવક^{૧૮} ૩

વિવેચન — જીવાજીવાદિ સમસ્ત ભાવોને બાણનાર એવા
 શ્રી પાર્શ્વ પ્રભુની કર્તા સ્તુતિ કરે છે—સ્વગત વિચારે છે કે જિનો-
 સામાન્ય કેવળીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રી વામા રાણીના પુત્ર સમસ્ત
 મુનિઓ માહે સૌથી મહોટા છે. સમસ્ત મુનિઓ ઇન્દ્રસ્થ અ-
 થવા સામાન્ય કેવળી હોય છે, જ્યારે આ પોતે તીર્થંકર કેવ-
 ળી છે તેથી સૌમા ઉત્કૃષ્ટ પદે વિરાજે છે. આ ઉત્કૃષ્ટતાના સમ-
 થનમાં કર્તા બિન્ન બિન્ન દષ્ટાતો આપે છે કે જેમ દેવો માંહે
 ઇન્દ્ર શ્રેષ્ઠ રીતે શોભે છે, જેમ પર્વતોમા મેરૂ પર્વત, જે એક
 લાખ ચોજન ઉચો છે, જેની ઉપર ઇન્દ્રાદિ દેવો તીર્થંકરોના જન્મ
 કલ્યાણકોનાં મહોત્સવો કરે છે, જે અનેક શાશ્વતાં જિનમંદિરોથી
 વિભૂષિત છે અને જે સોના, રૂપા તથા રત્નો વડે મણિત હોવાથી

૧ મેરૂપર્વત, ૨ મોરારિ-વાસુદેવ, ૩ કામદેવ, ૪ કમલપુષ્પ ૫ ઇન્દ્ર-
 નો હાથી, ૬ પક્ષી, ૭ સૂર્ય-૮ ચિંતામણિરત્ન.

શોભે છે, જેમ મૃગો (ઉપલક્ષણથી સર્વ વનચર પશુઓ) માં કેશરીસિહ શોભે છે, જેમ વૃક્ષોમા ચંદન-સુખડનુ વૃક્ષ, સુગંધી અને શીતળતા કરનાર હોવાથી શોભે છે અને જેમ લડવૈયાઓમા શત્રુઓનુ નિર્દલન-ઉન્મૂલન કરનાર-નિકંદન કાઢનાર વાસુ-દેવ શોભે છે તેમ મુનિઓમા પ્રભુ શોભે છે ૧

તેજ પ્રમાણે જેમ નદીઓમા ગંગા નદી, જે અન્ય મતમાં પતિતપાવની અને અધમોદ્ધારિણી આદિરૂપે ઓળખાય છે તે શોભે છે, જેમ સ્વરૂપવાન્ પુરૂષોમા કામદેવ જે લૌકિક મતમાં અદ્વિતીય રૂપવાન્ અને રતિ અને પ્રીતિ નામની બે અતિ સુરૂપા સ્ત્રીઓ વાળો કહેવાય છે તે શોભે છે જેમ પુરૂષોમા કમળનું પુષ્પ શોભે છે, જેમ રાજાઓમા ભરત ચક્રવર્તી, છ ખડ પૃથ્વીના આઘ છતનાર તથા આદિ દેવના પુત્ર અને ભાવ ચારિત્રે મોક્ષ લેનારા હોવાથી શોભે છે, જેમ હસ્તીઓમા ઐરાવલ્ય-છંદનો ઉન્નવળ હાથી શોભે છે, જેમ પક્ષીઓમાં ગરૂડ, પક્ષીઓનો રાજા હોવાથી શોભે છે, જેમ તેજસ્વી-પ્રકાશવાળી વસ્તુઓમાં સૂર્ય શોભે છે અને જેમ વ્યાખ્યાનો અને કથાઓમા તીર્થંકરકથિત-પ્રણીત વ્યાખ્યાનો અને કથાઓ શોભે છે-બીજા વ્યાખ્યાનો અને કથાઓ જ્યારે રાગ તથા દ્વેષની વર્ધક હોય છે ત્યારે જિનકથા રાગ અને દ્વેષની ઉચ્છેદક હોય છે તેથી શોભે છે, તેમ મુનિઓમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અગ્રપદે વિરાજે છે ૨

તેજ મુજબ જેમ મત્રોમા પચનમસ્કાર મત્ર, ચૌદ પૂર્વનો સાર અને અનાદિ હોવાથી શોભે છે, જેમ રત્નસમૂહમા ચિંતામણી રત્ન, મનોવાંછિત પદાર્થોને પૂરનાર હોવાથી શોભે છે, જેમ સમુદ્રોમા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સૌથી મ્હોટો હોવાથી શોભે છે અને

જેમ ધ્યાનોમા શુકલ ધ્યાન, મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરાવનાર હોવાથી અતિ નિર્મળપણે શોભે છે તેમ સમસ્ત મુનિઓમા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ઉત્કૃષ્ટ પદ ધરાવે છે, એમ શ્રી નયવિજયજી પડિતના ચરણ કમળના એવક (વાચક યશ) કહે છે ૩

૨૪ શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીનું સ્તવન.

ગિરિઆરે ગુણ તુમ તણા, શ્રી વર્દ્ધમાન જિનરાયારે;
મુણતાં શ્રવણે અમીઝરે, મહારી નિર્મળ થાયે કાચારે—ગિરિ૦૧

ભાવાર્થ—હે શ્રી વર્દ્ધમાન જિનરાજ ! આપના ગુણો વિશાલ (છે તેનું, વર્ણન) સાક્ષણતાં (મારા) કર્ણમા (જાણે) અમૃત રેડાતું હોય (તેવો આનંદ આવે છે) અને મારો દેહ ખવિત્ર થાય છે ૧

વિવેચન—જન્મથી માડીને જ્ઞાનાદિ ગુણે વૃદ્ધિ પામતા એવા શ્રી વર્દ્ધમાન પ્રભુ અપરનામ શ્રી મહાવીર સ્વામીની કર્તા પુરૂષ ખાસ તેમના ગુણને ઉદ્દેશીને સ્તુતિ કરે છે—તેમના ગુણ ગાય છે હે વર્દ્ધમાન જિનરાજ ! આપનામા વિશિષ્ટ—ઉત્તમોત્તમ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર આદિ અનંત ગુણો ગ્રહ્યા છે, જેને લીધે આપ ત્રિજગતના જીવાજીવાદિ સૂક્ષ્મ તથા બાહર સમસ્ત પદાર્થો તથા ભાવોનો સવિશેષપણે જાણી શકો છો, સામાન્ય ઉપયોગપૂર્વક જોઈ શકો છો (એ રીતે આપને જ્ઞાન તથા દર્શનનો ઉપયોગ સમયાંતર વર્તે છે) અને સ્વ સ્વરૂપમા રમણતા કરો છો (પૌંડ્રગલિક ભાવની રમણતાને તો સદાને માટે તિલાંજલિ આપી છે) આવા આપના અપ્રતિમ ગુણોનું વર્ણન કોઈને

(૧૩૬)

શ્રી શંકરભાન સ્વામીનું સ્તવન

મુખેથી અથવા એ ગુણોનું યથાર્થ-યથાતથ્ય સ્વરૂપ મધ્યસ્થ રૂપે આપ લડે થતું હોય ત્યારે આપના મુખેથી સાલગતા હું પરમ તૃપ્તિને પામું છું અને મારા કાનમાં જાણે અમૃત ઝરતું હોય એમ લાગે છે તે વખતે ખાન, પાન, માન, અપમાન સર્વ ભૂલી જાઉં છું અને અસ્ખલિતપણે આપનું આ ગુણાખ્યાન સાલ-ખ્યાન કરું એમ મને થાય છે એ વખતે આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપ ત્રિતાપમાત્ર ભૂલી જતા મને કોઈ અદૌકિક અને અવર્ણનીય આનંદ થાય છે, જે માત્ર મારૂ હૃદયજ સમગ્ર શકે છે અને આ સ્થિતિ થાય છે ત્યારે વગર સ્નાને, માત્ર આવા ઉ-ત્તમ શ્રવણમાં મનની લીનતા થવાથી અને તે સાથે માનસિક વિહ્વળતા-ક્ષોભમાત્ર દૂર થવાથી મન ઉપરનું મલિન (સંકટપ વિકટપ રૂપ) આવરણ ખત્તી જાય છે એટલે કાયા નિર્મળ થાય છે. આ ભાવસ્નાન કરેવાય છે અને તે વિનાનું દ્રવ્યસ્નાન નકામું છે કહ્યું પણ છે કે “ અતર મેલ મિટયો નહિ મનકો, ઉપર તન કયા ધોયારે ? ” ઇત્યાદિ ૧

તુમ ગુણ ગણ ગંગાજળે, હું ઝીલીને નિર્મળ થાઉરે;
અચર ન ધંધો આદર, નિશિદિન તોરા ગુણગાઉરે, ગિરૌર

ભાવાર્થ—તમારા ગુણના સમૂહ રૂપી ગંગાજળમાં હું ન્હા-ઈને નિર્મળ થાઉં છું, બીજો ધંધો આદરતો નથી. હમેશા ત-મારાજ ગુણ ગાઉં છું ૨

વિવેચન—કર્તા કહે છે કે મને કોઈ પૂછે કે “ભાઈ! નિર્મળ તો ગંગાજળમાં સ્નાન કરવાથીજ થવાય ” તો હું તેને એમ ઉત્તર આપુ કે, હું પ્રભુના ગુણરૂપી ગંગાજળમાંજ સ્નાન

કરું-એના ચિતનમાજ અવગાહન કરૂં છું અને તેથી નિર્મળ થાઉં છું-કર્મભળથી મુક્ત થાઉં છું ખરું સ્નાનજ એ છે ગંગા-સ્નાનમા પણ આની તો પહેલીજ જરૂર છે. આથીજ એ સફળ છે અને આ વિના એ નિષ્ફળ છે, એ વાત ઉપર કહેવાઈ ગઈ છે. રાત્રિ અને દિવસ પ્રભુના ગુણ ગાવા સિવાયનો કોઈ પણ ધર્મા-પ્રવૃત્તિ હું સ્વીકારતો નથી-મને કરવો ગમતો નથી હું એમમાનું છું કે બીજી કંઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂરજ નથી, કેમકે એવો એક પણ પદાર્થ નથી, એવી એક પણ સ્થિતિ નથી અને એવું એક પણ ઇચ્છિત નથી કે જે પ્રભુના ગુણ ગાવાથી ન મળે પ્રભુના ગુણ ગાવાથી સર્વ મળતું હોય તો પછી બીજી પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર કોણ વિચારે ? ગૌતમ સ્વામીના છઠ્ઠમા પણ કહ્યું છેકે 'શા માટે વ્યાપાર કરો છો ? શા માટે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ અર્થે વિદેશ જાઓ છો ? એ કંઈજ ન કરો ! માત્ર ગૌતમસ્વામીનું ધ્યાન ધરો ! તેથી તમને જે જોઈશે તે મળશે ' ઇત્યાદિ.' અને પ્રભુના ગુણગ્રામથી સર્વ મળે એ હકીકતને આ કથન સર્વોશે ટેકો આપે છે. ૨

ઝીલ્યા જે ગંગાજળે, તે છીલર જળ કિમ પેસેરે ?
જે માલતી ફૂલે મોહિયા, તે બાવળ જઈ નવિ બેસેરે, ગિ૦ ૩
એમ અમે તુમ ગુણ ગોઠશું, રંગે રાચ્યા ને વળી માચ્યારે;
તે કેમ પરસુર આદરે ? જે પરનારી વશ રાચ્યારે, ગિ૦ ૪

ભાવાર્થ.—જે ગંગાજળમા ન્હાયા હોય તે પછી ખાબોચી-યાના મલિન જળમાં કેમ પેસે ? જે માલતીના ફૂલ ઉપર મોહિત થયા હોય તે (જમરો) બાવળ ઉપર જઈને ન બેસે, તે પ્રમાણે

(૧૩૮)

શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામીનું સ્તવન.

તમારા ગુણની વાતાંમા રસપૂર્વક લીન થયેલા-રાયેલા માયેલા એવા અમે, જેમો પરનારીને આધીન થઈ (તેમાંજ) આસક્ત થયા છે એવા અન્ય દેવોને કેમ સ્વીકારીએ ? ૩-૪

વિવેચન—વળી કહે છે કે જે મનુષ્યો ગંગા નદીના ઉડા અને નિર્મળ જળમા ન્હાયા હોય તેઓ ખાખોચીયાના છીછરા અને મેલા પાણીમા સ્નાન કરવા પેસેજ નહીં અને માલતીના સુગંધી પુષ્પ ઉપર મોહિત થયેલા ભ્રમરો ખાવળના સુગંધ રહિત પુષ્પ ઉપર પેસેજ નહીં, તેમ હે પ્રભુ ! અમે તમારા ગુણની કથામા આનંદપૂર્વક એકચિત્તવાળા થયા છીએ અને તેમાજ અહોનિશ મશગુલ બન્યા છીએ તો હવે આપજ કહો કે અમે હરિહરાદિ (કૃષ્ણ, શંકર અને બ્રહ્મા) અન્ય દેવ કે જેઓ પરનારીના વશવર્તી થઈ તેમાજ આસક્ત બન્યા છે તેવા દેવોને કેમ ગ્રહણ કરીએ ? કેમ માન આપીએ ? કદી પણ ન ગ્રહણ કરીએ—કદી પણ ન માન આપીએ ! આ સ્થિતિ સમ્યક્ત્વ ઉપરના દૃઢ રગ-રાગને સૂચવેછે. સર્વગુણી વીતરાગ છે, તેમના ગુણોત્કીર્તનમા જેતુ ચિત્ત ચોટી જાય તે પછી ગુણહીન અને દુર્ગુણી એવા અન્ય દેવને દેવ તરીકે કેમ સ્વીકારે ? અદેવમાં દેવબુદ્ધિ કેમ ધરે ? નજ ધરે ? એલેશ પણ ખોટું કે અતિશયોક્તિ ભરેલું કથન નથી પણ વિવાદ વગરનું સત્ય છે ૩-૪

તું ગતિ તું મતિ આશરો તું આલંબન મુજ પ્યારો;
વાચકયશ કહે માહરે, તું જીવજીવન^૧ આધારોરે, ગિં ૫
ભાવાર્થ.—(મારી) ગતિ તું એ, મતિ તું છે, (મારો)

૧' જીવન પ્રાણ' એવા પણ પાઠ છે

આશ્રય તું છે, (મારું) આલબન તું છે, (મને) બહાલો તું છે,
વાચકયશ કહે છે કે (મારા) જીવને જીવાડનાર આધારરૂપ તું જ છે. ૫

વિવેચન — પ્રભુ ઉપર અવિહત રાગ-ગાદ પ્રીતિ કે જે સ-
મ્યક્ત્વનું ખાસ લક્ષણ છે તે પ્રકટ થઈ હોય ત્યારે આ છેલ્લી ગા-
થામા જણાવ્યા પ્રમાણેના ઉદ્ગારો જીવને સ્વાભાવિક રીતે ઉદ્ભવે
છે વાચકયશ કહે છે કે હું પ્રભુ ! મને તમારા ઉત્તમ ગુણોમાં
એટલો બધો રાગ ઉત્પન્ન થયો છે કે તમારી પાસે વારવાર
આવવાનું સ્વાભાવિક રીતે વલણ થાય છે—અન્ય સ્થળે કે અન્ય
દેવની પાસે જવાનું મનજ થતું નથી મારી બુદ્ધિ અન્ય વિચારને
છોડી દઈને તમારામાજ-તમારા સ્વરૂપની વિચારણામાંજ લીન થ-
યેલી છે કોઈ પણ પ્રકારની માનસિક ચચળતાના વખતે મને ત-
મારોજ આશ્રય છે તમારા આશ્રયે આવું છું ત્યારે મારા મનના
તમામ ઉભરાઓ શમી જાય છે અને તેને સ્થાને અનહદ શાંતિ
પ્રકટે છે તે વખતે જાણે આપના તરફથી મને કોઈ શુભ દિલાસો
મળતો હોય એવો અનુભવ થાય છે વળી મુક્તિસ્થાન મેળવતાં
સુધી તમે મને પરમ આલબન-નિમિત્તરૂપ છો એ નિમિત્ત
વડેજ હું અનુપમ સુખ મેળવી શકીશ એવી મને પ્રતીતિ છે. તે
મજ જગતમા જો કોઈ પણ મને સર્વોત્કૃષ્ટ ઈષ્ટ હોય તો તે એક
તમેજ છો મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા રૂપ પાંચ પ્ર-
માદે કરી અહોનિશ આશ્રવમા પડેલા એવા મને, ક્ષણે ક્ષણે કર્મ-
બંધનોથી જે ભયકર ભાવમરણો થાય છે તેમાંથી બચી જવા માટે,
તમારોજ પૂર્ણ આધાર છે જો તમારો આધાર ન હોય તો દીર્ઘ
કાળ પર્યંત પુન પુનઃ જન્મમરણ વડે ભવબ્રમણથી મારી શી
વલે થાય ? તે હું કહી શકતો નથી. આ ગાથામાં પ્રભુને માટે

(૧૪૦)

શ્રી વર્દમાન સ્વામીનું સ્તવન.

એકવચન વાપરેલું છે તે લક્ષિતસૂચક છે અને બીજા સર્વ દ્વેષો-
નું નિષેધક છે ૫

સર્વ સ્તવનોના રહસ્યભૂત આ સ્તવન છે આ સ્તવનમાં
જીવની શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ દશા બતાવી છે તેવા ઉજ્જળ આત્માઓજ
પ્રભુ પ્રત્યે છેલ્લી ગાથામાં બતાવ્યા પ્રમાણેનો ભાવ ધરાવી શકે છે.
ઉત્તમ જીવોએ એ ગાથાનું વાર વાર મનન કરી તેમાં બતાવેલો
જિનરાજ પ્રત્યેનો ભાવ હૃદયમાં પ્રગટ થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો
ચોગ્ય છે નિરતરના તેવા પ્રકારના ચિંતનથી એ ભાવ પ્રગટ થઈ
શકે તેમ છે અને એવો ભાવ પ્રગટ થાય એટલે સમજી લેવું કે
હવે સંસાર પરિત્ત છે—અદ્વકાળમાં જ ભગવાનની સમાન સ્થિતિ
પ્રાપ્ત થવાની છે પરિત્તસંસારી જીવસિવાય અન્ય (બહુલ સં-
સારી) જીવોના હૃદયમાં આવો અપૂર્વ ભાવ પ્રકટ જ થઈ શકે
તેમ નથી આ છેલ્લી ગાથા પરમ રહસ્યથી ભરેલી છે ખરી જ-
રૂજ પરમાત્માના શુભો ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરવાની છે. એવી
પ્રીતિ જે જીવને ઉત્પન્ન થાય તેને, વ્યાધિગ્રસ્ત મનુષ્યને જેમ
અન્નની રૂચિ જાગૃત થતાં પોતાનું નીરોગીપણું સમજાય છે તેમ
અદ્વકસંસારીપણું થયું છે, એમ સંકોચ વિના માની શકાય.
ત્રત્યલં ચિસ્તરેજ.

મંગલં લેલકસ્યાપિ, પાઠકસ્યાપિ મંગલમ્;

મંગલં સર્વલોકાનાં, ભૂમિભૂપાલમંગલમ્.

॥સમાપ્તોઽયં લઘુગ્રંથઃ॥

સુચના.

પુસ્તકને જેમ જેમ ત્યાં ત્યાં રખાવું મહત્ત્વ મળે,
મશુદ્ધ હાથે આપું નહિ તેમજ
ઉપાડે મુખે વાંચવું નહિ.

ભાવપૂર્ણતા માટેનાં મુદ્દા.

યા પુર્વેજિનમચતિ ભિત્તમુરસીલોચનેઃ સોડ્યવેત,
યસ્તે કન્દત એકચસિજ્જાતા સોડ્યનિર્મ વધતે,
યસ્મિ સ્તૌતિ પસ્ય રુદ્રાન્નસ્તોષેન સ સ્તુયતે,
યસ્મિ ધ્યાયતિ ભૂતકર્મનિધનઃ સ ધ્યાયતે યોગિભિઃ ॥૧૧॥

(વાક્ય :-) એ સુચન પુર્વેજિનમચતિ શ્રી સીતરામ ભગવાનની પૂજા કરે
છે તે દેવાંચરાઓના વચ્ચેથી એવાં નેત્રોપદે પૂજ્ય છે,
જે તેમને એક જગત્ પદ્મ વદન કરે છે તે સારી રીતે
જાણી જાણતા જનનેવડે વદાય છે, જે તેમની સ્તુતિ
કરે છે તે પદ્મોદયને વિષે કદીના સમકલને સ્તુતિ
કરે છે. જ્યારે જે તેમનું જ્ઞાન ધરે છે તે દેવો કે
ભગ્વાનના સાથે જે સારા સિદ્ધિ મળે, એવા
પુર્વેજિનમચતિ ભિત્તમુરસીલોચને એ ભગવાન પદ્મોદય
સાથે પ્રભુની જેવા પ્રાપ્ત છે. ૧

સિદ્ધાન્ત.

